

JHON PERKINS

CONFESIUNILE UNUI ASASIN ECONOMIC

Mamei mele, Ruth Moody, și tatălui meu,
Jason Perkins, care m-au învățat ce înseamnă
dragostea și viața, insufliându-mi curajul atât de
necesar pentru a scrie această carte

Notă asupra ediției electronice

O carte poate câteodată să conțină o bucată din sufletul celui care a scris-o. Dacă o scrie cu inima. Și această carte e scrisă cu inima și din suflet. E scrisă de un om care are CONȘTIINȚĂ. Conștiința de OM, care, mai devreme sau mai târziu a țîșnit la suprafață, pe care societatea a reușit o bună bucată de vreme să i-o țină sub capac. O anumită parte a societății, acea parte care nu trăiește decît pentru putere nemăsurată, care ne dovedește încă o dată că puterea poate fi ca un drog și care nu se dă în lături de la nimic pentru a obține. Lumina conștiinței pînă la urmă a ieșit la suprafață...

Cei care sînt într-o oarecare măsură cu evenimentele mondiale dar și naționale, cartea o vor citi cu scrîșnete de măsele. Iar cei care au « dormit » pînă acum...se vor trezi brusc, sub un duș rece. În același timp, manipulatorii angajați de corporații, care ar vrea să pună și pe această confesiune ștampila de « teoria conspirației » vor primi o cruntă lovitură. Chiar dacă se vede un ușor talent literar, cartea este « bîntuită » de rigurozitatea unui economist de talie. Evenimentele sînt relatate sec, rece, a unui om educat să fie rece și care nu se sfiește să-și arate defectele de care s-a abuzat în formarea lui, de asasin economic.

O să nedumerească sintagma « Strămoși întemeietori », ceea ce denotă o necunoaștere a istoriei americane, pentru că este prea mult și prea emfatic să spui vis a vis de vechimea actualului popor american, de strămoși întemeietori. Perkins nu suflă nici un cuvînt despre băștinașii nord-americani, care sînt ținuți ca animalele la grădina zoo, în rezervații ! Doar băștinașii pot fi numiți strămoși cînd e vorba de America ! Mai ales că la un moment dat recunoaște ca prin vene îi circulă și sînge de Abnakis și ar fi fost frumos (fiind vorba de o confesiune !) să scrie ca părinții părinților lui au cotropit New Hampshire și au ucis populația Abnakis, nu doar că s-au stabilit acolo...Mai scrie că se trage dintr-o familie de yankei, veche de trei secole...Dacă și istoria americană se calculează folosind metoda Markov, atunci nu ne va mira de unde a apărut un secol în plus ! Dar, istoria nu este specialitatea lui Perkins și pentru că a avut curajul și conștiința de a scrie aceste confesiuni, merită iertat.

Cartea este editată în grafia veche, ante...'89 pentru că nu sînt de acord cu « onorabila » academie română care, în lipsă de ocupații demne de o Academie, se ocupă de gematrie ! Au mai încercat și alții să calce în picioare limba strămoșească a românilor, aruncîndu-l pe Măria-sa

EMINESCU la gunoi...O altă problemă este că acești « academicieni » sînt plătiți de noi, de contribuabili !

PREFAȚĂ

Mercenarii sau asasinii economici (AE) sînt profesioniști extrem de bine plătiți care escrochează țări din întreaga lume pentru sume ajungînd la trilioane de dolari. Ei direcționează bani de la Banca Mondială, de la Agenția SUA pentru Dezvoltare Internațională (USAID), precum și de la alte organizații de « ajutorare » străine către seifurile corporațiilor gigant și buzunarele acelor cîtorva familii de bogătași care controlează resursele naturale ale planetei. Mijloace de care uzează în acest scop variază de la rapoarte financiare frauduloase, alegeri trucate, mită, șantaj, sex, ajungînd pînă la crimă. Jocul lor datează de cînd și imperiul, căpătînd însă noi și terifiante dimensiuni în actuala perioadă a globalizării.

E cît se poate de firesc să fiu la curent cu această realitate, căci și eu personal am fost nici mai mult, nici mai puțin decît un astfel de AE.

.....

Am scris aceste rînduri în 1982, la începutul unei cărți avînd titlul provizoriu *Conștiința unui asasin economic*. Cartea era dedicată președinților a două țări, foști clienți de-ai mei pe care i-am respectat și pe care i-am considerat spirite înrudite – Jaime Roldos, președintele Ecuadorului, și Omar Torrijos, președintele Republicii Panama. Amîndoi muriseră, în 1981, în accidente tragice de avion. Morțile lor nu au fost însă accidentale. Ei au fost asasinați deoarece se opuneau fraternizării dintre capii corporațiilor, ai guvernului și ai băncilor al căror scop nu era și nu e altul decît clădirea imperiului global. Noi, AE, am ratat ocazia de a le schimba opiniile, drept care a intrat în scenă cealaltă categorie de asasini economici, mai precis șacalii vînați de CIA, aflați mereu în urma noastră, gata să intervină.

Am fost convins să renunț la a mai scrie această carte. Am mai început-o de vreo patru ori în decursul următorilor douăzeci de ani. De fiecare dată, decizia mea de a o reîncepe a fost influențată de evenimentele mondiale curente: invazia americană în Panama din 1989, primul război din Golf, Somalia, ascensiunea lui Osama bin Laden. Și totuși, amenințările sau mita m-au determinat de fiecare dată să mă opresc.

În 2003, președintele unei edituri de renume, deținută de o corporație internațională foarte influentă, a citit o copie a ceea ce devenise, de această dată, *Confesiunile unui asasin economic*. A descris-o ca fiind “o poveste fascinantă ce trebuie neapărat relatată”. După care a zîmbit trist, a dat din cap și mi-a spus că, ținînd cont de faptul că cei din conducerea superioară ar putea avea de obiectat, nu își permite riscul de a o publica. To el mi-a sugerat să o transform într-o ficțiune. “Te-am putea lansa pe piață într-o formulă de romancier tip John Le Carré sau Graham Greene”.

Doar că nimic din cele scrise în această carte nu este ficțiune. Este povestea adevărată a vieții mele. În cele din urmă, un editor mai curajos, unul din cei nesupuși vreunei corporații internaționale, a consimțit să mă ajute să trec la relatarea ei.

Această poveste *trebuie* relatată. Trăim într-o perioadă de criză cumplită – dar și de uimitoare oportunități. Istoria personală a acestui asasin economic special este cea a felului în care am ajuns în

situația în care sîntem și a cauzei pentru care, în mod curent, avem de înfruntat crize aparent insurmotabile. Repet: această poveste trebuie relatată, deoarece, numai înțelegînd greșelile trecute, vom fi în stare să exploatăm așa cum trebuie oportunitățile viitoare; deoarece au avut loc acel 11 septembrie, precum și războiul din Irak; deoarece, în afară de cei trei mii de oameni care au murit la 11 septembrie 2001 din pricina teroriștilor, încă douăzeci și patru de mii au murit de foame sau din cauze asemănătoare. De fapt, douăzeci și patru de mii mor în fiecare zi, neputîndu-și procura hrana necesară supraviețuirii¹. Dar, ceea ce mi se pare cel mai important, această poveste trebuie spusă, deoarece astăzi, pentru prima dată în istorie, o țară are capacitatea, banii și puterea de a schimba actuala stare de lucruri. Această țară este țara în care m-am născut și pe care am slujit-o ca AE: Statele Unite ale Americii.

Ce m-a determinat oare ca, în cele din urmă, să ignor amenițările și mita? Răspunsul scurt și imediat ar fi acela că unicul meu copil, Jessica, a absolvit liceul și a pornit-o în lume pe cont propriu. Atunci cînd, nu de mult, i-am vorbit despre preocuparea mea legată de publicarea acestei cărți, împărtășindu-i unele dintre temerile mele, ea mi-a răspuns astfel:

- Nu-ți fie teamă, tati! Dacă ți se întîmplă ceva, voi continua eu de acolo de unde ai rămas tu. Trebuie să facem asta pentru nepoții pe care sper să ți-i pot dărui într-o zi.

Acesta este răspunsul meu, scurt și cuprinzător.

Versiunea mai lungă a răspunsului este asociată cu devotamentul meu pentru țara unde am crescut, cu iubirea mea pentru idealurile exprimate de Străbunii noștri Întemeietori, cu profundul meu atașament față de Republica americană ce promite astăzi tuturor oamenilor de pretutindeni, „dreptul la viață, la libertate și la căutarea fericirii”, precum și cu hotărîrea mea de după 11 septembrie de a nu mai rămîne cu mîinile în sîn, pe margine, în vreme ce asasinii economici (AE) transformă această republică într-un imperiu global. Acesta este cadrul versiunii răspunsului meu lung, la care se adaugă prezența mea în carne și oase la evenimentele din capitolele ce urmează.

Povestea ce urmează este o poveste adevărată. Am trăit fiecare clipă a ei. Locurile, oamenii, dialogurile, simțirile descrise, toate au însemnat o parte din viața mea. Este povestea mea personală, petrecută totuși în contextul mai larg al evenimentelor mondiale care ne-au modelat istoria, care ne-au adus în stadiul în care ne aflăm în prezent, clădind bazele viitorului copiilor noștri. Nu am precupețit nici un efort pentru a prezenta cît mai fidel aceste experiențe, oamenii și conversațiile purtate cu fiecare. De fiecare dată cînd discut despre evenimente istorice sau recreez dialogurile cu alte persoane, îmi vin în ajutor numeroasele documente publicate, notele și înregistrările personale, amintirile – ale mele, dar și ale celorlați participanți, cele cinci manuscrise începute de mine anterior și mărturiile istorice ale altor autori, în special cele publicate recent de cei mai prestigioși dintre ei, dezvăluind lucruri care, pînă de curînd, constituiseră informații strict secrete sau indisponibile din cu totul alte motive. Referințele sînt furnizate în notele de final, permițînd cititorilor interesați să aprofundeze respectivele subiecte.

Editorul m-a întrebat dacă mă consider efectiv un asasin economic. L-am asigurat că am avut această calitate, deși de cele mai multe ori referirea se făcea numai prin inițiale. De fapt, din 1971, în ziua cînd am început să lucrez cu Claudine, instructora mea, aceasta m-a informat:

- Sarcina mea este să te transform într-un asasin economic. Nimeni nu trebuie să știe despre implicarea ta, nici măcar soția.

Acestea fiind spuse, luă un aer extrem de serios.

- Dacă te-ai implicat o dată, înseamnă că te-ai implicat pe viață.

În rare împrejurări, după acest episod, ne-am mai folosit tot numele; eram pur și simplu niște AE.

Rolul Claudinei este un exemplu fascinant al manipulării stînd la baza afacerii în care intrasem. În afară de faptul că era frumoasă și inteligentă, ea mai era, pe deasupra, și extrem de eficientă; îmi descoperise slăbiciunile pe care le exploata la maximum în favoarea ei. Meseria ei și felul în care o exercita ilustrează perfect ingeniozitatea, dibăcia oamenilor aflați în culisele acestui sistem.

Claudine spunea totul pe șleau cînd descria atribuțiile pe care eram chemat să le îneplinesc. Datoria mea, spunea ea, era „de a încuraja liderii mondiali să devină o parte din vasta rețea care promovează interesele comerciale ale SUA. Într-un final, liderii respectivi sînt prinși în capcana unei rețele de datorii care ne asigură loialitatea lor. Le putem impune orice dorim – pentru a ne satisface nevoile politice, economice sau militare. În schimb, ei își sprijină pozițiile politice pe oferta pe care o fac popoarelor lor: parcuri industriale, centrale energetice și aeroporturi. Deținătorii companiilor de inginerie tehnologică\construcții din Statele Unite au devenit fabulos de bogați”.

Astăzi, vedem rezultatele acestui sistem cuprins de amoc. Președinții executivi ai celor mai respectate companii din țara noastră angajează oameni cu salarii de mizerie pentru a trudi din greu, în condiții inumane, în atelierele din Asia. Companiile petroliere poluează în mod absurd rîurile din pădurea tropicală, ucigînd deliberat oameni, animale și plante și comițînd un adevărat genocid în moștenirea civilizațiilor străvechi. Industria farmaceutică le refuză medicamentele ce pot salva viața a milioane de africani infestați cu virusul HIV. Douăsprezece milioane de familii din chiar Statele Unite trăiesc cu grija zilei de mîine². Industria energetică a creat un Enron, industria contabilității, un Andersen. Raportul venitului unei cincimi din populația din cele mai bogate țări față de cel al unei cincimi din cele mai sărace a ajuns de la 30 la 1, în 1960, la 74 la 1, în 1995³. Statele Unite cheltuiesc peste 87 de miliarde de dolari pentru a purta războiul din Irak, în timp ce Organizația Națiunilor Unite estimează că, dacă am folosi mai puțin de jumătate din această sumă, am putea asigura apă potabilă, alimentație corespunzătoare, servicii sanitare și educația elementară fiecărui locuitor de pe planetă⁴.

Și ne mai mirăm că ne atacă teroriștii?

Unii ar pune problemele noastre actuale pe seama unei conspirații organizate. Mi-aș dori ca totul să fie atît de simplu. Membrii unei conspirații pot fi depistați și aduși în fața justiției. Doar că acest sistem este alimentat de ceva mult mai mult mai periculos decît conspitația. El nu este condus de o mîină de oameni, ci de un concept care a ajuns să fie acceptat drept literă de lege: orice creștere economică este în avantajul și cu cît este mai mare această creștere, cu atît mai răspîndite sînt beneficiile ei. Această credință mai are și un corolar, și anume că aceia care excelează în alimentarea focului creșterii economice trebuie preamăriți și recompensați, în timp ce aceia născuți la periferie pot fi exploatați după bunul plac.

Evident, conceptul este unul eronat. Știm că în multe țări doar o mică parte a populației beneficiază de creșterea economică, în vreme ce pentru majoritatea această creștere poate genera efectiv situații din ce în ce mai disperate. Acest efect este întărit de concepția conform căreia liderii industriali care pun în mișcare sistemul ar trebui să se bucure de un statut special, concepție din care izvorăsc multe din problemele noastre actuale, constituind, probabil, și motivul pentru care teoriile conspirației abundă. Cînd femeile și bărbații sînt recompensați pentru lăcomie, atunci lăcomia devine un stimulent corupător. Cînd înfruptarea din resursele Pămîntului o considerăm totuna cu sfințenia, cînd ne învățăm copiii să se ia la întrecere cu toți dezechilibrării, cînd uriașe părți din

populație le considerăm ca fiind inferioare unei elite minoritare, atunci chiar că o căutăm cu lumânarea. Și o găsim.

În strădania lor de a duce pe culmi imperiul global, corporațiile, băncile și guvernele (reunite sub denumirea colectivă de *corporatocrație*) își folosesc puterea financiară și politică pentru a avea garanția că școlile, afacerile și mass-media noastră susțin atît conceptul fals, cît și resortul acestuia. Ele ne-au adus în situația în care civilizația noastră mondială a ajuns un fel de mașină monstruoasă care necesită cantități de combustibil și de întreținere în creștere exponențială, într-atît de uriașe încît, în cele din urmă, aceasta va consuma totul, nemairămînîndu-i altă soluție decît să se devoreze pe sine.

Corporatocrația nu este o conspirație, deși membrii ei împărtășesc valori și țeluri comune. Una dintre funcțiile cele mai importante ale corporatocrației este de a perpetua și de a extinde și consolida în permanență acest sistem. Viețile celor care „au reușit”, precum și posesiunile lor - reședințele, iahturile și avioanele particulare – sînt prezentate ca niște modele care să ne stimuleze pe noi toți să consumăm și iar să consumăm, la infinit. Orice ocazie este exploatată din plin pentru a ne convinge că achiziționarea de bunuri este datoria noastră civică, prădarea planetei este benefică pentru economie și, în consecință, ea servește intereselor noastre superioare. Indivizi ca mine primesc salarii scandalos de mari pentru a crea legăturile sistemului. Dacă dăm greș, o formă și mai diabolică de asasin economic, șacalul, intră în scenă. Iar dacă și șacalii eșuează, atunci treaba pică în sarcina armatei.

Această carte reprezintă confesiunea unui om care, pe vremea cînd era AE, făcea parte dintr-un grup relativ restrîns. În prezent, indivizi care joacă un asemenea rol abundă. Ei poartă titluri eufemistice, se plimbă pe coridoarele de la Monsanto, General Electric, Nike, General Motors, Wal-Mart și pe cele ale aproape tuturor companiilor importante din lume. Într-o accepțiune cît se poate de reală, *Confesiunile unui asasin economic* este nu numai povestea mea, ci și a lor.

Ea este însă și povestea lumii dumneavoastră și a lumii mele, despre primul imperiu cu adevărat global. Istoria ne avertizează că, dacă nu vom reuși să schimbăm această poveste, sfîrșitul tragic ne este asigurat. Imperiile nu durează la infinit. Rînd pe rînd, toate s-au năruit groaznic. În goana lor după o dominație tot mai extinsă, ele au distrus numeroase civilizații, pentru ca apoi, la rîndul lor, să se prăbușească. Nici o țară sau vreo uniune de țări nu poate progresa pe termen lung, bazîndu-se pe exploatarea celorlalți.

Această carte a fost scrisă pentru ca noi să luăm aminte și să ne re-modelăm povestea. Sînt sigur că, în clipa în care suficient de mulți dintre noi vom deveni conștienți de felul în care sîntem exploatați prin angrenajul economic care generează un apetit insașiabil pentru resursele naturale mondiale și care se reflectă în sisteme de favorizare a sclaviei, atunci nu vom mai tolera această situație. Vom ajunge să ne reconsiderăm rolul în această lume în care o mîna de indivizi înoată în bogăție, în vreme ce majoritatea se îneacă în mizerie, poluare și violență. Ne vom dedica navigării pe un curs ducînd spre portul compasiunii, democrației și dreptății sociale pentru toți.

A admite existența unei probleme reprezintă primul pas către găsirea unei soluții. Mărturisirea unui păcat este începutul pocăinței. Prin urmare, fie ca această carte să însemne primul pas către salvarea noastră. Fie ca ea să constituie un imbold în vederea atingerii unor noi culmi de dăruire și să ne conducă spre îndeplinirea visului nostru: crearea unor societăți drepte și echilibrate. Fără acești atît de numeroși oameni ale căror vieți le-am împărtășit și pe care i-am descris în paginile care urmează, cartea de față nu s-ar fi putut scrie. Le sînt recunoscător pentru experiențele trăite și pentru lecțiile primite.

În plus, mulțumesc și celor care m-au încurajat să ies la liman și să-mi spun povestea: Stephan Rechtschaffen, Bill și Lynne Twist, Ann Kemp, Art Roffey, și celorlalți, foarte mulți, care au participat la excursiile și seminariile *Dream Change*, în mod special lui Eve Bruce, Lyn Roberts-Herrick și Mary Tandall, precum și incredibilei mele soții și parteneri de mai bine de douăzeci și cinci de ani, Winifred, și fiicei noastre, Jessica.

Le sînt recunoscător și acelor numeroși bărbați și femei care mi-au furnizat puncte de vedere personale și informații despre băncile multinaționale, corporațiile internaționale și intențiile politice ale unor țări, cu mulțumiri speciale lui Michael Ben-Eli, Sabrina Bologni, Juan Gabriel Carrasco, Jamie Grant, Paul Shaw și altor cîtorva care au dorit să rămîna în anonim, dar care se știu.

Din momentul în care manuscrisul a fost gata, fondatorul editurii Berrett-Koehler, Steven Piersanti, nu numai că a avut curajul să mă accepte, dar, mai mult, și-a dedicat ore-n șir în calitate de strălucit editor, ajutîndu-mă să elaborez și să reelaborez cartea. Îi adresez cele mai adînci mulțumiri lui Steven, apoi celui care mi-a făcut cunoștință cu el, lui Richard Perl, ca și lui Nova Brown, Randi Fiat, Allen Jones, Chris Lee, Jennifer Liss, Laurie Pellouchoud și Jenny Williams care au citit și au venit cu critici pe marginea manuscrisului; lui David Korten care nu numai că a citit și a criticat manuscrisul, dar m-a trecut prin ciur și dîrmon pentru a face față standardelor sale înalte, la nivel de excelență; agentului meu, Paul Fedorko; lui Valerie Brewster pentru realizarea designului cărții; și redactorului meu de carte, Todd Manza, adevărat meșter al cuvîntului, de o înțelepciune ieșită din comun.

Un cuvînt de mulțumire special lui Jeevan Sivasubramanian, redactor-șef la editura Berrett-Koehler, și lui Ken Lupoff, Rick Wilson, Maria Jesus Aguilo, Pat Anderson, Marina Cook, Michael Crowley, Robin Donovan, Kristen Frantz, Tiffany Lee, Catherine Lengronne, Dianne Platner - întregii echipe de la BK care a înțeles nevoia de a trezi conștiințe și care a trudit neobosit pentru a contribui la ameliorarea lumii în care trăim.

Mulțumirile mele se cuvîin și tuturor acelor bărbați și femei care au lucrat împreună cu mine la MAIN, fără să fie în cunoștință de cauză privind rolul pe care-i jucau, ajutînd un AE să modeleze imperiul global; mulțumesc în mod special aceluia care au lucrat pentru mine, cu care am călătorit în ținuturi îndepărtate și cu care am împărtășit atît de multe și prețioase momente. De asemenea, lui Ehud Sperling și personalului său de la Inner Traditions International, editorul primelor mele cărți despre culturile indigene și șamanism, precum și bunilor mei prieteni care m-au încurajat să devin scriitor.

Veșnică recunoștință femeilor și bărbaților care m-au primit în casele lor din jungle, deșerturi sau munți, în colibe din carton de-a lungul canalelor din Jakarta și din mahalalele nenumăratelor orașe din toată lumea, care și-au împărtășit hrana, dar și viețile cu mine, și care au reprezentat, de fapt, sursa mea capitală de inspirație.

John PERKINS august 2004

PROLOG

Quito, capitala Ecuadorului, se întinde de-a lungul unei văi vulcanice situată sus, în Anzi, la o altitudine de trei mii cinci sute de metri. Locuitorii din acest oraș, întemeiat cu mult înainte de sosirea lui Columb în Americi, sînt obișnuiți să vadă piscurile dimprejur acoperite de zăpadă, în ciuda faptului că trăiesc doar la cîteva mile la sud de ecuator.

Orașul Shell - zonă de frontieră și bază militară, înființată la marginea junglei amazoniene a Ecuadorului pentru a deservi compania petrolieră al cărei nume îl poartă - este situat la aproape două mii de metri mai jos decât Quito. Oraș-furnicar, el este locuit în mare parte de soldați, muncitori petroliști, precum și de indigeni aparținând triburilor Shuar și Kichwa, care lucrează pentru aceștia ca prostituate, femeile, iar bărbații, ca muncitori necalificați. Pentru a călători de la un oraș la altul, trebuie să parcurgi o șosea pe cât de sinuoasă, pe atât de captivantă. Localnicii te vor avertiza că în timpul călătoriei vei simți pe propria-ți piele toate cele patru anotimpuri pe parcursul aceleiași zile.

Deși am condus pe această șosea de nenumărate ori, nicicând nu m-am săturat de priveliștea absolut spectaculoasă oferită privirilor. De o parte se înalță stînci abrupte, presărate cu căderi de apă în cascade și bromeliade strălucitoare. De cealaltă parte, pămîntul coboară brusc într-o genune pe unde râul Pastaza, unul dintre cei mai mari afluenți ai Amazonului, șerpuieste de-a lungul Anzilor. Pastaza își poartă apa de la ghețarii din Cotopaxi - unul dintre cei mai înalți vulcani activi din lume, considerat o zeitățe pe vremea incașilor - către Oceanul Atlantic, aflat la peste 3000 de mile depărtare. În 2003, am părăsit Quito într-un Subaru Outback, îndreptîndu-mă spre Shell într-o misiune care nu se compara cu nici una dintre misiunile pe care le acceptasem pînă atunci. Speram să pot pune capăt unui război la a cărui izbucnire contribuise și eu. Ca și în cazul situațiilor atît de multe pentru care noi, asasinii economici, trebuie să ne asumăm responsabilitatea, este vorba despre un război practic necunoscut în afara țării unde se desfășoară. Plecasem spre a mă întîlni cu reprezentanții triburilor Shuar, Kichwa și ai triburilor vecine lor, Achuar, Zaparo și Shiwiar - triburi hotărîte, chiar cu prețul vieții lor, să împiedice companiile petroliere americane să le distrugă căminele, familiile și pămînturile. Pentru ei, acesta este un război legat de supraviețuirea copiilor și a civilizațiilor lor, în timp ce pentru noi el este legat de putere, bani și resurse naturale, reprezentînd o parte a luptei pentru supremație mondială și visul unui pumn de oameni nesățioși: crearea imperiului global¹.

De fapt, ceea ce noi, asasinii economici, facem cel mai bine este să clădim tocmai acest imperiu global. Sîntem un grup de elită alcătuit din femei și bărbați care utilizează organizațiile financiare internaționale pentru a crea condițiile în măsură să determine aservirea celorlalte națiuni corporatocrației aflate în fruntea celor mai mari corporații, guverne și bănci. Asemenea echivalențelor noștri din Mafie, și noi, asasinii economici, facem tot felul de favoruri. Acestea iau forma împrumuturilor pentru dezvoltarea infrastructurilor - centrale electrice, autostrăzi, porturi, aeroporturi sau parcuri industriale.

O condiție a acordării acestor împrumuturi este ca numai companiile de construcții și inginerie tehnologică din țara noastră să se ocupe de respectivele proiecte. În esență, cea mai mare parte din bani nu părăsește niciodată Statele Unite, fiind pur și simplu transferați din conturile de la Washington către firmele prestatoare din New York, Houston sau San Francisco.

În ciuda faptului că banii sînt returnați aproape imediat corporațiilor membre ale corporatocrației (creditorul), țara care le primește este obligată să returneze întreaga sumă, plus dobînda. Dacă un AE dobîndește un succes deplin, atunci împrumuturile sînt atît de mari încît, după cîțiva ani, debitorul ajunge în imposibilitatea de a le mai plăti. În astfel de cazuri, întocmai cum procedează Mafia, ne revendicăm partea care ni se datorează, ceea ce înseamnă, de cele mai multe ori, una sau mai multe din următoarele pretenții: control asupra voturilor din ONU, instalarea de baze militare sau accesul la resurse prețioase, cum ar fi petrolul sau controlul asupra Canalului Panama. Desigur, debitorul continuă să ne datoreze bani — și, uite așa, o altă țară se mai adaugă la imperiul nostru global.

Mergînd cu mașina din Quito către Shell, în acea zi însorită din 2003, m-am întors cu gîndul în urmă cu treizeci și cinci de ani, cînd sosisem pentru întîia oară în această parte a lumii. Citisem deja că, deși Ecuadorul este numai de mărimea statului Nevada, el are mai mult de 30 de vulcani activi, peste 15% din speciile de păsări din întreaga lume și mii de tipuri de plante neclasificate încă, și că este o țară cu diverse civilizații în care aproape tot atîția oameni cîți vorbesc limbile străvechi ale băștinașilor vorbesc și spaniola. Mi s-a părut o țară fascinantă și, fără îndoială, exotică; totuși, cuvintele care îmi veneau mereu în minte pe atunci erau *pură, neatinsă și neprihănită*. Multe aveau să se schimbe în treizeci și cinci de ani.

La vremea primei mele vizite, în 1968, Texaco de-abia descoperise petrolul din regiunea amazoniană a Ecuadorului. Astăzi, petrolul reprezintă aproape jumătate din exportul țării. O conductă ce traversează Anzii, construită la scurt timp după vizita mea, a avut de atunci scurgeri de peste o jumătate de milion de barili în fragila pădure tropicală - de peste două ori cantitatea scursă în cazul Exxon-Valdez². Azi, o nouă conductă, de 3 miliarde de dolari, cu o lungime de trei sute de mile, construită de un consorțiu organizat de tip AE, promite să ducă Ecuadorul printre primii zece furnizori de petrol ai Statelor Unite³. Întinderi uriașe din pădurea tropicală au fost distruse, papagalii macao și jaguarii aproape că au dispărut, trei culturi indigene din Ecuador au fost împinse în pragul extincției, iar rîuri pure au fost transformate în haznale curgătoare.

În aceeași perioadă, reprezentanții culturilor indigene au început să riposteze. De exemplu, la 7 mai 2003, un grup de avocați americani, reprezentînd peste treizeci de mii de locuitori indigeni ai Ecuadorului, au intentat un proces, de 1 miliard de dolari, împotriva ChevronTexaco Corp. Plîngerea consta în faptul că, între 1971 și 1992, gigantul petrolier aruncase pînă la patru milioane de galoane pe zi de ape toxice, contaminate cu petrol, metale grele, cancerigene, în gropi deschise și rîuri, și că aceeași companie a lăsat neacoperite aproape 350 de asemenea puțuri care continuă să omoare atît oameni, cît și animale⁴.

Dincolo de fereastra mașinii mele, nori fantastici de ceață se rotesc deasupra pădurilor și a canioanelor rîului Pastaza. Sudoarea mi-a înmuiat cămașa, iar stomacul a început să-mi clocotească, dar nu din cauza infernalei călduri tropicale și nici a serpentinilor. Faptul că știam care fusese rolul meu în distrugerea acestei minunate țări mă răvășea din nou. Din cauza semenilor mei de la MAIN și a mea, Ecuadorul este azi într-o stare mult mai rea decît era înainte de a cunoaște miracolele economiei, finanțelor și tehnologiei moderne, începînd din 1970, în timpul perioadei denumite eufemistic Boom-ul petrolier, nivelul oficial de sărăcie a crescut de la 50 la 70%, iar datoria publică a ajuns de la 240 milioane de dolari la 16 miliarde. Între timp, partea din resursele naționale alocată celor mai sărace segmente ale populației s-a redus de la 20 la 6%⁵.

Din nefericire, Ecuadorul nu este o excepție. Aproape fiecare țară pe care noi, ca AE, am adus-o sub umbrela imperiului global a suferit o soartă similară⁶.

Datoria lumii a treia a crescut la peste 2,5 trilioane de dolari, iar costul administrării sale - peste 375 miliarde pe an în 2004 - este mai mult decît plătește toată lumea a treia pe educație și sănătate, și de douăzeci de ori mai mare decît suma primită anual ca ajutor internațional de către țările în curs de dezvoltare. Peste jumătate din populația lumii supraviețuiește din mai puțin de doi dolari pe zi, ceea ce înseamnă, în mare, aceeași sumă pe care o primeau la începutul anilor '70. Între timp, procentul de la vîrf, de 1 la sută din familiile lumii a treia, deține între 70 și 90% din toate resursele financiare private și proprietățile din țările lor; procentul efectiv este în funcție de țara respectivă⁷.

Subarul a încetinit pe măsură ce șerpuia pe străzile frumoasei stațiuni Baños, faimoasă pentru băile fierbinți create de rîurile vulcanice subterane care curg din extrem de activul munte

Tungurahua. Copiii alergau pe lângă noi, făcându-ne cu mâna și încercând să ne vîndă gumă de mestecat și prăjituri. Am lăsat Baños în urmă. Priveliștea spectaculoasă s-a întrerupt brusc în momentul în care Subaru a ieșit fulger din paradis, cufundându-se într-o viziune modernă a *Infernului* lui Dante.

Un monstru uriaș creștea din apele râului, un zid-mamut de culoare cenușie. Betonul său șiroind de apă era total nepotrivit aici, complet nenatural și incompatibil cu peisajul. Desigur, apariția sa în acest loc nu ar fi trebuit să mă surprindă. Ștusem mereu că avea să mă aștepte undeva, la cotitură. Îl întâlnisem de nenumărate ori înainte, iar în trecut îl slăvisem ca pe un simbol al desăvîrșirii unui AE. Chiar și așa, văzîndu-l, m-au trecut fiorii.

Acest zid hidos, disonant, este un baraj care blochează năvalnicul rîu Pastaza, deviindu-i apele prin tuneluri uriașe ce străbat muntele, transformîndu-i energia în electricitate. Este vorba despre Agoyan, un proiect hidroelectric de 156 de megawați. El alimentează industriile care îmbogățesc o mîna de familii ecuatoriene, dar tot el a fost sursa unor suferințe inimaginabile pentru fermieri și pentru populațiile indigene care locuiesc de-a lungul râului. Uzina hidroelectrică nu este decît unul dintre numeroasele proiecte desfășurate datorită eforturilor mele și ale celorlalți asasini economici. Astfel de proiecte sînt motivul pentru care Ecuadorul este acum un membru al imperiului global, dar și motivul pentru care shuarii, kichwaii și vecinii lor ne amenință companiile petroliere cu războiul.

Din cauza proiectelor asasinilor economici, Ecuadorul este copleșit de datoria externă, trebuind să aloce o parte exorbitantă din bugetul național pentru a o achita, în loc să-și utilizeze capitalul pentru a-i ajuta pe milioanele de cetățeni ai săi, înregistrați oficial ca trăind sub pragul sever al sărăciei. Singura modalitate prin care Ecuadorul poate să-și achite obligațiile externe este de a-și vinde pădurile tropicale către companiile petroliere. Într-adevăr, unul dintre motivele pentru care asasinii economici și-au îndreptat de la început privirile asupra Ecuadorului s-a datorat convingerii că marea de petrol de sub regiunea Amazonului rivalizează cu cîmpurile petrolifere din Orientul Mijlociu⁸. Imperiul global își revendică partea sa sub forma concesiunilor petroliere.

Această cerere a devenit deosebit de urgentă după 11 septembrie 2001, cînd Washingtonul se temea că s-ar putea opri furnizarea de petrol din Orientul Mijlociu. Pe deasupra, Venezuela, cel de-al treilea furnizor al nostru de petrol, alesese de curînd un președinte populist, pe Hugo Chavez, care a adoptat o poziție foarte fermă împotriva a ceea ce noi numeam imperialismul SUA; el a amenințat să întrerupă vînzările către Statele Unite. Asasinii economici eșuaseră în Irak și în Venezuela, dar reușiseră în Ecuador; acum aveam să-i stoarcem de tot ceea ce ne putea da.

Ecuadorul este una dintre țările tipice, aduse de AE în dependență economică și politică totală. Pentru fiecare 100 de dolari de petrol brut extras din pădurea tropicală ecuadoriană, companiile primesc 75 de dolari. Din suma rămasă de 25 de dolari, trei sferturi trebuie să meargă în contul datoriei externe. Mare parte din ceea ce rămîne acoperă cheltuielile militare și guvernamentale — ceea ce înseamnă că rămîn în jur de 2,5 dolari pentru sănătate, educație și programe menite a-i ajuta pe săraci⁹. Astfel, la fiecare sută de dolari luată pentru petrolul extras din Amazon, mai puțin de 3 dolari ajunge la oamenii cu cea mai mare nevoie de bani, aceia ale căror vieți au fost atît de crunt afectate de baraje, foraje și de conducte și care mor din lipsa mîncării comestibile și a apei potabile.

Toți acești oameni — milioane în Ecuador, miliarde pe întreaga planetă – sînt potențiali teroriști. Nu din cauză că ar crede în comunism sau în anarhism sau pentru că ar fi răi în esență, ci, pur și simplu, din pricina disperării. Uitîndu-mă la acest baraj, m-am întrebat: Cînd vor acționa oamenii aceștia, așa cum au făcut-o americanii împotriva Angliei în anii 1770 sau cei din America Latină împotriva spaniolilor, la începutul anilor 1880?

Ingeniozitatea construcției acestui imperiu modern îi eclipsează pe centurionii romani, pe conchistadorii spanioli și pe coloniștii europeni din secolele al optsprezecelea și al nouăsprezecelea. Noi, AE, sîntem deosebit de abili; am învățat din istorie. Astăzi, nu mai purtăm săbii. Nu mai purtăm armuri sau haine care să ne scoată în evidență, în țări precum Ecuadorul, Nigeria, Indonezia ne îmbrăcăm asemenea profesorilor sau proprietarilor de magazine de acolo. În Washington și Paris, arătăm ca niște birocrați din guvern sau ca niște bancheri. Părem modești, normali. Vizităm șantiere în proiectare și cutreierăm prin satele sărace. Proclamăm altruismul, discutăm cu ziarele locale despre minunatele acțiuni umanitare întreprinse de noi. Acoperim mesele de conferință ale comisiilor guvernamentale cu hîrțiile noastre și cu proiectele noastre financiare, și ținem cursuri la Harvard Business School despre miracolele macroeconomiei. Sîntem în legalitate, lucrăm pe față. Sau așa ne autozgrăvim și așa sîntem acceptați. Acesta este felul în care funcționează sistemul. Rareori recurgem la ceva ilegal, deoarece sistemul însuși este construit pe subterfugii, fiind prin definiție unul legitim.

În orice caz - și acesta este un avertisment foarte serios - dacă noi dăm greș, o rasă cu mult mai ticăloasă intră în scenă, aceia căroro AE le spun șacalii, bărbați care descind direct din acele imperii timpurii. Șacalii se află întotdeauna undeva, pîndind din umbră. Cînd apar ei, șefi de state sînt îndepărtați sau mor în „accidente”¹⁰ violente. Și dacă se întîmplă ca vreun șacal să dea greș, așa cum au făcut-o în Afganistan și în Irak, atunci reapar vechile modele. Cînd șacalii eşuează, tineri americani sînt trimiși să ucidă și să moară.

În timp ce treceam pe lîngă monstru, acel zid-mamut, acea matahală din beton care se înălța din rîu, eram conștient de transpirația care îmi îmbibase hainele și de clocotul intestinelor mele. M-am îndreptat spre junglă pentru a mă întîlni cu populația indigenă, hotărîtă să lupte pînă la ultimul om pentru a pune capăt acestui imperiu la a cărui creare contribuiseam, și eram copleșit de sentimente de vinovăție.

M-am întrebat în sinea mea: cum oare a reușit copilandrul acela simpatic din New Hampshire să se vîre într-o afacere atît de murdară?

PARTEA I 1963 - 1971

CAPITOLUL I Se naște un asasin economic

Totul a început cît se poate de firesc.

Eram singurul copil la părinți, născut în 1945 într-o familie aparținînd clasei de mijloc. Părinții mei se trăgeau dintr-o stirpe de yankei din New England veche de trei secole; atitudinile lor de republicani loiali, severi, moraliști reflectau generații de predecesori puritani. Ei fuseseră primii din familie care frecventaseră o școală superioară – obținînd și burse. Mama s-a angajat pe post de profesoară de latină la liceu. Tata a fost recrutat în de Al Doilea Război Mondial ca locotenent de marină, făcînd parte, ca artilerist, din garda militară însărcinată cu paza unui petrolier al marinei comerciale, petrolier gata oricînd să sară în aer. La venirea mea pe lume, în Hanover, New Hampshire, el se afla într-un spital din Texas, internat pentru recuperare în urma unei fracturi de șold. Nu l-am văzut decît după ce am împlinit un an.

Și-a luat apoi o slujbă, predînd limbi străine la Tilton School, o școală-internat de băieți aflată în zona rurală din New Hampshire. Campusul se înălța semeț - unii ar spune „sfidător” - pe un deal, dominînd orașul cu același nume. Această instituție superioară își limita înscrierile la un număr de aproximativ cincizeci de elevi anual, pentru fiecare nivel de clasă, de la a noua pînă la a douăsprezecea. În cea mai mare parte, elevii erau vlăstare ale unor familii înstărite din Buenos Aires, Caracas, Boston și New York.

Ce-i drept, familia mea ducea lipsa banilor și totuși nici vorbă ca noi să ne fi considerat niște săraci. Deși profesorii școlii primeau salarii foarte mici, toate necesitățile le erau asigurate gratuit: mîncare, locuință, căldură, apă, chiar și lucrători care să le tundă iarba sau să le curețe zăpada din curte. După ce am împlinit patru ani, am început să mănînc la cantina școlii, să car mingile pentru echipele de fotbal pe care le antrena tatăl meu și să le dau prosoapele băieților în vestiar.

Este de la sine înțeles că profesorii și soțiile acestora se simțeau superiori față de localnici. Îmi auzeam adeseori părinții făcînd haz despre statutul lor de stăpîni ai domeniului, domnind asupra țărănilor umili – tîrgoveții. Știam însă că este mai mult decît o glumă. Prietenii mei din școala primară și gimnazială aparțineau tocmai acelei clase de țărani, săraci lipiți pămîntului. Părinții lor aveau o bucată de pămînt pe care o lucrau, fiind fie tăietori de lemne, fie lucrători la moară. Aceștia îi urau pe „domnișorii de pe deal”, iar, la rîndul lor, părinții mei nu încurajau deloc prietenia mea cu fetele tîrgoveților, pe care le numeau „tîrfe” și „împuțite”. Împărțisem aceleași manuale și creioane cu fetele acelea din clasa I, iar, de-a lungul anilor, m-am și îndrăgostit de vreo trei dintre ele: Ann, Priscilla și Judy. Mi-a fost foarte greu să înțeleg punctul de vedere al părinților mei; oricum, m-am supus dorințelor lor.

An după an, ne petreceam cele trei luni din vacanța de vară a tatălui meu în cabana de lîngă lac pe care o construise bunicul meu în 1921. Era înconjurată de păduri, iar noaptea puteam auzi bufnițele și leii din munți. Nu aveam pe nimeni în apropiere; eram singurul copil pe care-i puteai întîlni prin acea zonă, dacă ai fi cutreierat-o pe jos. În primii ani, îmi petreceam zilele imaginîndu-mi că cei trei copaci erau cavalerii Mesei Rotunde, iar pe domnițele aflate la ananghie le chemau Ann, Priscilla și Judy (în funcție de perioada anului). Pasiunea mea era - nu aveam nici o îndoială - la fel de puternică precum cea a lui Lancelot pentru Guinevere, ba chiar cu mult mai tainuită. La paisprezece ani, am fost admis gratuit la Tilton School. La îndemnul părinților mei am renunțat la tot ceea ce avea legătură cu orașul și nu mi-am mai revăzut niciodată vechii prieteni. Cînd, în vacanță, noii mei colegi de clasă se duceau acasă, la conacele și apartamentele lor de lux, eu rămîneam singurel pe deal. Prietenele lor erau domnișoare care-și făceau intrarea în înalta societate; eu nu aveam nici o prietenă. Toate fetele pe care le cunoscusem erau „curve”; așa că le-am îndepărtat de mine, iar ele m-au dat repede uitării. Eram singur - și îngrozitor de frustrat.

Părinții mei erau maeștri în ale manipulării; m-au asigurat că eram un privilegiat pentru că beneficiaam de o asemenea ocazie și că într-o zi aveam să le fiu recunoscător. Că îmi voi găsi soția perfectă, una care să corespundă standardelor de moralitate ridicate ale noastre. În lăuntru-mi însă, clocoteam. Tînjeam după compania feminină, după sex, iar ideea unei prostituate era de-a dreptul ispitiitoare. Oricum, în loc să mă revolt, mi-am reprimat furia și mi-am manifestat frustrarea, ambiționîndu-mă să excelez în tot ceea ce făceam. Am fost un student model, căpitan a două echipe sportive universitare, redactor-șef al ziarului școlii. Eram hotărît să-i fac să se simtă prost pe colegii mei de clasă bogătani și să părăsesc Tilton pentru totdeauna. În ultimul an acolo, am fost recompensat cu o bursă sportivă integrală la Brown și cu o bursă de studii la Middlebury. Am ales Brown, pentru că, înainte de orice, preferam să fiu sportiv și, apoi, pentru că facultatea era situată în

oraș. Mama mea absolvise Middlebury, iar tatăl meu își luase acolo masteratul, așa că, în ciuda faptului că Brown se afla în Ivy League, ei au preferat Middlebury.

- Dac-o să-ți rupi un picior? m-a întrebat tata. Mai bine să accepți bursa de studii.

Și uite-așa am cedat.

În mintea mea, Middlebury nu era decît o versiune a lui Tilton la scară mărită - chiar dacă în Vermontul rural, în loc de ruralul New Hampshire. Ce-i drept, era o școală mixtă, dar eu eram sărac, în timp ce aproape toți ceilalți erau bogați, iar eu, în ultimii patru ani, nu mai fusesem la o școală unde se aflau și fete. Îmi lipsea încrederea în mine, mă simțeam inferior, eram pur și simplu nefericit. Am încercat să-i conving pe tata să mă lase să mă retrag de la școală sau să-mi iau un an de vacanță. Voiam să mă mut la Boston și să învăț ce înseamnă femeile, ce înseamnă adevărata viață. Nici nu a vrut să audă.

- Cum mai vine și asta, eu să-i pregătesc pe copiii altora pentru facultate, iar al meu să nu vrea să frecventeze nici una? mi-a zis el. Am ajuns să cred că viața este ticluită dintr-o serie de coincidențe. Felul în care reacționăm la ele - cum ne exercităm acel ceva pe care-i numim *liberul arbitru* — reprezintă totul; alegerile pe care le facem, în niște limite impuse de întorsăturile destinului, sînt cele care hotărăsc cine sîntem în fond și la urma urmei. Două coincidențe majore care mi-au modelat viața le-am trăit la Middlebury.

Una concretizată printr-un iranian, fiul generalului care era consilierul personal al șahului; cealaltă, printr-o tînără superbă, pe nume Ann, întocmai cum o chemase pe iubita mea din copilărie.

Primul, căruia îi voi spune Farhad, jucase fotbal profesionist în Roma. Era înzestrat cu un fizic athletic, păr negru ondulat, ochi căprui catifelati, plus un trecut și un farmec care-i făceau irezistibil sexului opus. Era opusul meu în multe privințe. M-am chinuit enorm să-i cîștig prietenia, iar el m-a învățat o mulțime de lucruri care aveau să mă ajute de minune în anii următori. Apoi, am mai întîlnit-o și pe Ann. Deși serios implicată într-o relație amoroasă cu un tînăr ce frecventa o altă facultate, ea m-a luat sub aripa ei protectoare. Relația noastră platonică a fost prima iubire adevărată trăită de mine pînă atunci.

Farhad m-a încurajat să beau, să merg la petreceri și să-mi ignor părinții. Am ales în mod conștient să mă opresc din studiat. Pentru a mă răzbuna pe tatăl meu, am hotărît să-mi rup piciorul „cel academic”. Notele mele scăzuseră; mi-am pierdut bursa. La jumătatea celui de-al doilea an, am decis să abandonez școala. Tata m-a amenințat cu dezmoștenirea; Farhad m-a încurajat însă. M-am năpustit în biroul decanului și... gata cu școala! Momentul acesta a fost unul crucial în viața mea.

Împreună cu Farhad, am sărbătorit ultima mea noapte în oraș într-un bar din apropiere. Un fermier beat, o matahală de om, m-a acuzat că flirtez cu soția lui, m-a ridicat de la pămînt și m-a izbit de un perete. Farhad s-a vîrît între noi, a scos un cuțit și i-a tăiat obrazul fermierului. Apoi m-a tîrît de-a lungul încăperii, m-a împins spre o fereastră, pe pervazul aflat la înălțime, deasupra rîului Otter. Am sărit amîndoi și am luat-o de-a lungul apei, înapoi spre camera noastră.

În dimineața următoare, interogată fiind de poliția campusului, am mințit și am refuzat să recunosc că aș ști ceva despre incident. Oricum, Farhad a fost exmatriculat. Amîndoi ne-am mutat la Boston unde am stat împreună în același apartament. M-am pomenit cu o slujbă la redacția ziarelor lui Hearst, *Record American/Sunday Ad-vertiser*, ca asistent personal al redactorului-șef al jurnalului *Sunday Advertiser*.

Ceva mai tîrziu, în același an, 1965, cîțiva dintre prietenii mei de la ziar au fost încorporați în armată. Pentru a evita să împărtășesc soarta acestora, am intrat la Business Administration College de la Universitatea din Boston (UB). Între timp, Ann se despărțise de fostul ei prieten și venea destul

de des de la Middlebury să mă viziteze. Atenția ei nu a putut decît să mă bucure. Ea absolvise în 1967, în timp ce eu mai aveam încă un an pînă să termin UB. A refuzat cu îndîrjire să se mute cu mine înainte de a ne căsători. Deși glumeam pe seama faptului că eram șantajat - și chiar îmi repugna efectiv ceea ce consideram că este o continuare a setului părintesc de principii morale arhaice și puritane, - mă simțeam foarte bine cînd eram împreună, doar că voiam mai mult decît atît. Și, uite-așa, ne-am căsătorit. Tatăl lui Ann, eminent inginer, concepuse un sistem de navigare pentru o importantă categorie de rachete, fiind răsplătit cu o poziție la nivel superior în Departamentul Marinei. Prietenul lui cel mai bun, un bărbat pe care Ann îl poreclise Unchiul Frank (nu-i vorba despre numele lui adevărat), fusese angajat ca președinte executiv al celor mai înalte eșaloane ale Agenției Naționale de Securitate (National Security Agency - NSA), cea mai puțin cunoscută - dar, după opinia multora, și cea mai mare - organizație de spionaj din țară. La scurt timp după căsătorie, am fost chemat de armată pentru efectuarea examenului fizic, pe care l-am trecut, ceea ce însemna că, după absolvire, puteam fi trimis în Vietnam. Ideea de a lupta în Asia de Sud-Est m-a bulversat emoțional, deși războiul mă fascinasese dintotdeauna. Fusesem crescut cu povești despre strămoșii mei colonialiști - care îi includeau pe Thomas Paine și Ethan Allen - și vizitasem toată regiunea New England pînă sus, în New York, unde se purtasera atît bătăliile cu francezii și cu indienii, cît și războaiele Revoluției. Citisem toate romanele istorice pe care le putusem găsi. De fapt, cînd Forțele Speciale ale Armatei au intrat pentru prima dată în Asia de Sud-Est, eram nerăbdător să mă ofer voluntar. Dar, după ce mass-media a arătat lumii atrocitățile și inconsecvențele politicii americane, am ajuns să-mi schimb atitudinea. M-am surprins întrebîndu-mă de care parte s-ar fi situat Paine. Eram sigur că s-ar fi alăturat inamicilor noștri din Vietcong.

Unchiul Frank mi-a venit în ajutor. M-a informat că o slujbă în cadrul NSA îți dădea posibilitatea amînării încorporării, drept care a aranjat o serie de întîlniri la agenția lui, inclusiv o zi de interviuri istovitoare monitorizate de poligraf. Mi s-a spus că aceste teste vor stabili dacă aveam stofa necesară pentru a fi recrutat și antrenat de NSA și că, dacă o aveam, ele vor sta la baza elaborării profilului meu, a punctelor mele slabe și a celor forte, care vor fi utilizate pentru a-mi trasa cariera. Dată fiind atitudinea mea față de războiul din Vietnam, eram convins că aveam să pic testele.

În timpul examinării, am recunoscut că, în calitatea mea de american loial, eram împotriva războiului și am fost surprins că interviewerii nu au insistat asupra acestui subiect. În schimb, s-au axat pe educația pe care am primit-o, pe atitudinea față de părinții mei, pe emoțiile generate de faptul că am fost crescut ca un puritan sărac, ajuns să trăiască printre atît de mulți elevi bogați, dedați plăcerilor de tot felul. Ei au aprofundat și frustrarea resimțită de mine datorită absenței din viața mea a femeilor, a sexului, a banilor, precum și lumea fanteziei stîrnite din această pricină. Am fost uimit de atenția pe care au acordat-o relației mele cu Farhad și de interesul lor față de determinarea mea de a minți poliția campusului pentru a-i proteja.

La început, am crezut că toate aceste lucruri, care mie mi se păreau atît de negative, mă făceau inapt pentru NSA, doar că interviul a continuat, sugerînd contrariul. Abia cîtiva ani mai tîrziu am înțeles că, din punctul de vedere al NSA, toate aceste aspecte negative se dovedeau, de fapt, pozitive. Interesul lor avea mai puțin de-a face cu subiecte privind loialitatea față de patrie, cît mai ales cu cele legate de frustrările mele existențiale. Supărarea față de părinții mei, obsesia pentru femei și ambiția mea de a duce o viață bună au fost considerate de ei drept atuuri: eram vulnerabil la seducție. Hotărîrea mea de a excela la învățătură și în sport, suprema-mi revoltă împotriva tatălui meu, capacitatea mea de a mă înțelege cu străinii, precum și dispoziția mea de a minți poliția erau exact

calitățile urmărite de ei. Ulterior, am mai descoperit că tatăl lui Farhad lucra pentru agențiile de spionaj ale SUA din Iran; așa că prietenia mea cu Farhad reprezenta un evident atu.

La câteva săptămâni după testarea de la NSA, mi s-a oferit o slujbă, însemnând, de fapt, începerea instrucției în arta spionajului, de care trebuia să mă apuc la câteva luni după terminarea studiilor la UB. Oricum, înainte să accept oficial această ofertă, am urmat, din impuls, un seminar ținut la UB de către un recrutor de la Peace Corps (organizație americană de cooperare cu țările în curs de dezvoltare). Ca și în cazul NSA, un avantaj important era acela că, dacă aveai o slujbă în Peace Corps, deveniai apt pentru amânarea încorporării. Decizia de a lua parte la seminarul respectiv a fost una dintre acele coincidențe care nu par semnificative la momentul respectiv, dar care, ulterior, îți pot schimba radical viața. Recrutorul a descris câteva locuri din lume unde era neapărată nevoie de voluntari. Unul dintre acestea era și pădurea tropicală din Amazon, unde, a subliniat acesta, populațiile indigene trăiau foarte asemănător cu indienii din America de Nord înainte de sosirea europenilor pe acele meleaguri. Visasem dintotdeauna să trăiesc precum Abnakis, tribul care populase New Hampshire înainte ca primii mei strămoși să se stabilească acolo. Știam că prin vene îmi curge și sânge de Abnakis, dorind, așadar, să aflu despre tradițiile pădurii pe care ei le înțelegeau atât de bine. După prelegere, l-am abordat pe recrutor și l-am întrebat despre posibilitatea de a fi trimis în Amazon. El m-a asigurat că cererea de voluntari pentru acea regiune era mare, așa că șansele mele nu erau grozave. L-am sunat pe Unchiul Frank.

Spre surprinderea mea, Unchiul Frank m-a încurajat să iau în calcul și oferta celor de la Peace Corps. El mi-a mărturisit că, după căderea capitalei Hanoi - care în acea perioadă era considerată o certitudine de către oamenii cu poziția lui -, Amazonul avea să devină un punct fierbinte.

- Încărcat cu țitei, spunea el. Vom avea nevoie de agenți buni acolo - oameni care să-i înțeleagă pe aborigeni.

M-a asigurat că Peace Corps va reprezenta un excelent mod de a mă instrui și m-a îndemnat să devin un bun vorbitor de spaniolă, dar și un cunoscător al dialectelor indigene.

- S-ar putea, a chicotit el, să ajungi să lucrezi pentru vreo companie privată în loc de guvern.

La acea vreme, nu am înțeles la ce anume se referea. Fusesem avansat de la spion la AE, deși nu auzisem niciodată termenul și nici nu aveam să-i aud timp de câțiva ani. Nu aveam nici cea mai vagă idee că existau sute de femei și bărbați împrăștiați pretutindeni în lume, care lucrau pentru firme de consultanță și pentru alte companii private, oameni care nu primeau niciodată nici o centimă de la nici o agenție guvernamentală și care serveau, totuși, interesele imperiului. Nici nu aveam cum bănui că un nou tip, cu titluri mai voalate, se va înmulți cu miile pînă la sfîrșitul mileniului, iar eu voi juca un rol semnificativ în modelarea acestei armate în creștere.

Ann și cu mine am făcut cerere de înrolare în Peace Corps, solicitînd detașarea în Amazon. Cînd ne-a sosit înștiințarea că ni s-a aprobat cererea, prima mea reacție a fost una de extremă dezamăgire. În scrisoare se specifica faptul că vom fi trimiși în Ecuador.

O, nu! mi-am spus. Am cerut Amazonul, nu Africa. Am luat un atlas pentru a căuta Ecuadorul. Am fost uimit că nu l-am putut localiza nicăieri pe continentul african. La index însă am descoperit că, într-adevăr, țara se afla în America Latină, iar pe hartă am observat că rețeaua de râuri care izvorăște din ghețarii Anzilor formează apele puternicului Amazon. Continuînd lectura, m-am liniștit, căci se spunea că junglele Ecuadorului erau unele dintre cele mai diversificate și formidabile din lume și că populații indigene trăiau încă la fel cum trăiseră de mii de ani încoace. Am acceptat.

Ann și cu mine am urmat instrucția de la Peace Corps în Sudul Californiei, după care, în septembrie 1968, ne-am îndreptat spre Ecuador. În Amazon, am trăit alături de tribul Shuar al cărui

stil de viață semăna cu cel al populațiilor de indieni pre-colonialști din America de Nord; de asemenea, în Anzi, am lucrat și cu urmași ai incașilor. Era o parte a unei lumi despre care nici nu visam că ar mai putea exista. Până atunci, singurii latino-americani pe care îi întâlneam erau elevii bogați de la școala unde preda tatăl meu. M-am trezit că simpatizam cu acești indigeni care își câștigau traiul vânzând și cultivând pământul. Am simțit o stranie legătură de înrudire cu ei. Într-un anume fel, ei îmi aminteau de țigoveții pe care îi lăsasem în urmă.

Într-o zi, un bărbat în costum elegant, Einar Greve, a aterizat pe fișia de pământ folosită drept pistă în comunitatea noastră. Era vicepreședinte la Chas. T. Main Inc. (MAIN), o firmă internațională de consultanță care își menținea anonimatul și care era însărcinată cu studii prin care să determine dacă Banca Mondială ar trebui sau nu să împrumute miliarde de dolari Ecuadorului și țărilor vecine, pentru a construi baraje pentru hidrocentrale și pentru alte proiecte de infrastructură. Einar era și colonel în rezervă în Armata SUA. A început să-mi vorbească despre avantajele pe care le ai dacă lucrezi pentru o companie ca MAIN. Când i-am spus că am fost acceptat de NSA înainte de a mă înscrie în Peace Corps și că mă bătea gândul să mă întorc la ei, m-a informat că, uneori, el avea statut de colaborator al NSA; mi-a aruncat o privire care m-a făcut să bănuiesc faptul că una dintre misiunile lui era să-mi evalueze capacitățile. Acum cred că el îmi reactualiza profilul psihologic, analizându-mi în special, abilitatea de a supraviețui în medii pe care mulți dintre nord-americani le-ar considera ostile.

Am petrecut câteva nopți împreună în Ecuador, iar, după aceea, am ținut legătura prin poștă. M-a rugat să-i trimit rapoarte în care să analizez perspectivele economice ale Ecuadorului. Avem o mașinuță de scris portabilă, îmi plăcea să scriu și eram de-a dreptul fericit să-i îndeplinesc rugămintea. Timp de aproape un an de zile, i-am trimis lui Einar cel puțin cincisprezece scrisori lungi. În aceste scrisori erau speculațiile mele privind viitorul economic și politic al Ecuadorului și frustrarea în creștere pe care o depistasem printre comunitățile autohtone care se străduiau să împiedice companiile petroliere, agențiile internaționale de dezvoltare în încercările lor de a fi atrase în lumea modernă.

În momentul în care misiunea mea de la Peace Corps a luat sfârșit, Einar m-a invitat la un interviu pentru o slujbă la sediul central din Boston al companiei MAIN. În timpul întâlnirii noastre particulare, el a accentuat faptul că activitatea de bază de la MAIN este ingineria, dar că cel mai mare client al său, Banca Mondială, a început de curând să insiste ca ei să păstreze în colectiv și economiști pentru a întocmi rapoarte critice care să poată fi folosite pentru a determina fezabilitatea și amploarea proiectelor ingineresti. Mi-a mărturisit că angajase înainte trei economiști extrem de calificați, cu recomandări impecabile - doi cu titlu de Master, iar unul cu gradul de doctor. Toți eșuseră lamentabil.

- Nici unul dintre ei, mi-a spus Einar, nu poate suporta ideea de a concepe rapoarte economice în țări unde lipsesc statisticile de încredere.

A continuat să-mi spună că, în plus, toți au considerat imposibil să-și îndeplinească condițiile contractuale, care le impuneau să călătorească în locuri îndepărtate, din țări ca Ecuador, Indonezia, Iran sau Egipt, să stea de vorbă cu liderii locali și să facă aprecieri personale despre perspectivele dezvoltării economice în acele regiuni. Unul a suferit o depresie nervoasă într-un sat izolat din Panama; a fost escortat de poliția din Panama la aeroport și trimis cu avionul înapoi spre SUA.

- Scrisorile pe care mi le-ai trimis dovedesc că nu te deranjează să-ți pui pielea la bătaie, chiar dacă nu sînt disponibile date precise. Și, ținînd cont de condițiile în care trăiești în Ecuador, am credința că poți supraviețui aproape oriunde.

Mi-a spus că îl concediasse deja pe unul dintre economiști, fiind pregătit să facă același lucru cu ceilalți doi, dacă eu acceptam slujba.

Ceea ce s-a și întâmplat în ianuarie 1971, când mi s-a oferit o poziție de economist la MAIN. Tocmai împlinisem 26 de ani – vârsta magică la care comisia de înrolare nu mă mai voia. M-am sfătuit și cu cei din familia lui Ann; ei m-au încurajat să accept slujba și cred că asta era părerea Unchiului Frank. Îmi aminteam că menționase posibilitatea ca eu să ajung să lucrez pentru o firmă privată. Nimic nu se specifica însă deschis și, totuși, nu aveam nici un dubiu că angajarea mea la MAIN era consecința aranjamentelor pe care Unchiul Frank le făcuse cu trei ani mai înainte, adăugate experiențelor mele din Ecuador și dorinței mele de a scrie despre situația economică și politică a acelei țări.

Timp de câteva săptămâni am fost amețit și cu un „ego” umflat peste măsură. Tocmai îmi luasem licența la UB, care nu părea să-mi garanteze o poziție de economist la o companie de consultanță atât de exclusivistă. Știam că mulți dintre colegii mei de la UB, care fuseseră respinși de consiliu și se apucaseră să-și ia MBA-uri și alte grade post-universitare, ar fi murit de invidie. Mă și vedeam ca pe un neînfricat agent secret, avînd ca destinație ținuturi exotice, relaxîndu-mă lîngă piscinele hotelurilor, înconjurat de fermecătoare femei în costume de baie, sorbind tacticos dintr-un martini. Deși nu era decît pură fantezie, aveam să descopăr că în ea sălășluia și ceva de domeniul verosimilului. Einar mă angajase ca economist, dar curînd aveam să aflu că adevărata mea slujbă însemna mult mai mult decît atît, fiind, de fapt, cu mult mai aproape de ceea ce făcea un James Bond decît aș fi bănuț eu vreodată.

CAPITOLUL 2

«Implicat pe viață»

În limbaj juridic, MAIN s-ar caracteriza drept o corporație strict controlată; cel mult 5% din cei 2000 de angajați dețineau compania. Aceștia erau desemnați drept parteneri sau asociați, poziția lor fiind una deosebit de rîvnită. Partenerii nu numai că aveau putere asupra tuturor celorlalți, dar și banii mergeau în mare parte tot la ei. Discreția era însușirea lor caracteristică; aveau de-a face cu șefi de stat și alți oficiali șefi de guverne care impuneau consultanților lor, ca și avocaților sau psihoterapeuților, respectarea unui cod de confidențialitate absolută. Comunicarea cu presa constituia un tabu. Nu era absolut deloc tolerată. În consecință, este foarte puțin probabil să se fi auzit de noi în afara companiei MAIN, deși lumea era destul de familiarizată cu concurenții noștri, cum ar fi Arthur D. Little, Stone&Webster, Brown&Root, Halliburton și Bechtel.

Folosesc termenul *concurenți* în sens larg, deoarece, în realitate, MAIN era unica dintr-o categorie aparte. Majoritatea personalului nostru era formată din ingineri, și totuși nu dețineam nici un fel de echipament și nu construiserăm niciodată nici măcar un depozit de materiale. Mulți dintre specialiștii de la MAIN erau foști militari și totuși nu aveam contracte cu Ministerul Apărării sau cu alte servicii militare. Obiectul nostru de activitate era unul atît de diferit față de normal, încît în primele luni petrecute acolo nici nu mi-am putut da seama ce făceam de fapt. Știam numai că prima mea misiune concretă va fi în Indonezia și că voi face parte dintr-o echipă de unsprezece oameni trimiși pentru a crea o strategie privind alimentarea cu energie a insulei Java. Și mai știam că Einar și alții, care îmi dăduseră detalii despre misiune, erau dornici să mă convingă că economia Javei avea să facă un

spectaculos salt înainte și că, dacă voiam să mă disting personal ca un bun analist (și, prin urmare, să mi se ofere o promovare), trebuia să creez documentația care să demonstreze acest lucru.

- Care să spargă toate topurile, îi plăcea lui Einar să spună.

Străpungea aerul cu degetele pînă deasupra capului său.

- O economie care se va înălța ca pasărea în zbor!

Einar făcea călătorii frecvente care, de regulă, nu durau mai mult de două-trei zile. Nimeni nu discuta despre ele sau se părea că nici nu prea se știa unde se duce acesta. Deseori, cînd se afla la birou, mă invita să bem o cafeluță împreună. Mă întreba despre Ann, despre noul nostru apartament și despre pisica pe care o aduseserăm cu noi din Ecuador. Pe măsură ce îl cunoșteam mai bine, am început să fiu mai îndrăzneț, încercînd să aflu mai multe despre el și despre ceea ce implica slujba mea. Niciodată însă nu am primit vreun răspuns care să mă satisfacă; era un adevărat maestru la schimbat vorba. Într-una din aceste situații mi-a aruncat o privire ciudată.

- Nu-i cazul să-ți faci griji, mi-a spus el. Avem planuri mari în ceea ce te privește. Recent, am fost la Washington...

Vocea lui a devenit mai slabă și el a zîmbit enigmatic.

- În orice caz, știi că avem un proiect mare în Kuwait. Mai ai ceva timp pînă să pleci spre Indonezia. Cred că ar trebui să-ți folosești o parte din el pentru a citi despre Kuwait. Biblioteca Publică din Boston (BPB) este o sursă excelentă, iar noi îți putem obține permis la bibliotecile de la MIT și Harvard.

După acest episod, mi-am petrecut destul timp în acele biblioteci, mai ales în BPB care se afla la o distanță de numai cîteva străzi de birou și aproape de apartamentul meu din Back Bay. M-am familiarizat cu Kuwaitul, precum și cu alte probleme de statistică economică din lucrările publicate de ONU, Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Mondială. Știam că mi se va cere să concep modele econometrice pentru Indonezia și Java și am hotărît că aș putea foarte bine să încep să concep unul și pentru Kuwait.

Oricum, licența mea în administrarea afacerilor nu mă pregătise ca econometrist, așa că am petrecut mult timp încercînd să găsesc o modalitate de abordare a problematicii. Am mers pînă acolo încît m-am înscris la o serie de cursuri pe această temă. Pe parcurs am înțeles că statisticile pot fi manipulate pentru a produce o gamă variată de concluzii, inclusiv pe acelea care să oglindească predilecțiile analistului.

MAIN era o supercorporație. În 1971, existau aici numai patru femei care dețineau poziții profesionale. În orice caz, mai erau poate vreo două sute de femei printre angajații secretariatului - fiecare vicepreședinte și director de departament avea o secretară - și ai serviciului de stenografie care deserveau restul angajaților. Mă obișnuisem cu acest gen de discriminare bazată pe sex și, prin urmare, am fost extrem de uimit de ceea ce s-a întîmplat într-una din zile la BPB, în sala cataloagelor.

O brunetă atrăgătoare a venit spre mine și s-a așezat pe un scaun chiar în fața mea, de partea cealaltă a mesei. Părea foarte rafinată în costumele ei de femeie de afaceri, un costum de culoare verde-închis. Mi-am zis că trebuie să fie cu cîteva ani mai mare decît mine, dar am încercat să mă controlez, să par indiferent, ca și cum n-aș fi observat-o. După cîteva minute, fără nici un cuvînt, ea a împins spre mine o carte deschisă. Conținea un tabel cu informațiile pe care eu le căutam despre Kuwait și o carte de vizită cu numele, Claudine Martin, și cu titlul ei, Consultant de Specialitate la Chas. T. MAIN, Inc. M-am uitat în ochii ei de un verde atît de plăcut, iar ea și-a întins mîna.

- Am fost rugată să te ajut la instruire, mi-a spus.

Nu-mi venea să cred că mie mi se întâmpla ceea ce mi se întâmpla.

Începînd de a doua zi, ne-am întîlnit în apartamentul Claudinei din Beacon Street, la cîteva străzi de sediul Prudential Centre deţinut de MAIN. În timpul primei noastre ore împreună, ea mi-a explicat că poziția mea era una destul de neobișnuită și că era necesar să păstrăm totul strict confidențial. Mi-a spus că nimeni nu-mi dăduse lămuriri exacte despre slujba mea, deoarece nimeni, cu excepția ei, nu fusese autorizat să o facă. Apoi m-a informat că obligația ei era de a mă transforma într-un asasin economic.

Numai denumirea a fost suficientă pentru a-mi trezi vise de clandestinitate. Eram stînjinit de rîsul nervos pe care l-am auzit pornind din mine. Ea mi-a zîmbit și m-a asigurat că umorul era unul dintre motivele pentru care utilizau acest termen.

- Cine l-ar lua în serios? a întreat ea.

Mi-am mărturisit ignoranța privind rolul unui asasin economic.

- Nu ești singur, a rîs ea. Noi sîntem o specie rară, într-o afacere murdară. Nimeni nu trebuie să știe despre implicarea ta, nici măcar soția.

Apoi a devenit serioasă.

- Voi fi cinstită cu tine, te voi învăța tot ce voi putea în săptămînile următoare. Apoi va trebui să alegi. Decizia ta va fi finală. Doar că odată implicat, ești implicat pe viață.

După acest episod, rareori ne-am mai spus pe nume; eram pur și simplu niște AE.

Acum știu ceea ce nu știam atunci - Claudine a profitat din plin de avantajele pe care i le-a furnizat profilul trasat de NSA privind slăbiciunile mele. Nu știu cine îi dăduse informațiile - Einar, NSA, cei de la departamentul de resurse umane de la MAIN sau altcineva - știu doar că le folosea cu o mare măiestrie. Abordarea ei, o combinație de seducție fizică și manipulare verbală, era croită special pentru mine și, totuși, ea se încadra în standardele de proceduri operative pe care le-am văzut folosite de atunci într-o varietate de afaceri în situații cînd miza era mare, iar presiunea de a obține afaceri profitabile, uriașă. Ea a știut de la început că nu-mi voi pune în pericol căsnicia, dezvăluind activitățile noastre clandestine. Și era brutal de sinceră cînd era vorba să descrie partea întunecată a lucrurilor care mi se cereau.

Nu am habar cine îi plătea salariul, deși nu am nici un motiv să mă îndoiesc că ar fi fost, așa cum era scris pe cartea de vizită, de la MAIN. La acea vreme, eram prea naiv, intimidat și vrăjit ca să mai pun întrebările care azi mi se par atît de firești.

Claudine mi-a spus că meseria mea avea două obiective principale. Primul era să justific împrumuturi internaționale uriașe care erau direcționate înapoi către MAIN sau alte companii din SUA (cum ar fi Bechtel, Halliburton, Stone&Webster și Brown&Root) prin proiecte gigantice de inginerie tehnologică și construcții. În al doilea rînd, trebuia să lucrez pentru a falimenta țările care obțineau împrumuturile (bineînțeles, după ce ar fi achitat sumele pentru MAIN și alți contractori din SUA), astfel încît să fie obligate pentru totdeauna la creditorii lor și să devină ținte ușoare, în cazul în care era nevoie de anumite favoruri, printre care baze militare, voturi în ONU sau accesul la țitei sau alte resurse naturale.

Slujba mea era, spunea ea, să analizez efectele investițiilor de miliarde de dolari într-o țară. Și, la modul mai specific, eu trebuia să concep studii care să proiecteze o creștere economică în viitorii douăzeci-douăzeci și cinci de ani și care să evalueze impactul pe care l-ar putea avea diferitele proiecte. De exemplu, dacă se lua decizia de a împrumuta unei țări un miliard de dolari pentru a-i convinge pe liderii acesteia să nu susțină Uniunea Sovietică, eu trebuia să compar beneficiile acelei investiții într-o uzină electrică cu beneficiile investiției într-o rețea națională de căi ferate sau într-un

sistem de telecomunicații. Sau mi se spunea că acelei țări i se oferea ocazia de a i se furniza un serviciu public modern de electricitate, iar mie îmi revenea sarcina de a demonstra că acel sistem va avea drept rezultat o creștere economică suficientă pentru a justifica împrumutul. Factorul primordial, în fiecare caz, era produsul intern brut. Proiectul care avea drept rezultat cea mai mare medie anuală a PIB, era câștigător. Dacă nu exista decât un singur proiect, trebuia să demonstrez că dezvoltarea acestuia va aduce beneficii importante PIB-ului.

Aspectul ținut sub tăcere al fiecăruia dintre aceste proiecte era acela că, prin ele, se intenționa crearea unor profituri uriașe pentru contractori, precum și pentru o mână de familii bogate și influente din țara care primea împrumutul, în timp ce se asigura dependența financiară pe termen lung și, prin urmare, loialitatea politică a guvernelor de pretutindeni. Cu cât împrumutul era mai mare, cu atât era mai bine. Faptul că povara datoriei apăsând pe spinarea unei țări îi priva pe cetățenii acesteia de servicii de sănătate, de educație și de alte servicii sociale timp de decenii, nu era luat în considerație.

Claudine și cu mine discutam deschis despre esența înșelătoare a PIB-ului. De exemplu, creșterea PIB-ului poate avea ca rezultat profitul pentru o singură persoană, cum ar fi individul care deține o companie de utilități publice, în ciuda faptului că majoritatea suportă povara datoriei. Cei bogați devin și mai bogați, iar cei săraci, și mai săraci. Și totuși, din punct de vedere statistic, acest fapt este înregistrat ca progres economic.

Ca și cetățenii SUA, în general, majoritatea angajaților de la MAIN au impresia că le facem favoruri acestor țări când le construim centrale electrice, autostrăzi și porturi. Școlile noastre și presa ne-au învățat să percepem aceste acțiuni ca pe niște fapte altruiste. De-a lungul anilor, am auzit de multe ori argumente de genul:

- Dacă au de gând să ardă drapelul SUA și să facă demonstrații împotriva Ambasadei noastre, de ce naiba nu ne retragem din țara lor și să-i lăsăm să se afunde și mai mult în propria sărăcie?

Cei care spun astfel de lucruri sînt de foarte multe ori titrați, au diplome care dovedesc cât sînt de educați. Oricum, acestor oameni nici nu le trece prin cap că motivul pentru care ne instalăm ambasade peste tot în lume este acela de a ne servi propriile interese, care, pe parcursul ultimei jumătăți a secolului al XX-lea, au însemnat transformarea Republicii americane într-un imperiu global. În ciuda atestărilor de tot felul, astfel de oameni sînt la fel de ignoranți ca și coloniștii din secolul al XVIII-lea care credeau că indienii care luptau pentru a-și apăra pămînturile erau unelte ale diavolului. În cîteva luni urma să plec spre insula Java, în Indonezia, care, în acea perioadă, era caracterizată drept cea mai populată proprietate de pe planetă. Se mai întîmpla ca Indonezia să fie și o națiune musulmană bogată în țitei, dar și un focar de activitate comunistă.

- Este următoarea piesă de domino după Vietnam, spunea Claudine. Trebuie să-i câștigăm pe indonezieni de partea noastră. Dacă se vor alătura blocului comunist, ei bine...

Și-a pus un deget în dreptul beregatei, după care a zîmbit dulce.

- Să zicem că e nevoie să vii cu o analiză foarte optimistă asupra economiei, cum va înflori ea după ce vor fi construite noile centrale electrice și liniile de distribuție. Acest lucru le va permite celor de la USAID și băncilor internaționale să justifice împrumuturile. De sigur, vei fi răsplătit și te vei putea muta în țări mai exotice, cu alte proiecte. Lumea este harta ta de cumpărături.

Și a continuat, avertizîndu-mă că rolul meu va fi unul foarte dur.

- Experții de la bănci te vor urmări. Este meseria lor să îți atace analizele - doar pentru așa ceva sînt plătiți. Punîndu-te pe tine într-o lumină proastă, ei apar într-una mai bună.

Într-una din zile, i-am amintit lui Claudine că echipa de la MAIN care urma să fie trimisă în Java era alcătuită din încă alți zece bărbați. Am întrebat dacă toți primeau același gen de instruire. M-a asigurat că nu.

- Ei sînt ingineri, mi-a spus. Proiectează centrale electrice, linii de distribuție și transport, porturi și drumuri pe care să poată fi adus combustibilul. Tu ești cel care prezice viitorul. Analizele tale vor determina amplitudinea sistemului pe care ei îl proiectează - și cuantumul împrumutului. Înțelegi? Tu reprezinți cheia.

De fiecare dată cînd plecam din apartamentul Claudinei mă întrebam dacă ceea ce făceam era corect. Undeva în adîncul sufletului, simțeam eu că nu. Dar frustrările trecutului meu mă bîntuiau. MAIN părea să-mi ofere tot ceea ce îmi lipsise în viață și totuși mă tot întrebam dacă Tom Paine ar fi fost de acord. În cele din urmă, m-am convins că, aflînd mai multe, experimentînd în mod direct, aș fi putut expune lucrurile mult mai bine mai tîrziu - vechea justificare cu „lucratură din interior”.

Cînd i-am împărtășit lui Claudine ideea mea, mi-a aruncat o privire perplexă.

- Nu fi caraghios. Odată intrat aici, nu mai poți scăpa nicicînd. Trebuie să iei decizii pentru tine personal, înainte de a te implica mai profund.

Am înțeles-o, iar ceea ce mi-a spus m-a înspăimîntat. După ce am plecat, m-am plimbat pe Commonwealth Avenue, am luat-o pe Dartmouth Street, zicîndu-mi, spre a mă liniști, că eu reprezentam excepția de la regulă.

Cîteva luni mai tîrziu, într-o dupa-amiază, stăteam cu Claudine lîngă geam privind cum ninge pe Beacon Street.

- Sîntem un club restrîns, foarte exclusivist, mi-a spus ea. Sîntem plătiți - bine plătiți - ca să escrocăm țările de pe glob de miliarde de dolari. O mare parte din misiunea ta este să-i încurajezi pe liderii mondiali să devină o parte din vasta rețea care promovează interesele comerciale ale SUA. În final, respectivii lideri sînt ademeniți într-o rețea de datorii care ne asigură loialitatea lor. Îi putem folosi oricînd dorim - pentru a ne satisface nevoile politice, economice sau militare. În schimb, acești lideri își susțin pozițiile politice, punînd la dispoziția cetățenilor țărilor lor parcuri industriale, centrale electrice și aeroporturi. Între timp, posesorii companiilor de inginerie tehnologică și construcții se îmbogățesc serios.

În acea dupa-amiază, în decorul idilic din apartamentul lui Claudine, relaxîndu-ne sînd la fereastră și privind zăpada dănuind afară, am învățat istoria profesiei pe care eram pe cale să o îmbrățișez. Claudine mi-a povestit cum, de-a lungul întregii istorii, imperiile au fost clădite în mare parte prin forța militară sau prin amenințarea cu ea. O dată cu sfîrșitul celui de Al Doilea Război Mondial însă, cu ascensiunea Uniunii Sovietice și cu spectrul holocaustului nuclear, soluția militară a devenit mult prea riscantă.

Momentul decisiv a fost în 1951, cînd Iranul s-a revoltat împotriva unei companii petroliere britanice care-i exploata resursele naturale și locuitorii. Compania era predecesoarea lui British Petroleum, BP-ul de astăzi. Drept răspuns, primul ministru iranian, bucurîndu-se de o mare popularitate și ales în mod cît se poate de democratic (desemnat de revista *Time*, în 1951, drept Omul anului), Mohammad Mossadegh, a naționalizat toate proprietățile petrolifere iraniene. O Anglie grav jignită a căutat ajutor la aliatul din cel de Al Doilea Război Mondial, adică la SUA. Oricum, ambele țări se temeau că o desfășurare de forțe militare ar putea provoca din partea Uniunii Sovietice o acțiune în numele Iranului.

Așadar, în loc să trimită acolo pușcașii marini, Washingtonul l-a detașat pe agentul CIA, Kermit Roosevelt (nepotul lui Theodore). El a acționat strălucit, cîștigîndu-i pe oameni prin mite și

amenințări. Apoi i-a împins să organizeze o serie de revolte de stradă și demonstrații violente care au creat impresia că Mossadegh nu numai că nu se bucura de popularitate, dar, pe deasupra, mai era și inept. În cele din urmă, Mossadegh a fost învins, petrecându-și tot restul vieții în arest la domiciliu. Pro-americanul Mohammad Reza Shah a devenit un dictator fără contracandidat. Kermit Roosevelt a pregătit decorul pentru o nouă profesie, una în rândurile căreia aveam să mă înscriu și eu¹.

Mișcarea lui Roosevelt a remodelat istoria Orientului Mijlociu și a demonstrat că vechile strategii de consolidare a unui imperiu erau depășite. În plus, ea a mai coincis și cu începutul experimentelor în „acțiuni militare nenucleare limitate”, care, în cele din urmă, au avut drept rezultat umilirea SUA în Coreea și Vietnam. Deja în 1968, anul în care am dat interviul la NSA, devenise clar că, dacă SUA voia să-și realizeze visul întemeierii unui imperiu global (după cum prevăzuseră cei ca președinții Johnson și Nixon), ea trebuia să adopte strategii modelate după exemplul iranian furnizat de Roosevelt. Aceasta era singura cale de a-i învinge pe sovietici fără amenințarea unui război nuclear.

Mai exista însă o problemă. Kermit Roosevelt era angajat al CIA. Dacă ar fi fost prins, consecințele ar fi fost dezastruoase. El orchestrase prima operație a SUA de demitere a unui guvern străin, fiind de așteptat să urmeze multe alte operațiuni de acest tip. Important era însă să se găsească o modalitate ca Washingtonul să nu fie implicat direct.

Din fericire pentru strategi, în anii 1960 s-a asistat și la un alt tip de revoluție: întărirea corporațiilor internaționale și a organizațiilor multinaționale, cum ar fi Banca Mondială și FMI. Acesta din urmă era finanțat în primul rând de SUA și de suratele noastre în întemeierea imperiului din Europa. O relație simbiotică s-a dezvoltat între guverne, corporații și organizațiile multinaționale.

La vremea când mă înscriisesem eu la școala de afaceri de la UB, se găsisse deja soluția la problema Kermit-ca-agent-CIA. Agențiile de spionaj din SUA - inclusiv NSA - aveau sarcina să identifice potențiali AE, care puteau fi apoi angajați de către corporații internaționale. Acești AE nu trebuiau niciodată plătiți de guvern, ci urmau să-și ia salariile din sectorul privat. Așadar, dacă ar fi fost dată în vileag, treaba lor murdară ar fi fost atribuită lăcomiei corporațiilor, nicidecum politicii guvernamentale. În plus, corporațiile care îi angajau, deși plătite de agențiile guvernamentale și de partenerii lor - băncile multinaționale (cu banii contribuabililor), erau ferite de controlul Congresului și de opinia publică, protejate de un ansamblu de inițiative legislative în plină dezvoltare, incluzând marca înregistrată, comerțul internațional și legile privind libertatea informației².

- Prin urmare, înțelegi tu, a conchis Claudine, noi sîntem exact următoarea generație care continuă mîndra tradiție începută pe cînd tu erai de-abia în clasa întâi.

CAPITOLUL 3

Indonezia: lecții pentru un AE

În afara lucrurilor învățate despre noua mea carieră, mi-am petrecut ceva timp citind și despre Indonezia.

- Cu cît știi mai multe despre o țară înainte să ajungi acolo, cu atît mai ușoară îți va fi sarcina, mă sfătuisse Claudine. Vorbele ei mi s-au întipărit bine în minte.

Cînd Columb și-a înălțat pînzele, pornind în 1492 în faimoasa-i călătorie, el urmărea să ajungă în Indonezia, cunoscută la acea vreme sub numele de Insulele Mirodeniilor. În toată perioada colonială, ea era considerată o comoară cu mult mai prețioasă decît Americile. Java, cu țesăturile ei

bogate, cu mirodeniile ei legendare și regatele-i opulente constituia o prețioasă posesiune, dar și scena unor ciocniri violente între aventurierii spanioli, olandezi, portughezi și britanici. Regatul Olandei a ieșit triumfător în 1750, dar, chiar dacă olandezii controlau Java, le-au fost necesari mai bine de 150 de ani să supună și celelalte insule.

La invadarea Indoneziei de către japonezi, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, forțele olandeze au opus o minimă rezistență. Rezultatul a fost că indonezienii, în special javanezii, au suferit teribil, în urma armistițiului japonez, un lider carismatic, pe nume Sukarno, a reușit să proclame independența. În cele din urmă, luptele s-au încheiat după patru ani, la 27 decembrie 1949, când Olanda și-a coborât steagul, redând suveranitatea unui popor care, timp de mai bine de trei secole, nu cunoscuse nimic altceva în afară de lupte și dominație. Sukarno a devenit primul președinte al noii republici. Cîrmuirea Indoneziei s-a dovedit însă a fi o provocare mult mai serioasă decît înfrîngerea olandezilor. Departe de a fi omogen, arhipelagul alcătuit din aproximativ 17500 de insule era asemenea unui butoi cu pulbere în care clocoteau primitivismul tribal, culturi divergente, zeci de limbi și dialecte, grupuri etnice nutrinde animozități vechi de secole. Conflictele erau frecvente și violente, dar Sukarno reușea să le țină sub control. În 1960, a suspendat Parlamentul, iar în 1963 a fost numit președinte pe viață. El a constituit alianțe strînse cu guvernele comuniste din toată lumea, în schimbul echipamentului și instrucției militare. Tot el a trimis trupe indoneziene înarmate cu echipament rusesc în Malaezia, aflată în apropiere, în încercarea de a răspîndi comunismul în toată Asia de Sud-Est și de a cîștiga astfel acceptarea de către liderii socialiști mondiali. Opoziția s-a consolidat, iar în 1965 s-a declanșat o lovitură de stat. Sukarno a reușit să supraviețuiască asasinatului numai datorită prezenței de spirit a amantei sale.

Mulți dintre ofițerii superiori ai armatei sale, precum și cei mai apropiați dintre asociații săi au fost însă mai puțin norocoși. Evenimentele le aminteau pe cele petrecute în Iran în 1953. În final, Partidul comunist a fost făcut responsabil - în special acele facțiuni sprijinite de China. În masacrele inițiate ulterior de armată, au fost uciși aproximativ trei pînă la cinci sute de mii de oameni. Comandantul armatei, generalul Suharto, a preluat președinția în 1968¹. Pînă în 1971, hotărîrea SUA de a ademeni Indonezia, îndepărtînd-o de comunism, se intensifica tot mai mult din cauza rezultatului războiului din Vietnam care părea foarte nesigur. În vara anului 1969, Președintele Nixon începuse o serie de retrageri de trupe, iar strategia SUA căpăta o perspectivă mult mai globală. Ea se concentra asupra prevenirii apariției efectului de domino - intrarea țărilor din zonă, una după alta, sub dominația comunismului - și se focaliza asupra cîtorva țări; cheia o reprezenta Indonezia. Proiectul de electrificare al celor de la MAIN constituia o parte dintr-un plan mult mai cuprinzător care să asigure dominația americană în Asia de Sud-Est.

Premisa politicii externe a SUA era că Suharto va servi Washingtonul în aceeași manieră în care a făcut-o șahul Iranului. SUA mai spera ca această națiune să servească drept model și altor țări din regiune. Washingtonul și-a bazat o mare parte din strategia sa pe faptul că rezultatele bune obținute în Indonezia ar putea avea repercusiuni pozitive asupra întregii lumi islamice, îndeosebi în explozivul Orient Mijlociu. Iar, dacă toate acestea nu reprezentau o motivație suficientă, Indonezia dispunea de țiței. Nimeni nu cunoștea cu certitudine calitatea și mărimea rezervelor sale, dar seismologii companiilor petroliere erau foarte optimiști în privința posibilităților.

Pe măsură ce mă cufundam mai adînc în cărțile de la BPB, entuziasmul meu creștea. Îmi și imaginam deja aventurile care mă așteptau. Să lucrez pentru MAIN însemna să-mi schimb stilul de viață sărăcăcios de la Peace Corps cu unul mult mai luxos și mai fascinant. Perioada petrecută cu

Claudine reprezenta deja împlinirea uneia dintre fanteziile mele; părea mult prea frumos ca să fie adevărat. Mă simțeam, cel puțin în parte, răzbunat pentru privațiunile de la școala aceea de băieți.

Și se mai întâmpla ceva în viața mea: Ann și cu mine nu ne mai înțelegeam câtuși de puțin. Cred că simțise faptul că duceam două vieți. Eu am considerat că acesta era rezultatul resentimentului pe care l-am simțit când m-a forțat să mă căsătoresc cu ea, de la bun început. Nu conta faptul că m-a susținut și m-a ajutat în toate momentele grele din timpul misiunii mele în Ecuador, când eram în Peace Corps; încă o mai consideram ca pe o continuare a modelului meu comportamental de a mă supune capriciilor părinților mei. Desigur, acum, privind înapoi, sînt convins că relația mea cu Claudine a constituit un factor major. Nu aveam cum să-i spun lui Ann despre aceasta, dar ea a simțit bine despre ce-i vorba. În orice caz, ne-am decis să ne mutăm în apartamente separate.

Într-una din zile, în 1971, cu o săptămână înainte de plecarea mea în Indonezia, am ajuns acasă la Claudine unde, pe măsuta din sufragerie, mă așteptau tot felul de brînzeturi și tipuri de pâine, precum și o sticlă de Beaujolais. A ținut un toast în cinstea mea.

-Ai reușit.

A zîmbit, dar parcă părea ceva mai puțin sinceră.

- În sfîrșit, acum ești unul de-ai noștri.

Am sporovăit de toate cele cam vreo jumătate de oră; apoi, în timp ce ne terminam vinul, mi-a aruncat o privire pe care nu o mai zărisem niciodată pînă atunci.

- Să nu recunoști în fața nimănui nimic despre întîlnirile noastre, mi-a spus ea cu o voce aspră. Dacă o vei face, nu te voi ierta nicicînd și voi nega faptul că te-am întîlnit vreodată în viața mea.

S-a uitat dușmănos la mine - poate pentru prima dată m-am simțit amenințat de ea -, după care a scos un hohot de rîs ostil.

- Dacă ai de gînd să vorbești despre noi, viața îți va fi serios periclitată. Eram pur și simplu năucit. Mă simțeam cumplit. Mai tîrziu însă, pe cînd mă întorceam pe jos la Prudential Centre, am fost nevoit să recunosc ingeniozitatea schemei. Adevărul este că tot timpul petrecut împreună am fost numai în apartamentul ei. Nu exista nici un fel de dovadă a relației noastre, iar nimeni de la MAIN nu fusese implicat în vreun fel. Mai exista apoi o parte din mine care îi aprecia franchisea; nu mă înșelase, așa cum o făcuseră părinții mei în legătură cu Tilton și Middlebury.

CAPITOLUL 4

Salvarea unei țări de la comunism

Aveam o viziune romanțioasă asupra Indoneziei, țara în care aveam să locuiesc în următoarele trei luni. Unele dintre cărțile pe care le-am citit prezentau fotografiile cu femei frumoase în saronguri în culori strălucitoare, dansatoare exotice din Bali, șamani scoțînd flăcări pe nări, războinici dînd la vîsle în pirogile plutind pe apele de smarald, la poalele vulcanilor fumegînd. În mod cu totul deosebit îmi atrăgeau atenția o serie de galioane sub pavilionul negru, aparținînd ticăloșilor de pirați Bugi care navigau pe mările arhipelagului și care îi terorizaseră pe primii marinari europeni într-atît încît, întorși pe la casele lor, aceștia din urmă își avertizau odraslele „Fiți cumiști că, de nu, vin Bugimenii* să vă ia”. Dumnezeule, cum mi-au mai răscolit acele imagini sufletul!

Istoria și legendele acelei țări reprezintă un corn al abundenței de figuri de pe alte tărîmuri: zei mînioși, dragoni Komodo, sultani de triburi, străvechi povești care, cu mult înainte de nașterea lui

Hristos, au circulat prin munții Asiei, prin deserturile persane și peste Mediterana pentru a se întipări în cele mai profunde unghere ale spiritului nostru colectiv. Chiar și numai numele insulelor ei fabuloase - Java, Sumatra, Borneo, Sulawesi - mi-au sedus mintea. Era un tărîm de misticism, de mituri și de frumusețe erotică; o înșelătoare comoară căutată, dar nicicînd găsită de Columb; o prințesă mult rîvnită, dar niciodată posedată de Spania, Olanda, Portugalia, Japonia; o închipuire și un vis.

Așteptările mele erau mărețe și presupun că ele le reflectau pe cele ale marilor exploratori. Ca și Columb însă ar fi trebuit să-mi pot pune frîu fanteziilor. Poate ar fi trebuit să-mi dau seama că lumina călăuzitoare strălucește deasupra unui destin care nu este întotdeauna acela pe care ni-l dorim noi. Indonezia oferea comori, dar nu era cufărul cu panacee pe care îl așteptasem. De fapt, primele mele zile în capitala clocotitoare a Indoneziei, Djakarta, în vara anului 1971, au fost șocante. **Bugiman** din lb. engleză s-ar putea traduce prin „omul negru” (n. tr.)

Frumusețea exista, cu siguranță, peste tot. Femei superbe purtînd saronguri multicolore. Grădini luxuriante care străluceau grație florilor tropicale. Dansatoare exotice din Bali. Ricșe cu scene în culorile curcubeului pictate pe părțile laterale ale locurilor pentru pasageri, așezate în fața șoferilor care dădeau la pedale. Conace ale colonialismului olandez și moschee crenelate. Mai exista însă și o latură urîtă, tragică, a orașului. Leproși cu cioturi însîngerate în loc de mîini. Tinere oferindu-și trupul pentru cîtiva gologani. Splendidele canale olandeze de odinioară transformate în haznale. Cocioabe din carton în care locuiau familii întregi, de-a lungul malurilor pline de gunoaie ale rîurilor negre. Claxoane zgomotoase și fum înecăcios. Frumosul și urîtul, elegantul și vulgarul, spiritualul și profanul. Aceasta era Djakarta, unde mireasma ispititoare de cuișoare și de muguri de orhidee se luptă pentru dominație cu miasma canalelor de colectare. Mai văzusem sărăcie și înainte. Unii dintre colegii mei din New Hampshire locuiau în bordeie din carton gudronat, fără apă caldă, și apăreau la școală, în zilele geroase de iarnă, purtînd jachete subțiri și pantofi sport făcuți ferfeniță, cu trupurile lor nespălate mirosind puternic a sudoare și bălegar. Am stat în bordeie din pămînt cu țărani din Anzi, a căror hrană consta aproape în exclusivitate din porumb uscat și cartofi și unde un nou-născut avea șanse egale să moară sau să supraviețuiască. Văzusem sărăcie, ce-i drept, dar nimic care să mă pregătească pentru Djakarta.

Desigur, echipa noastră era cazată în cel mai elegant hotel din țară, Hotel Intercontinental Indonezia. Aflat în proprietatea Pan-American Airways, ca și restul hotelurilor din lanțul Intercontinental răspîndite pe întreg globul, acesta era conceput pentru a satisface capriciile străinilor bogați, în special ale președinților de companii petroliere și ale familiilor lor. În seara primei noastre zile acolo, managerul nostru de proiect, Charlie Illingworth, a dat o masă în cinstea noastră într-un restaurant foarte elegant de la ultimul etaj al hotelului. Charlie era un cunoscător într-ale războiului; își dedicase o mare parte din timpul liber citirii cărților de istorie și romanelor istorice despre marii comandanți de armate și bătăliile purtate de ei. Era prototipul soldatului de fotoliu, adept al războiului din Vietnam. Ca de obicei, în acea seară era îmbrăcat în pantaloni kaki și cămașă kaki cu mîneci scurte, cu epoleți în stil militar.

După ce ne-a urat bun venit, și-a aprins un trabuc.

- Pentru o viață de lux, a toastat el, ridicînd un pahar cu șampanie.

Ne-am alăturat lui.

- Pentru o viață de lux.

Am ciocnit cu toții.

Învăluit în fumu-i de trabuc, Charlie și-a aruncat privirea de jur împrejurul camerei.

- Vom fi de-a dreptul răsfățați aici, a spus el, dînd din cap apreciativ. Indonezienii vor avea mare grijă de noi, la fel și cei de la Ambasada SUA. Să nu uităm însă că avem o misiune de îndeplinit.

Și-a îndreptat privirile în jos spre teancul de notițe pe care le ținea în mînă.

- Da, sîntem aici spre a pune la punct o strategie pentru electrificarea insulei Java - cel mai populat ținut din lume. Dar aceasta este numai partea vizibilă a aisbergului.

Mina lui a devenit serioasă; mi l-a evocat pe George C. Scott în rolul generalului Patton, unul dintre eroii lui Charlie.

- Ne aflăm aici pentru a aduce nici mai mult, nici mai puțin decît salvarea acestei țări din ghearele comunismului. După cum bine știți, Indonezia are o istorie îndelungată și tragică. Acum, în acest moment cînd este pregătită și ea să se lanseze în secolul al XX-lea, este pusă din nou la încercare. Responsabilitatea noastră este de a ne asigura că Indonezia nu o ia pe urmele vecinilor ei de la nord, Vietnam, Cambodgia și Laos. Un sistem electric integrat reprezintă un element-cheie. Acesta, mai mult decît oricare alt factor (poate cu excepția țițeiului), va asigura instaurarea capitalismului și a democrației.

- Vorbind de petrol, a spus el.

A mai tras un fum din trabuc și a mai sărit peste cîteva foi cu notițe.

-Știm cu toții cît de mult depinde țara noastră de petrol. Din acest punct de vedere, Indonezia ne poate fi un aliat puternic. Așa că, dacă treceți la planificarea acestei strategii, faceți tot posibilul să vă asigurați că industria petrolieră și toate celelalte care o deservește - porturi, conducte, companii de construcții - primesc ceea ce le trebuie, ca și în cazul electricității, pe toată durata desfășurării acestui plan pe 25 de ani.

Și-a ridicat ochii de pe notițe, uitîndu-se direct la mine.

-Mai bine să greșești în plus decît în minus. Doar nu vrei să-ți mînjești mîinile cu sîngele copiilor indonezieni - sau alor noștri. Nu vrei ca aceștia să trăiască sub secera și ciocanul steagului Roșu al Chinei!

În timp ce stăteam întins pe pat, în noaptea aceea, mult deasupra orașului, în siguranță, în luxul unui apartament de prima categorie, mi-a răsărit în minte imaginea Claudinei. Discursurile ei asupra datoriei externe mă bîntuiau. Am încercat să mă liniștesc, rememorînd lecțiile învățate la cursurile de macroeconomie de la școala de afaceri. În fond, mi-am spus, mă aflu aici pentru a ajuta Indonezia să se ridice din stadiul economiei medievale și să-și ocupe locul în lumea industrială modernă. Știam însă că de dimineață mă voi uita pe fereastră, aruncîndu-mi privirile peste opulența grădinilor hotelului și peste piscinele sale și văzînd bordeiele răspîndite pe distanțe de mile întregi. Aveam să știu că nou-născuții mureau din lipsa hranei și a apei potabile și că adulții și ținții de cîteva ani sufereau de boli cumplite și trăiau în condiții execrabile.

Tot învîrtindu-mă și răsucindu-mă în pat, mi s-a părut imposibil să neg că Charlie și oricare alt membru al echipei noastre se aflau aici din motive egoiste. Noi promovam interesele externe ale SUA și pe cele corporatiste. Eram mînați de lăcomie mai curînd, decît de dorința de a îmbunătăți viața uriașei majorități a indonezienilor. Mi-a venit în minte un singur cuvînt: corporatocrație. Nu eram sigur dacă îl mai auzisem undeva sau dacă îl inventasem, dar mi se părea că descrie exact noua elită căreia îi intrase în cap să încerce să guverneze planeta.

Aceasta era o frăție bine sudată a cîtorva oameni împărtășind aceleași scopuri, iar membrii frățiilor se mișcau cu ușurință și frecvent de la un consiliu al unei corporații la altul, ca și de la o poziție guvernamentală la alta. Brusc, mi-am dat seama că actualul președinte al Băncii Mondiale,

Robert McNamara, constituia un exemplu perfect în acest sens. El trecuse de pe poziția de președinte al Companiei Ford Motors la cea de secretar al apărării naționale sub președinții Kennedy și Johnson, iar acum ocupa postul de vîrf în cea mai puternică instituție financiară din lume.

Am mai înțeles și că profesorii mei de la universitate nu înțeleseseră adevărata esență a macroeconomiei, și anume că, în multe cazuri, a ajuta o economie să crească îi îmbogățește numai pe cei cîțiva din vîrfurile piramidei, în timp ce pe aceia de jos nu-i ajută în nici un fel, ba poate chiar îi coboară și mai mult. Într-adevăr, de cele mai multe ori, promovarea capitalismului are drept rezultat un sistem care seamănă cu societățile feudale din evul mediu. Dacă vreunul dintre profesorii mei ar fi știut acest lucru, nu l-ar fi recunoscut în nici un caz — probabil din cauză că marile corporații și indivizii care le conduc finanțează facultățile. A spune adevărul ar însemna ca acești profesori să-și piardă slujba - întocmai cum astfel de dezvăluiri m-ar putea costa și pe mine același lucru.

Aceste gînduri au continuat să mă țină treaz în fiecare noapte pe care am petrecut-o la Hotelul Intercontinental Indonezia. În final, cea mai bună metodă de apărare a fost una extrem de personală: mă luptasem din greu pentru a scăpa din New Hampshire, din școala de acolo și de înrolare. Printr-o combinație de coincidențe și prin trudă grea, mi-am cîștigat un loc în acea viață de lux. Și m-am mai liniștit spunîndu-mi că, de fapt, făceam ceea ce era corect prin prisma culturii în care mă încadram. Eram pe cale să devin un economist respectat și de succes. Făceam lucrurile pentru care mă pregătise școala de afaceri. Ajutam la implementarea unui model de dezvoltare care era aprobat de cele mai strălucitoare minți ale grupurilor de experți din lume.

Cu toate acestea, în toiul nopții, trebuia să mă consolez, cel mai adesea, cu promisiunea că, într-o bună zi, aveam să dezvălui adevărul. După care, puteam dormi liniștit, citind romanele lui Louis L'Amour despre pistolarii din Bătrînul Vest Sălbatic.

CAPITOLUL 5

Vînzîndu-mi sufletul

Echipa noastră alcătuită din unsprezece oameni a petrecut șase zile în Djakarta, completînd formalitățile la Ambasada SUA, în întîlniri cu diverși oficiali, organizîndu-ne sau relaxîndu-ne în jurul piscinei. Numărul americanilor care locuiau la Intercontinental m-a uimit. Mi-a făcut o imensă plăcere să privesc tinerele femei frumoase - soții ale președinților companiilor de petrol sau de construcții americane — care își petreceau zilele la piscină, iar serile în restaurantele luxoase, nu mai puține de șase la număr, din interiorul sau din jurul hotelului.

Apoi Charlie ne-a mutat trupa în munți, în orașul Bandung. Clima era mai blîndă, sărăcia mai puțin evidentă, iar tentațiile ceva mai puține. Ni s-a pus la dispoziție o casă de oaspeți a guvernului, cunoscută drept Wisma, dotată cu un administrator, un bucătar, un grădinar și cîțiva servitori. Construită în timpul perioadei coloniale olandeze, Wisma era un adevărat rai pe pămînt. Veranda ei spațioasă dădea spre o plantație de ceai care se întindea de-a lungul dealurilor vălurite, pînă sus, pe pantele munților vulcanici ai Javei. În afară de găzduire, ni se dăduseră și unsprezece jeepuri Toyota, fiecare dintre noi beneficiind de șoferul și de translatorul său. În sfîrșit, eram membri în Clubul de golf și de tenis din Bandung, foarte exclusivist, fiind găzduiți și într-un complex de birouri la sediul central al Perusahaan Umum Listrik Negara (PLN), compania de electricitate deținută de guvern.

Pentru mine, primele zile la Bandung au însemnat o serie de întâlniri cu Charlie și Howard Parker. Howard avea vreo șaptezeci de ani, iar înainte de pensionare fusese analist principal pe probleme privind capacitatea de încărcare la New England Electric System. Acum era responsabil cu analizarea cantității de energie și a capacității de încărcare de care va avea nevoie insula Java în viitorii douăzeci și cinci de ani, făcând, în același timp, și o împărțire a acesteia în analize urbane și regionale. Dat fiind că cererea de electricitate este strâns legată de creșterea economică, analizele lui depindeau de proiecțiile mele economice. Restul echipei noastre trebuia să dezvolte strategia corespunzătoare în funcție de prevederile noastre, localizând și proiectând uzine electrice, linii de transmisie și distribuție, precum și sisteme de transportare a combustibilului într-o manieră care să satisfacă proiecțiile noastre cât mai eficient cu putință. În decursul întâlnirilor noastre, Charlie a evidențiat permanent importanța activității mele, bătându-mă la cap că prevederile mele trebuiau să fie foarte optimiste. Claudine avusese dreptate: eu eram cheia întregii strategii.

- Primele săptămâni petrecute aici, mi-a explicat Charlie, sînt dedicate culegerii datelor.

El, Howard și cu mine eram așezați pe fotoliile uriașe din ratan din biroul personal al lui Charlie. Pereții erau decorați cu tapiserii imprimate, înfățișînd narațiuni din textele antice hinduse din *Ramayana*. Charlie a pufăit dintr-un trabuc strașnic.

-Inginerii vor pune cap la cap o prezentare detaliată asupra actualului sistem electric, a capacităților portuare, străzilor, căilor ferate, asupra tuturor chestiilor de acest tip.

A îndreptat trabucul spre mine.

-Tu trebuie să te miști repede. La sfîrșitul primei luni, Howard trebuie să aibă deja o idee destul de clară despre întreaga desfășurare a miracolelor economice care urmează să se producă din clipa cînd ne vom pune în aplicare noua schemă. Pînă la sfîrșitul celei de-a doua luni, va avea nevoie de mai multe detalii - repartizate pe regiuni. Ultima lună este consacrată umplerii golurilor. Aceasta este cea decisivă. În consecință, toți ne vom pune capul la contribuție. Așa că, înainte să plecăm, trebuie să fim absolut siguri că dispunem de toate informațiile necesare. Acasă de Ziua Recunoștinței, iată care este mottoul meu. Nu există cale de întoarcere.

Howard părea un tip binevoitor, cu un aer de bunicuț, dar, de fapt, nu era decît un bătrîn acru care se simțea înșelat de viață. Nu ajunsese niciodată în elita de la New England Electric System, drept care nutrea uriașe resentimente față de aceasta.

- Dat la o parte, îmi spunea în repetate rînduri, pentru că am refuzat să urmez linia impusă de companie.

Fusese forțat să se pensioneze și atunci, nesuportînd ideea de a sta acasă cu nevastă-sa, acceptase o slujbă de consultant la MAIN. Aceasta era cea de-a doua misiune a sa și fusesem avertizat atît de Einar, cît și de Charlie să fiu cu mare băgare de seamă în ceea ce-i privește. Ei mi l-au descris ca fiind un rău, un *încăpățînat* și un *răzbunător*.

După cum s-a dovedit, Howard a fost unul dintre cei mai înțelepți profesori ai mei, deși nu eram pregătit să accept vreunul la acea vreme. Nu primise niciodată tipul de antrenament pe care mi-l aplicase mie Claudine. Cred că îl considerau prea bătrîn sau, poate, prea încăpățînat. Sau poate se gîndiseră că nu va sta la ei decît pentru o scurtă perioadă de timp, pînă cînd vor reuși să atragă pe cineva mai maleabil, angajat cu normă întreagă, unul așa ca mine. În orice caz, din punctul lor de vedere, el ajunsese să fie o problemă. Howard vedea limpede cum stau lucrurile și rolul pe care ei doreau ca el să-i joace, dar era hotărît să nu fie un simplu pion. Toate adjectivele pe care Einar și Charlie le folosiseră pentru a-i caracteriza erau corecte, dar cel puțin o parte din încăpățînarea sa se trăgea din hotărîrea-i personală de a nu fi lacheul lor. Mă îndoiesc ca el să fi auzit măcar o dată în

viața lui termenul de asasin economic, dar știa că intenția lor era de a-i folosi pentru a promova o formă de imperialism pe care el nu o putea accepta.

După una din întâlnirile noastre cu Charlie, m-a luat deoparte. Purta aparat auditiv și avea sub cămașă o cutiuță de unde putea regla volumul.

-Asta rămîne între noi, mi-a spus Howard șoptit.

Stăteam la fereastra biroului pe care îl ocupam împreună, uitîndu-ne la canalul șerpuint dincolo de clădirea PLN. O tînără femeie se scălda în apele murdare ale acestuia, încercînd să pară, cel puțin, decentă, cu un sarong drapat pe trupul ei, de altfel, gol.

-Vor încerca să te convingă cum că această economie va crește vertiginos, a spus el. Charlie nu are pic de milă. Nu-i lăsa să te aibă la mînă.

Vorbele lui mi-au produs o strîngere de inimă, dar și dorința de a-i convinge că Charlie avea dreptate; la urma urmei, cariera mea depindea de mulțumirea șefilor mei de la MAIN.

- Bineînțeles că economia va exploda, am spus, cu ochii la femeia din canal. Uită-te numai la ce se întîmplă acum.

- Așadar, ai făcut-o, a mormăit el, aparent fără să bage în seamă scena din fața noastră. Ai adoptat linia lor, nu-i așa?

O mișcare, în susul canalului, mi-a atras atenția. Un om mai în vîrstă a coborît de pe o bancă și-a dat jos pantalonii și s-a lăsat pe vine, pe marginea apei, pradă chemării naturii. Tînăra l-a văzut, dar nici că s-a sinchisit, continuînd să se spele. M-am întors cu spatele la fereastră și l-am privit în ochi pe Howard.

- Mai știi și eu cîte ceva, am spus. Sînt eu tînăr, dar tocmai m-am întors după trei ani din America de Sud. Am văzut ce se poate întîmpla cînd se descoperă petrol. Lucrurile se schimbă rapid.

- O, și eu mai știi cîte ceva, mi-a spus el în zeflema. Al dracului de mulți ani. Am să-ți zic ceva, tinere. Mă doare în cot de zăcămintele tale de petrol și de toate celelalte. Am făcut analize privind încărcarea electrică toată viața - în timpul Secesiunii, al celui de Al Doilea Război Mondial, vremuri de mari frămîntări. Am văzut ce a făcut pentru Boston Ruta 128, așa-numită Miracolul din Massachusetts. Și pot spune cu mîna pe inimă că nici o cantitate de energie nu a crescut vreodată cu mai mult de 7 pînă la 9% pe an, chiar în cea mai încărcată perioadă. Și asta în vremurile bune. Șase procente ar fi mult mai corect.

M-am holbat la el. O parte din mine începuse să creadă că el avea dreptate, dar mă simțisem atacat. Știam că trebuia să-i conving, deoarece propria mea conștiință avea mare nevoie de justificări.

-Howard, nu sîntem în Boston. Aceasta este o țară unde, pînă acum, nimeni nu a putut obține nici măcar electricitate. Aici lucrurile stau diferit.

S-a întors pe călcîie și și-a vînturat palma în aer ca și cum ar fi vrut să mă facă să dispar.

- „Dă-i înainte”, a mormăit el. Vinde-te. Nu-mi pasă nici cît negru sub unghie de argumentele tale. Și-a tras scaunul de la birou, prăbușindu-se în el.

- Îmi voi elabora analiza, bazîndu-mă pe ceea ce cred eu, nu pe cine știe ce studiu economic elucubrant.

A luat un creion și a început să mîzgălească o foaie de hîrtie.

Era o provocare pe care nu o puteam ignora. M-am îndreptat spre biroul lui și m-am așezat în fața lui.

- Ai să te faci de rîs dacă eu voi veni cu ceea ce toată lumea așteaptă - un boom comparabil cu goana după aur din California - iar analiza ta privind creșterea cantității de electricitate va fi aceeași cu cea din Bostonul anilor '60.

A aruncat creionul din mîină și s-a holbat la mine.

- Inconștientă! Asta este. Și la tine și la ceilalți, și-a fluturat el brațele către birourile de dincolo de pereții biroului nostru. V-ați vîndut sufletele diavolului. Sînteți implicați pentru bani. Acum, simula el un zîmbet, căutîndu-se sub cămașă, îmi opresc aparatul auditiv și mă întorc la lucru.

M-am cutremurat pînă în măduva oaselor. M-am năpustit afară din birou, îndreptîndu-mă către biroul lui Charlie. La jumătatea drumului, m-am oprit, nesigur de ceea ce aveam de gînd să fac. Așadar, m-am întors și am coborît scările, ieșind pe ușă, în soarele după-amiezii. Tînăra ieșea din canal cu sarongul strîns înfășurat în jurul trupului. Bătrînul dispăruse. Cîțiva băieți se jucau în canal, împroșcîndu-se cu apă și țipînd unul la altul. O femeie mai în vîrstă stătea în apă pînă la genunchi și se spăla pe dinți; o alta freca niște haine. Mi s-a pus în gît un nod uriaș. M-am așezat pe o movilă din bucăți de beton, încercînd să ignor miasma înțepătoare ce venea dinspre canal. M-am luptat din greu să-mi stăpînesc lacrimile; trebuia să-mi dau seama ce anume mă făcuse să mă simt atît de jalnic. *Ești implicat și tu pentru bani.* Cuvintele lui Howard îmi răsuna neîncetat în urechi. Îmi atinsese un nerv sensibil. Băieții au continuat să se împroaște cu apă, vocile lor pline de veselie umplînd văzduhul. Mă întrebam ce puteam face. Ce mi-ar fi trebuit pentru a deveni la fel de lipsit de griji ca și ei? Întrebarea mă chinuia în timp ce ședeam acolo, privindu-i cum se zbunguiau în binecuvîntata lor inocență, aparent inconștienți de riscurile la care se expuneau, jucîndu-se în apa aceea fetidă. Un bătrîn, un cocoșat cu un toiag noduros, mergea șontîc-șontîc, de-a lungul malului canalului. S-a oprit și i-a privit pe băieți, fața descompunîndu-i-se într-un zîmbet știrb.

Poate că ar trebui să am încredere în Howard; poate că împreună am putea găsi o soluție. Am simțit imediat o senzație de ușurare. Am luat o pietricică de jos și am aruncat-o în canal. Pe măsură ce cercurile de la suprafața apei se risipeau, se risipea și entuziasmul meu. Știam că era imposibil să fac așa ceva. Howard era bătrîn și scîrbit. El dăduse deja cu piciorul unor ocazii de a-și îmbunătăți cariera. În mod cert, nu ar fi cedat acum. Eu eram tînăr, abia la început, și în nici un caz nu voiam să ajung ca el.

Holbîndu-mă fix la apa împuțită a canalului, am văzut deodată imagini cu școala elementară de pe deal, din New Hampshire, unde îmi petreceam vacanțele singur, în timp ce ceilalți băieți își luau zborul către domnișoarele lor. Încetîșor, sentimentul de autocompătîmire s-a instalat. Nici de astă dată nu aveam pe nimeni cu care să vorbesc.

În noaptea aceea, m-am întins în pat gîndindu-mă îndelung la oamenii din viața mea - Howard, Charlie, Claudine, Ann, Einar, Unchiul Frank — și întrebîndu-mă cum ar fi fost existența mea dacă nu i-aș fi întîlnit vreodată. Unde aș fi locuit? Cu siguranță nu în Indonezia. M-am întrebat și despre viitorul meu, despre direcția în care mă îndreptam. Am meditat la decizia care se impunea. Charlie spusese clar că se aștepta ca eu și Howard să venim cu rate de creștere de cel puțin 17% pe an. Ce fel de analize aveam să concep?

Deodată, mi-a venit un gînd care mi-a alinat sufletul. Cum de nu-mi dăduse prin cap mai devreme? Decizia nu-mi aparținea absolut deloc. Howard spusese că el va face ceea ce va considera potrivit, indiferent de concluziile mele. Puteam să-mi mulțumesc șefii cu analizele mele economice, iar el să facă ceea ce credea; munca mea nu va avea nici un impact asupra strategiei. Cei din jur tot

puneau accentul pe rolul meu determinant, dar se înșelau. O mare povară mi se luase de pe suflet. Am căzut într-un somn adânc.

Cîteva zile mai tîrziu, Howard s-a îmbolnăvit de un serios atac bacterian. L-am dus în cea mai mare grabă la spitalul misionar catolic. Doctorii i-au prescris un tratament și i-au recomandat să se întoarcă în cea mai mare grabă în SUA. Howard ne-a asigurat că avea deja toate datele necesare și că ar putea completa cu ușurință proiectul din Boston. Cuvintele pe care mi le-a adresat la despărțire au fost o reluare a avertismentului său anterior.

- Nu-i nevoie să falsifici cifrele, mi-a spus el. Nu voi lua parte la această mîrșăvie, indiferent de ceea ce îndrugi tu despre miracolele creșterii economice.

PARTEA II Din 1971 pînă în 1975

CAPITOLUL 6 Rolul meu ca inchizitor

Contractele noastre cu guvernul indonezian, cu Banca Asiatică pentru Dezvoltare și USAID impuneau ca cineva din echipa noastră să viziteze toate centrele cu populație numeroasă din zona inclusă în planul nostru strategic. Eu am fost desemnat să duc la bun sfîrșit această sarcină. După cum spunea Charlie, „Ai supraviețuit Amazonului; știi cum să faci față insectelor, șerpilor și apei de proastă calitate.”

Împreună cu un șofer și cu un translator am vizitat o mulțime de locuri frumoase și am stat în destule locuințe de-a dreptul jalnice. M-am întîlnit cu oameni de afaceri și lideri politici locali și le-am ascultat opiniile privind perspectivele legate de creșterea economică, în orice caz, mi-am dat seama că mulți dintre aceștia erau reticenți în a-mi împărtăși informațiile de care dispuneau. Păreau intimidati de prezența mea. În mod frecvent, ei îmi spuneau că trebuie să iau legătura cu șefii lor, cu agenții guvernamentale sau cu sediile centrale ale corporațiilor din Djakarta. Uneori aveam impresia că se pusese la cale o conspirație împotriva mea.

Aceste excursii erau, de regulă, scurte, nu mai mult de două-trei zile. În intervalul dintre ele mă întorceam la Wisma în Bandung. Femeia care o administra avea un fiu cu cîteva ani mai mic decît mine. Se numea Rasmon, dar pentru toată lumea, cu excepția mamei sale, el era Rasy. Student la economie, la o universitate din zonă, Rasy a fost imediat interesat de munca mea. De fapt, aveam senzația că, pînă la un anumit punct, mă abordase în vederea găsirii unei slujbe. El începuse să mă învețe și indoneziana bahasa.

Crearea unei limbi ușor de învățat a fost considerată de președintele Sukarno o prioritate de vîrf, după ce Indonezia și-a redobîndit independența față de Olanda. În întreg arhipelagul se vorbesc peste 350 de limbi și dialecte¹, iar Sukarno a înțeles că țara sa avea nevoie de un vocabular comun pentru a unifica oamenii de diverse culturi care populau mulțimea de insule. El a recrutat o echipă internațională de lingviști, rezultatul cu cel mai mare succes fiind crearea acestei indoneziana bahasa. Pornind de la dialectul Malay, ea evită foarte multe dintre schimbările timpurilor verbale, verbele neregulate și alte complicații caracteristice pentru majoritatea limbilor. Pe la începutul anilor 1970, majoritatea indonezienilor vorbea această limbă, deși ei continuau să folosească în comunicare dialectul javanez sau alte dialecte locale din cadrul comunităților lor. Rasy era un profesor excelent,

cu un minunat simț al umorului, iar, comparativ cu învățarea dialectului Shuar sau chiar a limbii spaniole, bahasa mi se părea simplă.

Rasy avea un motoscuter și luase asupra sa sarcina de a-mi prezenta orașul și locuitorii săi.

- Îți voi arăta o față a Indoneziei pe care nu ai văzut-o niciodată, mi-a promis el într-o seară și m-a îndemnat să încălesc pe șa, în spatele lui.

Am trecut pe lângă spectacole de păpuși în joc de umbre, muzicieni care cântau la instrumente tradiționale, pe lângă fachiri înghițitori de flăcări, jongleri și vânzători ambulante care vindeau mărfuri inimaginabile, de la casetele de contrabandă americane pînă la obiecte autohtone rare. În cele din urmă, am ajuns la o cafenea micuță înțesată de tineri și tinere ale căror haine, pălării și coafuri ar fi fost potrivite pentru un concert al formației Beatles de la sfîrșitul anilor 1960. În orice caz, toți erau clar indonezieni. Rasy m-a prezentat unui grup așezat în jurul unei mese și ne-am alăturat acestuia.

Toți vorbeau engleza, mai mult sau mai puțin fluent, dar au apreciat și mi-au încurajat strădaniile de a învăța bahasa. Vorbeau deschis despre acest subiect și m-au întrebat de ce americanii nu le învățau niciodată limba. Nu le-am putut da vreun răspuns. Nici nu puteam să le explic de ce eram eu singurul american sau european în această parte a orașului, chiar dacă puteai vedea o mulțime de alde noi la Clubul de tenis și golf, la restaurantele de lux, la teatre sau la super-magazinele scumpe.

A fost o noapte de care-mi voi aminti mereu. Rasy și prietenii lui m-au tratat ca pe unul de-ai lor. Am simțit un sentiment de euforie datorat faptului că eram acolo, glumind și rîzînd cu ei, și că ei împărțeau cu mine orașul, mîncarea și muzica lor, că mă bucuram de mirosul țigărilor de cuișoare și al altor arome, de ceea ce făcea parte din viețile lor. Era ca și cum aș fi fost din nou în Peace Corps și m-am surprins întrebîndu-mă de ce mi-am imaginat că vreau să călătoresc la clasa întîi și să mă separ de oameni ca aceștia. Pe măsură ce noaptea se scurgea lent, deveneau din ce în ce mai interesați să-mi afle părerile privind țara lor și războiul pe care țara mea îl ducea în Vietnam. Toți erau oripilați de ceea ce ei numeau „invazia ilegală” și s-au simțit ușurați să afle că le împărtășeam sentimentele.

Cînd eu și cu Rasy ne-am întors la casa de oaspeți era tîrziu și totul era cufundat în beznă. I-am mulțumit din tot sufletul pentru că mă invitase în lumea sa; la rîndu-i, mi-a mulțumit pentru că fusesem deschis cu prietenii lui. Ne-am promis s-o mai facem și altă dată, ne-am îmbrățișat și ne-am îndreptat spre camerele noastre.

Experiența trăită împreună cu Rasy mi-a stîrnit pofta de a petrece mai mult timp departe de echipa de la MAIN. În dimineața următoare, m-am întîlnit cu Charlie și i-am spus că începusem să mă simt frustrat din pricina încercării de a obține informații de la oamenii locului. În plus, toate statisticile de care aveam nevoie pentru a dezvolta o analiză economică nu puteau fi găsite decît la oficiile guvernului din Djakarta. Charlie și cu mine am fost de acord că era nevoie să petrec una sau două săptămîni în Djakarta.

El și-a exprimat compasiunea pentru mine, care eram obligat să părăsesc Bandungul pentru a mă duce în metropola clocotitoare, iar eu m-am prefăcut că detest această idee. În secret, de fapt, eram incitat de posibilitatea de a dispune de puțin timp numai pentru mine, de a explora Djakarta și de a fi găzduit la elegantul Hotel Intercontinental Indonezia. Ajuns în Djakarta însă, am descoperit că, de această dată, priveam viața dintr-o altă perspectivă. Noaptea petrecută cu Rasy și cu tinerii indonezieni, ca și călătoriile mele de-a lungul și de-a latul țării, mă schimbaseră. Am constatat că îi priveam pe compatrioții mei americani într-o lumină diferită. Tinerele lor soții nu-mi mai păreau atît de frumoase. Gardul din lanțuri din jurul piscinei și barele din oțel de la geamurile de la etajele

inferioare, pe care nici nu le observasem înainte, căpătaseră acum o înfățișare amenințătoare. Mîncarea din restaurantele elegante ale hotelului părea insipidă.

Și am mai observat încă ceva. În timpul întîlnirilor mele cu lideri politici și oameni de afaceri importanți, am devenit conștient de subtilitățile din modul lor de a mă trata. Nu o simțisem mai înainte, dar acum îmi dădeam seama că prezența mea le displăcea multora dintre ei. De exemplu, cînd mă prezentau unul altuia, foloseau de multe ori termeni din bahasa care s-ar traduce, conform dicționarului meu, cu sensurile de *inchizitor* și *anchetator*. Am neglijat intenționat să le spun despre cunoștințele mele de indoneziana bahasa - nici chiar translatorul meu nu știa decît că pot reproduce cîteva fraze tip - și mi-am cumpărat un dicționar bun bahasa/engleză, pe care îl consultam foarte des după ce mă despărțeam de ei.

Aceste apelative erau doar coincidențe de vocabular? Interpretări greșite din dicționarul meu? Am încercat să mă autoconving de acest lucru. Și totuși, cu cît petreceam mai mult timp cu acești bărbați, cu atît mă convingeam mai adînc că eram un intrus, că primiseră ordin de la cineva să coopereze cu mine și că nu prea aveau altceva de ales decît să se supună. Nu aveam nici o idee dacă vreun oficial al guvernului, un bancher, un general sau Ambasada SUA trimisese ordinul. Tot ceea ce știam era că, deși mă invitau în birourile lor, îmi ofereau ceai, răspunzînd politicos întrebărilor mele și, într-o manieră foarte deschisă, păreau să salute prezența mea, sub aceste aparențe exista o umbră de resemnare și de ură.

Acest lucru m-a făcut să mă îndoiesc, de asemenea, și de răspunsurile lor la întrebările mele și de validitatea datelor provenite de la ei. De exemplu, nu puteam niciodată să intru pur și simplu într-un birou cu translatorul meu și să mă întîlnesc cu cineva; trebuia mai întîi să stabilim o întîlnire. În sine, acest lucru nu ar fi trebuit să pară atît de straniu, doar că procedeul însemna o uriașă pierdere de timp. Din moment ce telefoanele funcționau foarte rar, trebuia să mergem cu mașina pe străzile ultraaglomerate, care erau proiectate într-o manieră atît de contorsionată, încît putea să dureze și o oră pentru a ajunge la o clădire aflată la o distanță de numai cîteva corpuri de case. Odată ajunși, eram rugați să completăm o serie de formulare. În cele din urmă, apărea un secretar. Politicos – arborînd întotdeauna acel zîmbet curtenitor pentru care cei din Java sînt renumiți - acesta îmi punea întrebări despre tipul de informații pe care îl doresc, după care fixa detaliile pentru o întîlnire. Fără excepție, întîlnirea planificată era peste cel puțin cîteva zile, iar cînd, în sfîrșit, avea loc, mi se înmîna un dosar de materiale dinainte pregătite. Proprietarii de întreprinderi îmi dădeau planuri pe 5-10 ani, bancherii aveau diagrame și grafice, iar guvernării îmi furnizau liste de proiecte care erau în curs de a părăsi planșele de desen pentru a deveni motoare ale creșterii economice. Tot ceea ce îmi furnizau acești lideri ai comerțului și guvernului și tot ceea ce îmi spuneau ei în timpul discuțiilor indica faptul că Java era pe drumul către - poate - cel mai mare boom al tuturor economiilor din lume. Nimeni - nici măcar o singură persoană - nu a pus la îndoială vreodată această premisă și nici nu mi-a dat vreo informație negativă. Pe cînd mă întorceam spre Bandung însă, m-am trezit analizînd toate aceste experiențe trăite; ceva era extrem de neplăcut. Mi-a venit în minte că tot ceea ce făceam eu în Indonezia era mai mult un joc decît o realitate. Era ca și cum am fi jucat pocher. Ne țineam cărțile ascunse. Nu puteam avea încredere unii în alții și nici nu puteam conta pe veridicitatea informațiilor pe care ni le comunicam. Și totuși, acest joc era al naibii de serios, iar rezultatul lui, timp de decenii de acum încolo, avea să aibă un impact asupra a milioane de vieți.

Civilizația pusă la încercare

- Te duc la un *dalang*, mi-a spus Rasy, zîmbind. Știi, e vorba despre faimoșii maestri păpușari indonezieni. Era efectiv încîntat că revenisem în Bandung.

- În astă seară, în oraș e un astfel de *dalang*, foarte vestit.

M-a dus cu scuterul lui prin părți ale orașului despre care nici nu știam că există, prin cartiere populate de case tradiționale, *kampong*, care puteau fi asemuite cu o versiune sărăcăcioasă a micilor temple *ca* acoperiș de țiglă. Erau departe impresionantele conace tipice colonialismului olandez și clădirile de birouri cu care mă obișnuisem. Se vedea clar că oamenii erau săraci, dar, cu toate acestea, comportamentul lor era plin de mîndrie. Purtau saronguri imprimate, uzate pînă la urzeală, dar curate, bluze viu colorate și pălării din paie cu borurile foarte mari. Oriunde mergeam eram întîmpinați cu zîmbete și rîsete. Cînd ne opream, copiii se repezeau să mă atingă și să-mi pipăie țesătura blugilor. O fetiță mi-a înfipt în păr un boboc înmiresmat de frangipani.

Am parcat scuterul lîngă un teatru ambulant unde erau adunate cîteva sute de oameni, unii în picioare, alții așezați pe scaune pliante. Era o noapte senină și frumoasă. Deși ne aflam în centrul celui mai vechi cartier din Bandung, nu existau stîlpi de iluminat, așa că stelele străluceau deasupra capetelor noastre. Arome de lemn ars, arahide și cuișoare înmiresmau aerul.

Rasy a dispărut în mulțime, revenind în curînd însoțit de mulți dintre tinerii pe care-i întîlnisem la cafenea. Mi-au oferit un ceai fierbinte, niște prăjiturile și *sate*, mici bucățele de carne prăjite în ulei de arahide. Probabil că am ezitat înainte de a gusta din ultimele, deoarece una dintre femei a arătat spre un foc de-abia pîlpîind.

- Carne foarte proaspătă, a rîs ea. De curînd prăjită.

Apoi a început muzica - sunetele magice și obsesive ale unui *gama-long*, un instrument evocînd imaginea clopotelor templelor.

-Acest *dalang* interpretează singur toată muzica, mi-a șoptit Rasy. Tot el manevrează și toate păpușile și le interpretează vocile, vorbind în cîteva limbi. O să-ți traducem noi.

A fost un spectacol remarcabil, îmbinînd legendele tradiționale cu evenimentele curente. Mai tîrziu aveam să aflăm că *dalang-ul* este un Șaman care face totul în transă. Avea peste o sută de păpuși și pentru fiecare glăsuia cu o voce diferită. Era o noapte pe care nu aveam să o uit niciodată și care mi-a influențat tot restul vieții.

După ce a încheiat o selecție clasică de texte din *Ramayana*, *dalang* a scos o păpușă Richard Nixon, completată cu nasul lung și cu fălcile lăsate. Președintele SUA era îmbrăcat ca Unchiul Sam, cu o pălărie în stele-și-dungi și cu frac. Era însoțit de o altă păpușă, care purta un costum din trei piese în dungii. Cea de-a doua păpușă căra într-o mîna o găleată ornată cu semnul dolarului. Mîna liberă și-o folosea pentru a flutura steagul american deasupra capului lui Nixon, în maniera în care sclavii fluturau evantaiile pentru a-și răcori stăpînii.

În spatele celor doi a apărut o hartă a Orientului Extrem și Mijlociu, cu diferitele țări prinse în cuie, fiecare pe poziția-i respectivă. Nixon s-a apropiat imediat de hartă, a luat Vietnamul de pe cui și l-a îndesat în gură. Striga ceva ce se putea traduce cu:

- Amar! La gunoi cu el. Nu mai avem nevoie de ăsta!

Apoi l-a zvîrlit în găleată și a luat în primire și celelalte țări. În orice caz, am fost surprins să observ că selecțiile următoare nu includeau dominoul statelor din Asia de Sud-Est. Mai exact, țările

aparțineau toate Orientului Mijlociu - Palestina, Kuweit, Arabia Saudită, Irak, Siria și Iran. S-a întors apoi către Pakistan și Afganistan. Ori de câte ori azvîrlea o țară în găleata-i, păpușa Nixon scotea urlînd cîte un epitet, iar toate vituperatiile sale erau remarci anti-islamice: „cîini musulmani”, „monștrii lui Mohammed”, „diavoli islamisti”.

Mulțimea devenise foarte irascibilă, tensiunea crescînd cu fiecare țară nou aruncată în găleată. Spectatorii păreau sfișiți între hohote de rîs, șoc și furie. Din cînd în cînd, mi se părea că se simțeau jigniți de limbajul păpușarului. Eram și eu intimidat; ieșeam în evidență din această mulțime, fiind mai înalt decît ceilalți, și eram îngrijorat că și-ar putea dezlănțui furia asupra mea. Nixon a spus apoi ceva care mi-a făcut părul măciucă, după cele traduse de Rasy.

- Pe asta dă-o Băncii Mondiale. Vezi ce se poate face ca să luăm ceva bani pe Indonezia.

A ridicat Indonezia de pe hartă, făcînd gestul de a o azvîrli la gunoi, dar, chiar în acel moment, din umbră s-a năpustit o altă păpușă. Aceasta reprezenta un bărbat indonezian, îmbrăcat într-o cămașă imprimată și o pereche de pantaloni kaki, purtînd o insignă cu numele său clar tipărit.

- E vorba de un politician foarte popular din Bandung, mi-a explicat Rasy.

Păpușa aceasta a zburat literalmente între Omul cu găleata și Nixon, pe care l-a prins de mînă.

- Stai! strigă bărbatul. Indonezia e suverană.

Mulțimea a izbucnit în aplauze. Apoi Omul cu găleata a ridicat steagul și l-a înfipt ca pe o săgeată în indonezian, care s-a clătinat și a murit într-o manieră foarte teatrală. Spectatorii au început să fluiera, să țipe, să strige „huo!” și să-și agite pumnii în aer. Nixon și Omul cu găleata stăteau acolo privindu-ne. Au făcut o plecăciune și au părăsit scena.

- Cred că ar trebui să plec, i-am spus lui Rasy. El m-a luat protector pe după umeri.

- E în regulă, mi-a zis. Nu au nimic împotriva ta, personal.

Nu prea eram sigur de asta.

Ceva mai tîrziu, ne-am retras la cafenea. Rasy și ceilalți m-au asigurat că nu fuseseră informați dinainte asupra scenetei cu Nixon și Banca Mondială.

-Nu poți să știi niciodată la ce să te aștepti din partea păpușarului, a completat un tînăr.

M-am întrebat cu voce tare dacă totul a fost regizat în onoarea mea. Cineva a rîs și mi-a spus că Eul meu e unul uriaș.

- Tipic pentru americani, a adăugat el, bătîndu-mă cu înțelegerere pe spate.

Indonezienii sînt foarte conștienți în materie de politică, a spus tipul de lîngă mine. Americanii nu merg la spectacole de acest fel?

O femeie superbă, licențiată în limba engleză, s-a așezat vizavi de mine la masă.

- Dar tu nu lucrezi pentru Banca Mondială? m-a întrebat ea.

I-am spus că sarcina mea venea de la Banca Asiatică pentru Dezvoltare (Asian Development Bank) și de la Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (United State Agency for International Development).

- Și, de fapt, nu sînt toate același lucru? Nu a mai așteptat răspuns. Nu e așa cum a arătat piesa din seara asta? Nu se uită guvernul tău la Indonezia și la alte țări ca și cum ar fi un ciorchine de...

Nu reușea să găsească termenul.

- Struguri, a sugerat unul dintre prietenii ei.

- Exact. Un ciorchine de struguri. Poți culege și alege. Păstrează-l pe Anglia. Mănînc-o pe China. Și arunc-o pe Indonezia.

- După ce ne veți lua tot petrolul, a adăugat o altă femeie.

Am încercat să mă apăr, dar nu eram deloc pregătit pentru așa ceva. Voiam să mă dau mare cu faptul că venisem în această parte a orașului și că am rămas să asist la întregul spectacol anti-SUA pe care l-aș fi putut considera ca pe un afront personal. Voiam ca ei să vadă curajul meu de a face ceea ce făcusem, să-și dea seama că eu eram singurul membru al echipei mele care se străduise să învețe bahasa sau care avusese dorința de a le cunoaște cultura. Voiam să le arăt că fusesem singurul străin care participase la spectacol. În loc de toate acestea, am încercat să reorientez conversația. I-am întrebat de ce credeau că *dalang-ul* a singularizat numai țări musulmane, cu excepția Vietnamului.

Auzind asta, tînăra absolventă de limbă engleză a izbucnit în rîs.

- Pentru că ăsta este planul.

Vietnamul este numai o acțiune de acoperire, a intervenit unul dintre bărbați, așa cum a fost Olanda pentru naziști. O treaptă.

- Adevărata țintă, a continuat femeia, este lumea islamică.

Nu puteam să las această chestiune fără nici o replică.

- Cu siguranță, am protestat eu, nu aveți cum să credeți cu adevărat că SUA este antimusulmană.

- Și nu e? a întrebat ea. De cînd? Ar fi bine să-i citești pe unul dintre istoricii voștri - un britanic pe nume Toynbee. Prin anii cincizeci, el a prezis că adevăratul război al secolului următor nu se va purta între comuniști și capitaliști, ci între creștini și musulmani.

- Arnold Toynbee a afirmat așa ceva?

Eram uimit.

Da. Citește *Procesul intentat civilizației și Lumea și Occidentul*.

- Dar de ce să existe o animozitate între musulmani și creștini? am întrebat.

Au schimbat cîteva priviri pe deasupra mesei. Le era greu să creadă că puteam pune o întrebare atît de tîmpită.

- Deoarece, a spus ea rar, ca și cum s-ar fi adresat unei persoane mai încete la minte sau tare de urechi, Occidentul - în special liderul său, SUA - este hotărît să preia controlul asupra lumii, să devină cel mai mare imperiu din istorie. A ajuns deja foarte aproape de reușită. Actualmente, Uniunea Sovietică îi stă în cale, dar sovieticii nu vor mai rezista mult. Toynbee a reușit să întrevadă acest lucru. În spatele ideologiei lor, nu există vreo religie, vreo credință, vreo substanță. Istoria demonstrează un lucru: credința - sufletul, încrederea într-o putere superioară - este esențială. Iar noi, musulmanii, o avem. O avem mai mult decît oricine din lume, chiar mai mult decît creștinii. Așa că așteptăm. Devenim tot mai puternici.

- Nu ne grăbim, a intervenit unul dintre tineri, dar, în timp, vom lovi asemenea șarpelui.

- Ce gînd oribil! nu m-am mai putut abține. Ce putem face pentru a schimba toate astea?

Absolventa de la engleză m-a privit drept în ochi, zicîndu-mi:

- Încetați să mai fiți atît de lacomi și de egoiști. Înțelegeți că mai există și altceva pe lume în afara imenselor voastre case și a magazinelor de lux. Oamenii mor de foame, iar voi nu aveți altă grijă decît să vă asigurați petrolul pentru mașini. Copiii mor de sete, iar voi umblați după ultima modă apărută prin magazinele de firmă. Națiuni ca a noastră se îneacă în sărăcie, dar oamenii voștri nici nu ne mai aud strigătele de ajutor. Vă astupați urechile în momentul în care ceilalți încearcă să vă spună toate astea. Îi etichetați drept comuniști sau radicali. Ar trebui să vă deschideți inimile către cei săraci și defavorizați, în loc să-i conduceți către o sărăcie și o aservire tot mai profunde. Nu a mai rămas prea mult timp. Dacă nu reușiți să vă schimbați, sînteți condamnați.

Cîteva zile mai tîrziu, popularul politician din Bandung, reprezentat de păpușa care s-a opus lui Nixon și Omului cu găleata, a fost lovit și omorît de o mașină, iar șoferul a fugit de la locul accidentului.

CAPITOLUL 8

Isus, altfel închipuit

Amintirea aceluia *dalang* mi-a rămas adînc întipărită în minte. La fel și cuvintele frumoasei licențiate în limba engleză. Acea noapte din Ban-dung m-a catapultat la un nou nivel de gîndire și simțire. Chiar dacă nu ignorasem în totalitate implicațiile misiunii noastre din Indonezia, reacțiile mele fuseseră stăpînite de emoții și, în general, fusesem în stare să-mi controlez sentimentele, apelînd la rațiune, la exemplele din istorie sau la necesitățile biologice. Justificasem prezența noastră acolo ca pe o parte a condiției umane, autoconvingîndu-mă că Einar, Charlie și noi ceilalți nu făceam decît să acționăm așa cum acționaseră toți oamenii dintotdeauna: avînd grijă de noi și de familiile noastre, în orice caz însă, discuția mea cu acei tineri indonezieni m-a determinat să văd și un alt aspect al acestei probleme. Prin ochii lor, am perceput că o abordare egoistă a politicii externe nu servește și nici nu protejează generațiile viitoare din nici o parte a lumii. Este vorba despre un fel de miopie, așa cum o vădesc și rapoartele anuale ale corporațiilor sau strategiile pentru campaniile electorale ale politicianilor care elaborează politica externă.

După cum s-a dovedit, informațiile de care aveam nevoie pentru prevederile mele economice necesitau vizite mai frecvente la Djakarta. Am profitat de timpul petrecut singur acolo pentru a cugeta mai adînc asupra acestor chestiuni și pentru a scrie despre ele într-un jurnal al meu. Am rătăcit pe străzile acestui oraș, am dat bani cerșetorilor și am încercat să leg conversații cu leproși, prostituate și copii ai străzii, între timp, am analizat natura ajutorului internațional și am luat în considerare rolul legitim pe care statele dezvoltate (SD-urile, în jargonul Băncii Mondiale) l-ar putea juca în încercarea de a eradica sărăcia și mizeria din statele mai puțin dezvoltate (SMPD-uri). Am început să mă întreb cînd este ajutorul extern unul cu adevărat sincer și cînd este numai lăcomie și egoism. Am început efectiv să-mi pun întrebarea dacă acest ajutor extern este vreodată altruist, iar, dacă nu e, cum se putea schimba acest lucru. Eram sigur că țări ca a mea ar trebui să acționeze decisiv pentru a-i ajuta pe bolnavii și muritorii de foame ai lumii, dar tot atît de sigur eram că se întîmpla foarte rar - dacă se întîmpla vreodată - ca aceasta să constituie motivația fundamentală a intervenției noastre.

Îmi tot revenea în minte o întrebare esențială: dacă obiectivul ajutorului extern este imperialismul, atunci să fie acesta chiar așa de incorect? M-am surprins adesea invidiindu-i pe oameni ca Charlie care credeau cu atîta neclintire în sistemul nostru, încît voiau să-i impună și restului lumii. Mă îndoiam că resursele limitate ar permite întregii lumi să ducă viața opulentă a SUA, cînd chiar Statele Unite aveau milioane de cetățeni care trăiau în sărăcie. În plus, nu-mi era foarte clar dacă oamenii din celelalte state voiau efectiv să trăiască la fel ca noi. Propriile noastre statistici privind violența, depresia, abuzul de medicamente, divorțurile și crimele indicau faptul că, deși eram una dintre cele mai sănătoase societăți din istorie, la fel de bine se putea să fim și una dintre cele mai nefericite. De ce să vrem ca ceilalți să se ia la întrecere cu noi?

Poate Claudine mă avertizase despre toate acestea. Nu mai eram deloc sigur de ceea ce încercase ea să-mi spună. În orice caz, acum, lăsînd argumentele intelectuale deoparte, devenise dureros de evident faptul că zilele inocenței mele luaseră sfîrșit. Iată ce am scris în jurnal:

Este oare cineva din SUA inocent? Deși aceia din chiar vîrfurile piramidei economice cîștigă cel mai mult, milioane dintre noi depindem - fie direct, fie indirect - de exploatarea SMPD-urilor pentru a ne asigura traiul. Resursele și mîna de lucru ieftină, care ne alimentează aproape toate afacerile, vin din locuri precum Indonezia și foarte puține fac cale întoarsă la ei. Împrumuturile externe ne asigură că atît copiii din ziua de azi, cît și nepoții lor de mîine vor fi chezașia noastră. Ei vor trebui să permită corporațiilor noastre să le devasteze resursele naturale și nu vor putea primi educație, îngrijiri medicale și alte servicii numai și numai ca să ne plătească nouă înapoi. Faptul că propriile noastre companii au primit deja bani pentru construirea uzinelor electrice, aeroporturilor și parcurilor industriale nu este luat în calcul în această formulă. Să fie o dovadă de inocență faptul că majoritatea americanilor nu este conștientă de acest lucru? Neinformați și intenționat dezinformați, da. Dar inocenți?

M-am întîlnit cu Ann la Paris, în drum spre casă, pentru a încerca o reconciliere. Chiar și în timpul acestei vacanțe franceze, am continuat să ne ciondănim. În ciuda numeroaselor momente frumoase și speciale trăite de noi, cred că amîndoi înțeleserăm că îndelungata noastră istorie de furie și resentimente constituia o piedică mult prea mare. Și, în plus, erau atîtea lucruri pe care nu i le puteam spune. Singura persoană căreia i le-aș fi putut împărtăși era Claudine, iar la ea mă gîndeam permanent. Ann și cu mine am aterizat la Aeroportul Logan din Boston și am luat un taxi spre a ajunge fiecare la casa sa din Back Bay.

CAPITOLUL 9

O ocazie unică în viață

Adevăratul test al Indoneziei mă aștepta la MAIN. Dimineața, la prima oră, m-am prezentat la sediul central de la Prudential Center și, în timp ce așteptam liftul împreună cu alți angajați, am aflat că Mac Hali, enigmaticul președinte octogenar, și executivul de la MAIN îl promovaseră pe Einar președinte al reprezentanței din Portland, Oregon. Rezultatul era că acum eu trebuia să-i raportez direct lui Bruno Zambotti.

Supranumit „vulpea argintie” datorită culorii părului său și a straniei sale abilități de a dejuca planurile oricui ar încerca să-i provoace, Bruno avea ceva din înfățișarea fermecătoare a lui Cary Grant. Era meșter la vorbă și avea atît o diplomă de inginer, cît și un MBA. Înțelegea econometria și era vicepreședintele responsabil cu departamentul de energie electrică de la MAIN, precum și cu majoritatea proiectelor noastre internaționale. Evident, el urma să fie alesul firesc în funcția de președinte al corporației, în momentul în care mentorul său, care îmbătrînea vizibil, Jake Dauber, avea să se pensioneze. Ca majoritatea angajaților de la MAIN, eram și eu înfricoșat și îngrozit de Bruno Zambotti.

Exact înainte de prînz am fost chemat în biroul lui Bruno. După o discuție cordială despre Indonezia, el a spus ceva care m-a făcut să sar de pe fotoliu.

- Îl concediez pe Howard Parker. Nu e nevoie să intrăm în amănunte, e de-ajuns să spunem că a cam pierdut contactul cu realitatea.

Zîmbetul lui era satisfăcut, deconcertant, în timp ce bătea cu degetul peste un teanc de hîrtii de pe birou.

- Opt procente pe an. Asta e analiza încărcăturii făcută de el. Îți vine să crezi? Într-o țară cu potențialul Indoneziei!

A încetat să mai zîmbească și m-a privit drept în ochi.

- Charlie Illingsworth mi-a spus că previziunile tale economice merg direct la țintă și că vor justifica creșterea încărcăturii cu 17—20 de procente. Așa e?

L-am asigurat că așa era. S-a ridicat în picioare și mi-a întins mîna.

- Felicitări. Tocmai ai fost promovată.

Poate că ar fi trebuit să fi ieșit în oraș să sărbătoresc la un restaurant elegant cu alți angajați de la MAIN - sau chiar singur. Oricum, mintea mea era la Claudine. Ardeam de nerăbdare să-i spun despre promovare și despre experiențele mele din Indonezia. Îmi interzisese să o sun din străinătate și o ascultasem. Acum eram uimit să aflu că telefonul ei fusese deconectat, fără să existe un număr de contact. M-am dus să o caut.

Un cuplu tînăr se mutase în apartamentul ei. Era vremea prînzului, dar cred că i-am luat din pat; vizibil deranjați, mi-au mărturisit că nu știau nimic despre Claudine. Am făcut o vizită la agenția imobiliară, pretinzînd că sînt un văr al ei. Dosarele lor arătau că nu închiriaseră niciodată acel apartament cuiva cu numele ei; închirierea anterioară se făcuse unui bărbat rămas anonim la cerere. Înapoi la Prudential Center, cei de la oficiul resurse umane de la MAIN susțineau că nu exista nici un dosar cu ea. Admiseseră, totuși, că existase un dosar al unui „consultant special” la care eu nu aveam acces.

Dupa-amiază tîrziu, eram epuizat și golit de orice sentiment. Și colac peste pupăză, aveam probleme și cu oboseala datorată decalajului de fus orar. Întors în apartamentul meu gol, m-am simțit teribil de singur și de părăsit. Promovarea mea părea fără importanță sau, chiar mai rău, ca o insignă pe care o promisem ca recunoaștere a dorinței mele de a mă vinde. M-am trîntit pe pat, copleșit de disperare. Fusesem folosit de Claudine și apoi îndepărtat. Hotărît să nu cedez în fața chinului, mi-am reprimat sentimentele. Stăteam întins pe pat, holbîndu-mă ore în șir la pereții goi.

În cele din urmă, am reușit să mă adun. M-am ridicat, am dat pe gît o bere, după care am azvîrlit cu sticla goală într-o masă. M-am uitat apoi pe fereastră. Privind pe o stradă îndepărtată, mi s-a părut că o văd venind spre mine. M-am repezit la ușă, dar m-am întors să mai arunc din nou o privire pe fereastră. Femeia se mai apropiase. Mi-am putut da seama că era atrăgătoare și că mersul ei îmi amintea de cel al lui Claudine, doar că nu era Claudine. Mi s-a strîns inima, iar senzațiile mele au trecut de la furie și silă la frică. Prin fața ochilor mi-a trecut fulgerător o imagine cu Claudine, prăbușindu-se sub o ploaie de gloanțe, asasinată. Mi-am alungat această imagine, am luat cîteva pastile de Valium și am băut pînă am adormit.

În dimineața următoare, un telefon de la serviciul de personal de la MAIN m-a trezit din mahmureală. Șeful acestuia, Paul Mormino, m-a asigurat că îmi înțelegea nevoia de odihnă, dar mă implora să vin la birou în după-masa aceea.

- Vești bune, mi-a spus el. Cel mai bun lucru pentru o refacere ca lumea.

M-am supus apelului și am aflat că Bruno fusese mai mult decît parolist. Nu numai că fusesem promovată pe vechiul post al lui Howard, dar mi se oferise și titlul de economist-șef, plus o mărire de salariu, ceea ce chiar că m-a mai bine-dispus un pic. Mi-am luat liber toată ziua și am rătăcit pe

străzi, de-a lungul râului Charles, cu sticla de bere după mine. Cum stăteam acolo, privind ambarcațiunile și tratându-mi oboseala provocată de schimbarea fusului orar combinată cu mahmureala nesănătoasă, m-am convins singur că Claudine își făcuse meseria și apoi se îndreptase către următoarea sa misiune. Întotdeauna evidențiasse faptul că totul trebuia să rămână secret. O să mă sune ea pe mine. Mormino avusese dreptate: oboseala datorată decalajului de fus orar și anxietatea mea se risipiră.

În timpul următoarelor săptămîni am încercat să las deoparte gîndurile care-mi zburau spre Claudine. M-am concentrat asupra redactării raportului privind economia Indoneziei și a revizuirii analizei lui Howard. Am ajuns la zi cu tipul de studiu pe care șefii mei voiau să-i vadă: o creștere în cererea de electricitate în medie de 19 procente pe an în primii doisprezece ani după ce noul sistem va fi terminat, scăzînd la 17 procente timp de încă opt ani și stabilizîndu-se la circa 15 procente pentru restul anilor rămași pînă la 25 din cei prevăzuți de proiect.

Mi-am prezentat concluziile la o întîlnire oficială cu agenții internaționale de împrumut. Echipele lor de experți m-au chestionat pe larg, fără pic de îndurare. Atunci, emoțiile mi se transformaseră deja într-un soi de hotărîre sinistră, nu foarte diferită de cea care mă împinsese în timpul școlii elementare să excelez în loc să mă revolt. Și totuși, amintirea Claudinei mă urmărea îndeaproape. Cînd un economist tupeist, hotărît să-și facă o reputație la Banca Asiatică de Dezvoltare, m-a verificat în decursul întregii după-amiezi, mi-am amintit sfatul dat de Claudine într-una din zilele acelea petrecute în apartamentul din Beacon Street, cu cîteva luni bune în urmă.

- Cine poate prevedea viitorul cu 25 de ani înainte? mă întrebuse ea. Ghicitul tău este la fel de bun ca și al lor. Încrederea înseamnă totul.

M-am convins personal că sînt un expert, reamintindu-mi că eu avusesem mai multă experiență cu țările în curs de dezvoltare decît mulți indivizi — unii avînd de două ori vîrsta mea — care trebuiau să-mi judece mie activitatea. Trăisem în Amazon și călătorisem în locuri din Java pe care nimeni altcineva nu voise să le viziteze. Frecventasem cîteva cursuri intensive care aveau drept scop să-i învețe pe directori cele mai subtile lucruri despre econometrie și mi-am spus că făceam parte dintr-o rasă nouă, că sînt un fel de copil minune orientat către statistică, divinizînd econometria, care l-a încîntat pe Robert McNamara, președintele în funcție al Băncii Mondiale, fostul președinte al Companiei Ford Motors și secretarul cu apărarea pe vremea lui Kennedy. Era vorba despre un bărbat care-și construise reputația pe numere, pe teoria probabilității, pe modelele matematice și - bănuiam eu - pe bravada unui ego extrem de plin de sine. Am încercat să-i imit și pe McNamara, dar și pe șeful meu, Bruno. Am adoptat maniera de a vorbi a primului și m-am apucat să merg țațoș ca cel din urmă, legănîndu-mi servieta într-o mîină. Dacă privesc înapoi, am de ce să mă minunez de tupeul meu. Adevărul este că experiența mea era extrem de limitată, dar ceea ce-mi lipsea la capitolul pregătire și cunoștințe, era suplinit la capitolul îndrăzneală. Și uite că a mers. În cele din urmă, echipa de experți mi-a aprobat rapoartele.

În lunile care au urmat, am avut întîlniri în Teheran, Caracas, Guatemala City, Londra, Viena și Washington DC. Am întîlnit personalități notorii, printre care șahul Iranului, foști președinți ai cîtorva țări și chiar pe Robert McNamara în persoană. Ca și în școala elementară, aceasta era o lume a bărbaților. Am fost uimit de felul în care noul meu titlu și bilanțurile recentelor mele izbînzi în fața agențiilor internaționale de împrumut au influențat atitudinea celorlalți față de mine.

La început, toată această atenție mi s-a urcat la cap. Am început să mă cred un fel de Merlin care putea să-și fluture mîna deasupra unei țări făcînd-o deodată să se lumineze, iar întreprinderile să răsară precum florile. Apoi am fost decepționat. Mi-am analizat propriile motive, dar și pe ale tuturor

celor cu care am lucrat împreună. Se părea că un titlu onorific sau un doctorat nu însemna mare lucru când era vorba de a ajuta pe cineva să înțeleagă situația disperată a unui lepros trăind lângă o hazna în Jakarta și mă îndoiam că talentul de a manipula niște statistici ar putea permite cuiva să vadă în viitor. Cu cât ajungeam să-i cunosc mai bine pe cei care luau decizii ce schimbau soarta lumii, cu atât mai sceptic deveneam în privința posibilităților și a scopurilor acestora. Privind fețele celor din jurul meselor din sălile de ședință, m-am surprins făcând mari eforturi pentru a-mi stăpîni furia.

În cele din urmă însă, această perspectivă s-a schimbat și ea. Am ajuns să înțeleg că majoritatea acelor indivizi credeau că procedează așa cum se cuvine. Ca și Charlie, ei erau convinși că atât comunismul, cât și terorismul reprezentau forțe ale răului - mai degrabă decît reacții previzibile la deciziile pe care ei și predecesorii lor le luaseră - și că era datoria lor față de patrie și față de urmașii lor, ca și față de Dumnezeu, să convertească lumea la capitalism. Tot ei se agățau și de principiul supraviețuirii celui mai puternic; dacă s-a nimerit să aibă norocul de a se fi născut într-o clasă privilegiată, nu într-una din cele care viețuiesc în bordeie din mucava, ei considerau că este o obligație să transmită această moștenire și urmașilor lor.

Am oscilat între a-i considera pe astfel de indivizi ca pe niște participanți la o conspirație sau ca pe o simplă frăție bine încheată care-și propunea să domine lumea. Cu toate acestea, în timp, am început să-i asemăn cu proprietarii de plantații din sudul Americii, de dinaintea Războiului Civil. Erau niște oameni strînși laolaltă într-o asociație liberă, pe baza unor credințe comune și a unor interese proprii împărtășite, mai degrabă decît un grup exclusivist care se reunea clandestin cu intenții ticăloase bine definite. Stăpînii plantațiilor crescuseră cu servitori și cu sclavi, fuseseră educați să creadă că era dreptul lor, ba, mai mult chiar, că era datoria lor să aibă grijă de „păgîni” și să-i convertească la religia proprietarilor și la felul lor de viață. Chiar dacă sclavia le repugna din punct de vedere filozofic, ei erau în stare, asemenea lui Thomas Jefferson, să o justifice ca fiind o necesitate, prăbușirea ei avînd drept rezultat haosul economic și social. Conducătorii oligarhiilor moderne — ceea ce eu numesc acum corporatocrație — par să se încadreze în același tipar.

Am început să mă întreb de asemenea și cine trage foloase de pe urma războiului și a producției de arme în masă, de pe urma îndiguirii rîurilor și a distrugerii mediului și culturilor indigene. Am început să urmăresc cine beneficiază cînd sute de mii de oameni mor din cauza hranei insuficiente, a apei poluate sau a bolilor pentru care există totuși un leac. Încetul cu încetul, am ajuns să înțeleg că, în cele din urmă, nimeni nu are nici un avantaj, dar că, pe termen scurt, se dovedește că, cel puțin din punct de vedere material, beneficiază doar aceia din vîrfurile piramidei - cei ca mine și ca șefii mei. Aceste constatări au generat o serie de numeroase alte întrebări: de ce persistă oare această situație? De ce ține ea de atîta vreme? Răspunsul se găsește oare, pur și simplu, în acea zicală străveche: „unde-i puterea, e și dreptatea”, adică cei care au puterea perpetuează acest sistem.

Părea insuficient să susțin că numai puterea ar permite acestei situații să se perpetueze. Deși afirmația „unde-i puterea, e și dreptatea” explica o mare parte din dilemă, simțeam eu că mai trebuia să fie o forță mult mai irezistibilă care acționa aici. Mi-am amintit de un profesor de economie de la școala de afaceri, un tip din nordul Indiei, care ținea un curs despre resursele limitate, despre nevoia omului de a progresa continuu și despre principiul muncii cu sclavi. Conform spuselor acestui profesor, toate sistemele capitaliste de succes implică ierarhii cu lanțuri de comandă rigide, adică o mîna de oameni la vîrf, care controlează ordinele date către subordonați, și o masivă armată de muncitori la bază, care, în termeni relativ economici, pot fi clasificați efectiv drept sclavi. În cele din urmă, m-am convins că noi încurajăm acest sistem, pentru că ne-a încredințat Corporatocrația că

Dumnezeu ne-a dat dreptul să-i plasăm pe câțiva dintre ai noștri în chiar vârful piramidei capitaliste și să ne exportăm sistemul în toată lumea.

Desigur, nu sîntem primii care procedează astfel. Lista celor care au practicat acest sistem începe cu mult în urmă, de la imperiile antice din Africa de Nord, din Orientul Mijlociu și din Asia, croindu-și drum prin Persia, Grecia, Roma, Cruciadele creștine, și pînă la toți întemeietorii de imperii din Europa post-Columbiană. Acest impuls imperialist a fost și continuă să fie cauza majorității războaielor, a poluării, foametei, dispariției speciilor și a genocidurilor. Și a avut întotdeauna un impact serios asupra conștiințelor și bunăstării cetățenilor respectivelor imperii, contribuind la stagnarea socială și avînd drept rezultat o situație în care cele mai bogate civilizații din istoria omenirii sînt lovite de cele mai înalte rate de sinucidere, consum de droguri și violență.

M-am gîndit îndelung la aceste probleme, evitînd însă să iau în considerație esența rolului meu în toate acestea. Am încercat să nu mă gîndesc la mine ca la un AE, ci ca la un economist de vîrf. Suna astfel foarte îndreptățit, iar dacă aveam nevoie de confirmări, mă puteam uita pe statele mele de plată: toate erau de la MAIN, o corporație privată. Nu cîștigam nici un bănuț de la NSA sau de la altă agenție guvernamentală. Așa că am reușit să mă conving. Cît de cît.

Într-o dupa-amiază, m-a chemat Bruno în biroul lui. S-a așezat în spatele scaunului meu și m-a bătut pe umăr:

- Ai făcut o treabă excelentă, mi-a zis satisfăcut. Ca semn al aprecierii noastre, îți oferim o ocazie unică în viață, ceva ce puțini oameni primesc vreodată, chiar dacă uneori au de două ori vîrsta ta.

CAPITOLUL 10

Președintele și eroul

Am aterizat pe aeroportul internațional Tocumen din Panama într-o noapte tîrzie de aprilie în 1972, în timp ce afară era un adevărat potop tropical. Cum era obiceiul pe atunci, am luat un taxi împreună cu alți câțiva directori, iar eu, dat fiind că vorbeam spaniola, am ajuns să stau pe locul de lîngă șofer. Mă uitam în gol prin parbrizul taxiului. Prin ploaie, farurile luminau un panou cu portretul unui bărbat arătos, cu sprîncene proeminente și cu ochi strălucitori. O parte a pălăriei sale cu boruri largi era ridicată și înclinată șmecherește, pe o ureche. L-am recunoscut ca fiind eroul statului Panama de azi, Omar Torrijos.

Mă pregătisem pentru această excursie în maniera mea personală, vizitînd secțiunea de referință a Bibliotecii Publice din Boston. Știam că unul dintre motivele popularității lui Torrijos în rîndul cetățenilor era rolul său de apărător al dreptului statului Panama de a se autoguverna și al pretențiilor la suveranitatea asupra Canalului Panama. Era hotărît ca în timpul conducerii sale țara să nu mai cadă în capcanele istoriei ei umilitoare.

Panama făcea parte din Columbia, cînd inginerul francez Ferdinand de Lesseps, care condusesese lucrările de construcție a Canalului Suez, a hotărît să construiască un canal prin istmul Americii Centrale, care să lege Oceanul Atlantic de Oceanul Pacific. Începînd din 1881, francezul a depus un efort colosal, soldat însă cu un lanț de catastrofe venite una după alta. În cele din urmă, în 1889, proiectul s-a sfîrșit cu un dezastru financiar — inspirîndu-i însă un vis lui Theodore Roosevelt. În timpul primilor ani ai secolului XX, Statele Unite au cerut Columbiei să semneze un tratat prin care să cedeze istmul unui consorțiu nord-american. Columbia a refuzat. În 1903, președintele Roosevelt a

trimis acolo nava americană de război *Nashville*. Soldații americani au debarcat, l-au capturat și ucis pe comandantul miliției locale și au proclamat independența statului Panama. A fost instalat un guvern-marionetă și a fost semnat primul Tratat privind Canalul Panama; el stabilea o zonă americană pe ambele maluri ale viitorului curs de apă, legaliza intervenția militară a SUA și dădea Washingtonului un control efectiv asupra acestei nou-născute națiuni „independente”.

Interesant este faptul că Tratatul a fost semnat de secretarul american de stat Hay și de un inginer francez, Philippe Bunau-Varilla, care făcuse parte din echipa inițială, nefiind însă semnat de nici un cetățean din Panama. În esență, Panama a fost obligată să părăsească statul Columbia pentru a servi Statelor Unite, într-o afacere pusă la cale de un american și un francez - privind retrospectiv, un început profetic¹. Mai bine de o jumătate de secol, Panama a fost condusă de o oligarhie de familii înstărite cu legături puternice la Washington. Acești conducători erau dictatori de dreapta care luau toate măsurile pe care le considerau necesare pentru a fi siguri că țara lor promova interesele Statelor Unite. Aproximativ în aceeași manieră a tuturor dictatorilor din America Latină care s-au aliat cu Washingtonul, conducătorii statului Panama interpretau interesele SUA în sensul de anihilare a oricărei mișcări populiste cu iz de socialism. Ei susțineau și activitățile anticomuniste ale CIA și ale NSA de pe întreaga emisferă, sprijinind de asemenea afaceri uriașe americane, cum ar fi Standard Oil al lui Rockefeller sau United Fruit Company (care a fost cumpărată de George H. W Bush). Aparent, aceste guverne nu-și dădeau seama că interesele SUA erau promovate prin îmbunătățirea vieții celor care trăiau în sărăcie lucie și care serveau drept eventuali sclavi pe plantațiile uriașe și în corporații.

Famiiliile conducătoare ale Republicii Panama au fost bine răsplătite pentru sprijinul lor: forțele militare ale SUA au intervenit în numele lor de zeci de ori, în perioada cuprinsă între declarația de independență a Republicii Panama și anul 1968. Oricum, în acel an, în timp ce eram încă voluntar al Peace Corps în Ecuador, cursul istoriei panameze s-a schimbat brusc. O lovitură de stat l-a înlăturat pe Arnulfo Arias, ultimul din parada dictatorilor, iar Omar Torrijos s-a impus ca șef al statului, deși nu participase activ la lovitură².

Torrijos era privit cu admirație de clasa de mijloc și de cea de jos din Panama. El însuși crescuse într-un oraș de provincie, Santiago, unde părinții săi predau la o școală de acolo. Se ridicase rapid, trecând prin gradele Gărzii Naționale, cea mai importantă organizație militară din Panama și o instituție care, în anii 1960, câștigase un sprijin tot mai larg în rîndurile săracilor. Torrijos își dobîndise reputația de a-i asculta pe cei defavorizați. Se plimba pe străzile mahalalelor pline de cocioabe, ținea întruniri în locuri în care alți politicieni nici nu îndrăzneau să intre, îi ajuta pe cei fără slujbă să-și găsească de lucru și deseori dona din resursele sale financiare limitate familiilor lovite de boli sau de nenorociri³.

Dragostea lui de viață și compasiunea sa pentru oameni s-a întins chiar și dincolo de granița statului Panama. Torrijos era hotărît să-și transforme națiunea într-un azil pentru cei prizoniți, un loc care să le ofere protecție refugiaților din ambele părți ale „gardului” politic, de la cei care se opuneau lui Pinochet în Chile pînă la luptătorii de dreapta anti-Castro. Mulți au văzut în el un agent al păcii, percepție care l-a făcut să dobîndească admirația întregii emisfere. Și-a căpătat de asemenea o reputație de lider dedicat rezolvării divergențelor dintre variatele facțiuni ce sfișiau atît de multe țări din America Latină: Honduras, Guatemala, El Salvador, Nicaragua, Cuba, Columbia, Peru, Argentina, Chile și Paraguay. Micuța sa națiune de două milioane de oameni servea ca model de reformă socială, fiind o sursă de inspirație pentru lideri mondiali, pentru syndicatele care plănuiau dezmembrarea Uniunii Sovietice sau pentru militanții islamiști, cum era Mouammar Gadhafi din Libia⁴.

În prima mea noapte în Panama, oprit fiind la un semafor și uitându-mă cu atenție printre ștergătoarele zgomotoase ale parbrizului, am fost emoționat de acest om care-mi zîmbea de pe panou — arătos, plin de farmec, curajos. Aflasem, după ore de studiu la BPB, că era un om care-și apăra convingerile. Pentru prima dată în istorie, Panama nu mai era o marionetă a Washingtonului sau a altcuiva. Torrijos nu a cedat niciodată tentațiilor oferite de Moscova sau de Beijing; el credea în reforma socială și în ajutorarea celor născuți în sărăcie, dar nu pleda în favoarea comunismului. Spre deosebire de Castro, Torrijos era hotărît să cîștige independența față de SUA fără să creeze alianțe cu inamicii acestora.

Am dat peste un articol dintr-un ziar obscur de pe rafturile de la BPB, articol în care Torrijos era lăudat pentru că era un om care avea să modifice istoria Americilor, opunîndu-se unei tendințe pe termen lung de dominație a SUA. Autorul cita ca punct de plecare *Manifest Destiny - Manifestul Destinului* - doctrină populară printre americani în anii 1840, conform căreia cucerirea Americii de Nord a fost predestinată divin și Dumnezeu, nu oamenii, ordonase distrugerea indienilor, a pădurilor și a bivolilor, asanarea mlaștinilor și îndiguirea râurilor, precum și dezvoltarea unei economii care depinde de exploatarea neîncetată a muncii și a resurselor naturale. Articolul mi-a dat de gîndit asupra atitudinii pe care o adopta țara mea în raport cu lumea. Doctrina Monroe, enunțată în 1823, de președintele James Monroe, a fost folosită pentru a duce cu un pas mai departe Manifestul Destinului, cînd, în anii 1850 și 1860, se afirma că SUA avea drepturi speciale asupra întregii emisfere, inclusiv dreptul de a invada oricare dintre națiunile din America Centrală sau de Sud care refuza să sprijine politicile SUA. Teddy Roosevelt a invocat Doctrina Monroe pentru a justifica intervenția SUA în Republica Dominicană, în Venezuela și în timpul „eliberării” Republicii Panama de dominația Columbiei. O serie întreagă de președinți ai SUA - printre cei mai de seamă, Taft, Wilson și Franklin Roosevelt - s-au bazat pe ea pentru a extinde activitățile pan-americane ale Washingtonului pînă la sfîrșitul celui de Al Doilea Război Mondial. În cele din urmă, în ultima jumătate a secolului XX, Statele Unite au folosit amenințarea comunistă pentru a justifica extinderea acestui concept într-o serie de țări din lume, incluzînd Vietnamul și Indonezia⁵. Acum, se părea că un singur om stătea în calea Washingtonului. Știam că nu era primul - lideri precum Castro sau Allende o făcuseră cu mult înaintea lui, - dar numai Torrijos o făcea din afara ideologiei comuniste și fără a-și eticheta mișcarea drept revoluție. El spunea pur și simplu că Panama avea propriile ei drepturi - suveranitatea asupra propriilor cetățeni, pămînturi și un curs de apă care o străbătea - și că aceste drepturi erau la fel de valabile și acordate tot pe cale divină ca oricare dintre drepturile de care se bucurau Statele Unite.

Torrijos mai avea obiecții și împotriva acelei *School of the Americas* (Școala Americilor), ca și împotriva centrului de instrucție militară al US Southern Command, ambele situate în Zona Canalului. Ani de zile, forțele armate ale SUA invitaseră dictatorii și președinții Americii Latine să-și trimită fiii și liderii militari în aceste centre - cele mai mari și cele mai bine dotate din afara Americii de Nord. Acolo, ei învățau tehnici de interogare și de operațiuni sub acoperire, ca și tactici militare pe care ar fi trebuit să le folosească pentru a lupta împotriva comunismului și pentru a-și proteja propriile bunuri și pe acelea ale companiilor de petrol sau ale altor corporații private. De asemenea, ei aveau ocazia de a-și crea legături cu elita Statelor Unite. Aceste facilități erau urîte de latino-americani - cu excepția acelor cîțiva bogătași care beneficiau de pe urma lor. Ele erau cunoscute pentru faptul că îi educă pe cei din trupele morții, de dreapta, și pe torționarii care transformaseră atît de multe națiuni în regimuri totalitare. Torrijos a afirmat clar că nu dorea centre de instrucție pe teritoriul Republicii Panama - și că el considera Zona Canalului inclusă între granițele sale⁶.

Vazându-l pe chipeșul general pe panou și citind sloganul de sub fața sa — „Idealul lui Omar este libertatea; nu s-a inventat încă glonțul care să poată ucide un ideal!”, - am simțit fiori pe șira spinării. Am avut o presimțire că povestea statului Panama din secolul XX nu era deloc pe sfârșite și că Torrijos se putea aștepta la momente dificile, dacă nu chiar tragice.

Furtuna tropicală lovea în parbriz, semaforul arăta verde, iar șoferul claxona mașina din fața noastră. Am început să mă gândesc la poziția pe care o ocupam eu personal. Fusesem trimis în Panama să închei afacerea care avea să devină cu adevărat cel mai impresionant și cuprinzător plan strategic al MAIN. Acest plan avea să creeze justificarea pentru investiția de miliarde de dolari făcută de Banca Mondială, Banca de Dezvoltare Interamericană și USAID în sectoarele energiei, transportului și agriculturii din această țară micuță, e drept, dar de o importanță crucială. Era, bineînțeles, un subterfugiu, o modalitate de a îndatora pe vecie Republica Panama și, prin urmare, de a o face să revină la statutul de marionetă, în timp ce taxiul o porni în noapte, un sentiment paroxistic de vină mă străfulgera, pe care am reușit însă să mi-i reprim imediat. Ce-mi păsa mie? Făcusem pasul în Java, îmi vîndusem sufletul, iar acum îmi puteam clădi ocazia vieții. Puteam deveni bogat, celebru și puternic cât ai bate din palme.

CAPITOLUL 11

Pirați în Zona Canalului

În ziua următoare, guvernul panamez a trimis pe cineva care să mă călăuzească. Se numea Fidel și am fost imediat atras de el. Era înalt, subțire și era foarte mîndru de țara sa. Stră-străbunicul său luptase alături de Bolivar pentru cîștigarea independenței față de Spania. I-am spus că eu eram înrudit cu Tom Paine și am fost profund impresionat să aflu că Fidel citise *Bunul simț* tradus în spaniolă. Vorbea engleză, dar, cînd a descoperit că vorbeam fluent limba țării sale, a fost copleșit de emoție.

- Mulți dintre compatrioții tăi trăiesc aici de ani de zile și nici nu se sinchisesc să o învețe, a spus el.

Fidel m-a dus într-o plimbare cu mașina printr-un sector uluitor de prosper al orașului său, căruia el îi spunea New Panama (Noua Panama). Pe cînd treceam pe lîngă zgîrie-norii moderni din sticlă și beton, mi-a explicat că Panama avea mai multe bănci internaționale decît oricare dintre țările de la sud de Rio Grande.

- Ni se mai spune adesea Elveția Americilor, mi-a spus el. Le punem foarte puține întrebări clienților noștri.

Tîrziu, la amiază, pe cînd soarele se furișă în Pacific, am luat-o pe un bulevard care urma conturul golfului. Un lung șir de vapoare erau ancorate la mal. L-am întrebat pe Fidel dacă era vreo problemă cu Canalul.

- Mereu se întîmplă așa, mi-a replicat el rîzînd. Cozi uriașe, fiecare vapor așteptîndu-și rîndul. Jumătate din trafic vine din sau se îndreaptă spre Japonia. Chiar mai susținut decît Statele Unite. Am recunoscut că asta era ceva nou pentru mine.

- Nu mă surprinde cîtuși de puține, a răspuns. Americanii din Nord nu știu prea multe despre restul lumii.

Ne-am oprit într-un parc splendid în care arbuști de bougainvillea, floarea de hîrtie, se ițeau printre ruinele antice. Un indicator îl prezenta ca fiind un fort construit pentru a proteja orașul

împotriva tâlharilor de pirați englezi. O familie se așezase la un picnic pe înserat: tată, mamă, cu un fiu și o fiică, și un bătrîn care am presupus că era bunicul copiilor. Am tînjit brusc după liniștea care părea să-i învăluie pe acești cinci oameni. Pe cînd treceam pe lîngă ei, cuplul a zîmbit, ne-a făcut cu mîna și ne-a salutat în englezește. I-am întrebat dacă erau turiști și au început să rîdă. Bărbatul a venit către noi.

-Eu sînt a treia generație în Zona Canalului, mi-a explicat el cu mîndrie. Bunicu-meu a venit la trei ani după construirea acestuia. El a condus unul dintre tractoarele care ridică navele din ecluze.

A arătat spre bătrîn, care era preocupat să-i ajute pe copii să aranjeze masa.

- Tatăl meu a fost inginer, iar eu i-am călcat pe urme.

Femeia se întorsese să-și ajute socrul și copiii. Dincolo de ei, soarele se scufundase în apa azurie. Era o scenă de o frumusețe idilică, amintind de picturile lui Monet. L-am întrebat pe bărbat dacă erau cetățeni americani.

S-a uitat la mine, nevenindu-i parcă să creadă.

- Bineînțeles. Zona Canalului este teritoriu al SUA.

Băiatul a alergat către tatăl său pentru a-i anunța că masa era gata.

- Fiul tău va fi a patra generație?

Bărbatul și-a împreunat mîinile ca pentru rugăciune și le-a înălțat spre cer.

- În fiecare zi mă rog la Bunul Dumnezeu să aibă această șansă. Este minunat să trăiești în Zonă. Apoi, și-a coborît mîinile și s-a uitat direct la Fidel.

- Sper să o mai putem păstra pentru încă măcar vreo 50 de ani. Despotul acesta de Torrijos face cam multe valuri. Periculos om.

M-a apucat furia instantaneu și i-am spus în spaniolă:

- Adios. Sper ca tu și familia ta să vă distrați pe-aici și să învățați cît mai multe despre cultura panameză.

Mi-a aruncat o privire scîrbită.

- Nu vorbesc limba lor, mi-a spus el.

După care, s-a întors brusc și s-a îndreptat spre familia lui și spre masă. Fidel s-a apropiat de mine, mi-a pus un braț în jurul umerilor, strîngîndu-mă ușor.

-Mulțumesc, mi-a zis.

Întorși în oraș, Fidel a condus printr-o zonă pe care o caracterizase drept mahala.

- Nu cea mai rea, m-a informat. Dar tot o să-i prinzi gustul. Colibe din lemn și șanțuri pline cu apă clocită se aliniau de-a lungul drumului, casele fragile sugerînd bărci dezmembrate, scufundate într-o hazna. Mirosul de putreziciune și de lături ne umpluse mașina, în timp ce copii cu burțile diforme fugeau pe lîngă noi. Cînd am încetinit, ei s-au adunat pe partea mea, strigîndu-mă *unchiule* și cerșind bani. Scena aceasta mi-a reamintit de Jakarta.

Foarte mulți pereți erau acoperiți de graffiti. Erau cîteva inimi obișnuite, cu numele cuplurilor scrijelite în interior, dar majoritatea desenelor erau sloganuri exprimînd ura față de Statele Unite: „Cară-te acasă, gringo!”, „Nu te mai căca în canalul nostru”, „Unchiul Sam, stăpînul de sclavi” și „Zi-i lui Nixon că Panama nu este Vietnam”. Cea care m-a făcut să-mi stea inima în loc suna astfel: „Moartea pentru libertate este calea către Hristos”. Împrăștiate printre inscripții erau afișe cu Omar Torrijos.

- Acum, partea cealaltă, a spus Fidel. Am hîrțiile oficiale, iar tu ești cetățean american, așa că putem merge.

Sub un cer purpuriu, m-a condus în Zona Canalului. Oricît de pregătit credeam că aş fi fost, nu a fost suficient. Nu-mi venea să cred cîtă opulență era aici - clădiri albe, gigantice, peluze bine îngrijite, case luxoase, terenuri de golf, magazine și săli de spectacol.

- De fapt, mi-a spus el, tot ce este aici este proprietatea SUA. Nici una dintre afaceri - supermagazinele, frizeriile, saloanele de cosmetică, restaurantele - nu se supune fiscalității sau legilor din Panama. Sînt 18 terenuri de golf, oficii poștale răspîndite convenabil în zonă, tribunale și școli americane. Este efectiv o țară în interiorul altei țări.

- Ce afront!

Fidel s-a uitat la mine cu atenție ca și cum ar fi făcut o evaluare rapidă.

- Da, a fost el de acord. Este un termen destul de nimerit pentru situația asta. Acolo, a arătat înapoi, către oraș, venitul pe cap de locuitor este mai mic de 1000 de dolari anual, iar rata de șomaj este de 30%. Evident, în mahalaua de cocioabe pe care tocmai am vizitat-o, nimeni nu câștigă nici pe aproape o mie de dolari, de-abia, de-abia de are vreunul de lucru.

- Și ce se face pentru asta?

S-a întors spre mine și mi-a aruncat o privire care părea să se transforme din furie în tristețe.

- Ce *putem* face? Și-a scuturat capul.

- Nu știu, dar am să-ți spun ceva: Torrijos încearcă. Cred că asta i-ar putea aduce moartea, dar să fii sigur că o să facă tot ce-i va sta în putință. Este omul care o să moară luptînd pentru poporul său.

În timp ce ne îndepărtam de Zona Canalului, Fidel a început să zîmbească.

- Ți place să dansezi?

Fără să mai aștepte vreun răspuns, mi-a spus: Hai să mîncăm ceva și apoi am să-ți arăt o altă fațetă a țării mele.

CAPITOLUL 12

Soldați și prostituate

După o friptură succulentă și o bere rece, am ieșit din restaurant și am luat-o în jos pe o străduță întunecată. Fidel m-a sfătuit să nu merg niciodată pe jos în zona aceasta.

- Dacă-ți trece vreodată prin gînd să vii pe-aici, ia un taxi pînă la intrare. A arătat cu mîna în zare. Chiar acolo, în spatele gardului, este Zona Canalului.

A condus mai departe pînă cînd am ajuns pe un teren viran înțesat cu mașini. A găsit un loc liber și a parcat. Un bătrîn s-a tîrît spre noi. Fidel a coborît și l-a bătut prietenește pe spate. Apoi și-a trecut cu dragoste mîna peste aripa mașinii.

- Să ai mare grijă de ea. Este doamna mea. I-a întins omului o bancnotă.

Am luat-o pe o cărare scurtă care ducea în afara parcării și, dintr-o dată, ne-am pomenit pe o stradă inundată de lumini de neon pîlpîind. Doi băieți au trecut în fugă pe lîngă noi, îndreptînd, unul spre celălalt, două bețe și scoțînd zgomote ca de mitralieră. Unul s-a izbit de piciorul lui Fidel. Micuțul s-a oprit și s-a dat puțin înapoi.

- Îmi cer scuze, domnule, a bolborosit el în spaniolă. Fidel și-a pus ambele mîni pe umerii băiatului.

- Nici o problemă, prietene, a spus el. Dar, spune-mi, în ce trageți tu și cu prietenul tău?

Celălalt băiat s-a apropiat de noi. Și-a pus, protector, brațul în jurul micuțului.

- Frate-miu, a explicat el. Ne cerem scuze.

- E-n regulă, a chicotit Fidel cu blîndețe. Nu m-a lovit. L-am întrebat doar în ce trăgeați. Cred că jucam și eu acest joc în copilărie. Cei doi frați s-au uitat unul la altul. Cel mai mare a zîmbit.

- El este generalul iankeu din Zona Canalului. A încercat să ne violeze mama și-i trimit pachet înapoi, acolo unde-i e locul.

Fidel mi-a aruncat o privire scurtă.

- Și unde îi este locul?

- Acasă la el, în Statele Unite.

- Mama voastră lucrează aici?

- Acolo.

Băieții au arătat cu mîndrie spre o lumină de neon în josul străzii.

- Barmaniță.

- Atunci, dați-i drumul.

Fidel le-a întins cîte o monedă.

- Dar aveți grijă. Să stați în lumină.

- Da, sigur, domnule. Mulțumim.

Și s-au luat din nou la întrecere.

În timp ce mergeam pe jos, Fidel mi-a explicat că femeilor din Panama le era interzis prin lege să se prostitueze.

- Ele pot să servească la bar sau să danseze, dar nu-și pot vinde trupurile. Asta este pentru importuri.

Am intrat în bar unde am fost frapați de un cunoscut cîntec american. Le-a trebuit un timp urechilor și ochilor mei ca să se adapteze. Cîțiva soldați americani bine făcuți stăteau lîngă ușă; banderolele din jurul brațelor îi identificau a fi din Poliția Militară (PM).

Fidel m-a condus de-a lungul tejghelei și apoi am zărit scena. Trei tinere femei dansau pe ea, complet goale, doar cu capetele acoperite. Una purta o caschetă de marinar, alta, o beretă verde, iar a treia, o pălărie de cowboy. Aveau siluete impresionante și rîdeau. Păreau că joacă un joc unele cu altele, ca și cum ar fi fost o competiție de dans. Muzica, felul în care dansau, scena - ar fi putut fi o discotecă din Boston, numai că ele erau dezbrăcate.

Ne-am făcut loc printr-un grup de bărbați tineri care vorbeau engleza. Deși purtau tricouri și blugi, frizurile lor militărești îi dădeau de gol că sînt soldați de la baza militară din Zona Canalului. Fidel a bătut o chelneriță pe umăr. Ea s-a întors, a scos un țipăt de încîntare și apoi i s-a aruncat de gît. Grupul de tineri bărbați priveau cu insistență, uitîndu-se dezaprobator unul la altul. M-am întrebat dacă ei considerau că acel *Manifest Destiny* se referea și la femeile din Panama. Chelnerița ne-a condus într-un colț. De undeva, ne-a făcut rost de o măsuță și de două scaune.

În timp ce ne instalam, Fidel s-a salutat în spaniolă cu doi bărbați de la masa alăturată. Spre deosebire de soldați, aceștia purtau cămăși imprimare, cu mîneci scurte, și pantaloni șifonați. Chelnerița s-a întors cu două beri Balboa, iar Fidel i-a tras o palmuță pe fund în timp ce aceasta da să plece înapoi. Ea a zîmbit și i-a trimis un sărut. M-am uitat în jur și m-am simțit ușurat să descopăr că tinerii de la bar nu ne mai priveau pe noi; nu aveau ochi decît pentru dansatoare.

Majoritatea clienților erau soldați vorbitori de limbă engleză, dar mai erau și alții, ca cei doi de lîngă noi, care, evident, erau panamezi. Ei se evidențiau prin aceea că părul lor nu ar fi trecut de nici o inspecție și pentru că nu purtau tricouri și blugi. Cîțiva dintre ei stăteau la mese, alții se sprijineau de pereți. Păreau să fie în stare de alertă maximă, ca niște cîini ciobănești păzind turme de oi.

Femeile forfoteau printre mese. Ele se mutau în permanență, stînd în poala cîte unui client, strigîndu-le pe chelnerițe, dansînd, răsucindu-se, cîntînd, făcînd cu rîndul pe scenă. Purtau fuste, tricouri, blugi strîmți, rochii mulate, tocuri înalte. Una dintre ele era îmbrăcată într-o rochie lungă victoriană și purta vâl. Alta era numai în bikini. Era evident că numai cele mai frumoase puteau supraviețui aici. M-am minunat de numărul celor care ajunseseră în Panama și m-am întrebant cît de mare trebuie să fi fost disperarea care le împinsese aici.

- Toate sînt din alte țări? am strigat către Fidel, încercînd să acopăr muzica. El a dat din cap.

- Cu excepția...

A arătat către chelnerițe.

- Ele sînt panameze.

- Iar restul din ce țări?

- Honduras, El Salvador, Nicaragua și Guatemala.

- Vecini.

- Nu pe de-a-ntregul. Costa Rica și Columbia sînt cei mai apropiați vecini ai noștri.

Chelnerița care ne condusesse la masă s-a apropiat și s-a așezat pe genunchii lui Fidel. El o mîngîia ușor pe spate.

- Clarissa, te rog, spune-i prietenului meu din America de Nord de ce și-au părăsit ele țările.

El a arătat cu capul spre scenă. Alte trei noi fete luau pălăriile de la celelalte fete, care coborîseră de pe scenă și se îmbrăcau. Muzica a trecut la salsa, iar nou-venitele își lepădau hainele în ritmul ei.

Clarissa mi-a întins mîna dreaptă.

- Încîntată de cunoștință, mi-a spus. Apoi s-a ridicat și a strîns sticlele goale. Ca răspuns la întrebarea lui Fidel, aceste fete vin aici pentru a scăpa de brutalitate. O să mai aduc încă două Balboa.

După ce a plecat, m-am întors spre Fidel.

- Fii serios! am spus eu. Ele-s aici pentru dolari americani.

- Adevărat. Dar de ce atît de multe din țările conduse de dictatori fasciști?

M-am uitat din nou spre scenă. Toate trei chicoteau și își aruncau una alteleia cascheta de marinar ca pe o minge. L-am privit pe Fidel în ochi.

- Nu glumești, nu-i așa?

- Nu, a spus el cu seriozitate. Mi-ar fi plăcut s-o fac. Majoritatea acestor fete și-au pierdut familiile - tați, frați, soți, iubiți. Au crescut cu tortura și moartea alături. Să danseze și să se prostitueze nu li se mai pare chiar atît de rău. Pot cîștiga o mulțime de bani aici, după care o pot lua de la început, pot cumpăra un magazinaș, pot deschide o cafenea micuță...

A fost întrerupt de o altercație chiar lîngă bar. Am văzut o chelneriță arătîndu-i pumnul unuia dintre soldați, care i-a prins mîna și a început să-i sucească încheietura. Ea a țipat și a căzut în genunchi. El a rîs și a strigat la prietenii care-i însoțeau. Toți au început să rîdă. Ea a încercat să-i lovească din nou, cu mîna liberă. El i-a răsucit și mai tare mîna. Fata femeii s-a schimonosit de durere.

Soldații din PM au rămas lîngă ușă, privind cu calm. Fidel a sărit în picioare și s-a îndreptat spre bar. Unul dintre bărbații de la masa de alături a întins mîna și l-a oprit.

- *Tranquillo, hermano*, a spus el. Fii calm, frate. Enrique controlează situația.

Un panamez înalt, zvelt a ieșit din umbră, de lîngă scenă. Se mișca precum o pisică și, într-o clipită, s-a năpustit asupra soldatului. Cu o mînă i-a înconjurat gîtul, în timp ce cu cealaltă îi turna pe față un pahar cu apă. Chelnerița a șters-o de-acolo. Cîțiva panamezi care zăboveau pe margine, lîngă

pereți, au format un semicerc protector în jurul luptătorului cel înalt. El l-a strivit pe soldat de bar și i-a spus ceva ce nu am putut auzi. Apoi și-a ridicat glasul și a vorbit rar în engleză, suficient de tare pentru ca toată lumea amuțită din încăperea să poată auzi, în ciuda muzicii.

- Tipilor, pentru voi accesul la chelnerițe este interzis, iar pe celelalte nu le atingeți pînă nu le plătiți.

În sfîrșit, cei doi soldați din PM au intrat și ei în acțiune. S-au apropiat de grămada de panamezi.

- Îl luăm noi de aici, Enrique, i-au spus ei.

Luptătorul l-a lăsat pe soldat jos, strîngîndu-l încă o dată de gît, împingîndu-i capul pe spate și făcîndu-i să scoată un scîncet de durere.

- M-ai înțeles?

S-a auzit un mormăit slab.

- Bine.

L-a împins către cei doi soldați din PM.

- Duceți-l de aici.

CAPITOLUL 13

Convorbiri cu Generalul

Invitația a venit cu totul pe neașteptate. Într-o dimineață, din perioada aceleiași vizite din 1972, stăteam într-un birou pe care mi-i dăduseră la Instituto de Recursos Hidraulicos y Electrificación, compania de stat de distribuție a energiei electrice din Panama. Eram concentrat asupra unei pagini cu statistici, cînd un bărbat a bătut ușor în tocul ușii deschise. L-am invitat înăuntru, mulțumit de orice pretext care mi-ar fi putut distra atenția de la cifrele acelea. El s-a prezentat ca fiind șoferul Generalului și mi-a spus că venise să mă ia și să mă ducă într-unul din bungalowurile acestuia.

O oră mai tîrziu, stăteam de cealaltă parte a unei mese la care se afla Generalul Omar Torrijos. Era îmbrăcat lejer, în stil tipic panamez: pantaloni kaki și o cămașă cu mîneci scurte cu nasturi în față, de culoare albastru-deschis, cu un fin model verde. Era înalt, voinic și chipeș. Părea uluitor de relaxat pentru un om încărcat de responsabilități cum era el. O chică de păr închis la culoare îi cădea pe fruntea proeminentă.

M-a întrebat despre călătoriile mele recent efectuate în Indonezia, Guatemala și Iran. Cele trei țări îl fascinau, dar părea, în mod special, intrigat de regele Iranului, șahul Mohammad Reza Pahlavi. Șahul venise la putere în 1941, după ce britanicii și sovieticii îl înlăturaseră pe tatăl său, pe care îl acuzaseră de a fi colaborat cu Hitler¹.

-Îți poți imagina, m-a întrebat Torrijos, să faci parte dintr-un complot care să-i detroneze pe propriul tău tată?

Șeful statului Panama știa destul de multe despre istoria acestei țări îndepărtate. Am vorbit despre felul în care sorții s-au întors împotriva șahului în 1951, și cum propriul său prim-ministru, Mohammad Mossadegh, l-a forțat să plece în exil. Torrijos știa, ca și foarte mulți alții, de altfel, că CIA fusese cea care îl etichetase pe premier drept comunist și care intrase în scenă pentru a-i reda șahului puterea. În orice caz, Torrijos nu știa - sau, cel puțin, nu a pomenit - amănuntele despre care îmi vorbise Claudine, despre manevrele geniale ale lui Kermit Roosevelt și despre semnificația lor: reprezentaseră începutul unei noi ere a imperialismului, bățul de chibrit care aprinsese conflagrația pentru imperiul global.

- După ce șahul a redobândit puterea, a continuat Torrijos, el a lansat o serie de programe revoluționare care aveau drept scop dezvoltarea sectorului industrial și aducerea Iranului în epoca modernă.

L-am întrebat cum se făcea că știa atât de multe despre Iran.

- Este exemplul meu preferat, mi-a spus el. Nu am o prea mare considerație față de politica șahului - dorința lui de a-și detrona propriul tată și de a deveni o marionetă a CIA —, dar se pare că face lucruri bune pentru țara lui. Cred că aș putea învăța câte ceva de la el. Dacă va supraviețui.

- Și credeți că nu va reuși?

- Are inamici puternici.

- Dar și una din cele mai bune gărzi personale din lume. Torrijos mi-a aruncat o privire plină de sarcasm.

- Poliția lui secretă, SAVAK, are reputația de a fi formată din indivizi fără scrupule. Asta nu-ți aduce mulți prieteni. Nu va mai rezista prea mult.

A făcut o pauză și și-a rotit privirea de jur împrejurul camerei.

- Bodyguardzi? Am și eu câțiva.

A fluturat mâna spre ușă.

- Crezi că-mi vor salva viața dacă țara ta ia hotărârea de a scăpa de mine?

Am întrebat dacă vedea cu adevărat acest lucru ca pe o posibilitate. Și-a ridicat sprâncenele într-un mod care m-a făcut să mă simt ca un prost că pusesem o asemenea întrebare.

- Noi avem Canalul. Care este mult mai mare decât Arbenz și United Fruit.

Făcusem cercetări asupra Guatemalei și am înțeles ceea ce voia să spună Torrijos. United Fruit Company fusese echivalentul politic al Canalului din Panama, în Guatemala. Fondată la sfârșitul secolului XIX, United Fruit a devenit una dintre cele mai importante forțe din America Centrală. La începutul anilor 1950, candidatul reformator Jacobo Arbenz a fost ales președinte al Guatemalei printr-un proces electoral laudat în toată emisfera ca fiind un model de alegeri democratice. La acea vreme, mai puțin de 3% din guatemalezi dețineau 70% din pământuri. Arbenz a promis că-i va ajuta pe săraci să scape de foamete, după alegerea sa punând în aplicare un program multilateral de reformă agrară.

- Săracii și clasa de mijloc din toată America Latină l-au aplaudat pe Arbenz, a spus Torrijos. Pentru mine, personal, el a fost un model. Dar, pe de altă parte, ne țineam respirația. Știam că United Fruit se opunea acestor măsuri, din moment ce era unul dintre cei mai mari și mai despotici proprietari de pământ din Guatemala. Tot ei dețineau și plantații imense în Columbia, Costa Rica, Cuba, Jamaica, Nicaragua, Santo Domingo și aici, în Panama. Nu-și puteau permite să-i lase pe Arbenz să ne dea idei nouă, celorlalți.

Restul îl știam: United Fruit a lansat o agresivă campanie de imagine în Statele Unite cu scopul de a convinge publicul și Congresul american că Arbenz făcea parte dintr-un complot rusesc și că Guatemala era un satelit al Uniunii Sovietice. În 1954, CIA a orchestrat o lovitură. Piloții americani au bombardat capitala Guatemalei (Ciudad de Guatemala), iar Arbenz, cel ales pe cale democratică, a fost înlăturat, înlocuit fiind de colonelul Carlos Castillo Armas, un nemilos dictator de dreapta.

Noul guvern datora totul celor de la United Fruit. Pe lângă mulțumiri, guvernul a deturnat procesul de reforme privind proprietatea pământului, a abolit taxele pe dobânda și dividendele plătite investitorilor străini, a eliminat votul secret și a trimis la închisoare mii de oameni care îl criticau. Oricine îndrăznește să vorbească fâțiș împotriva lui Castillo era persecutat. Istoricii au stabilit originea

violentei și terorismului care a lovit Guatemala pînă la sfîrșitul secolului în alianța, nu foarte secretă, dintre United Fruit, CIA și armata din Guatemala, sub conducerea colonelului dictator².

- Arbenz a fost asasinat, a continuat Torrijos. Asasinat politic și moral.

A făcut o pauză și și-a exprimat nemulțumirea încruntîndu-se.

- Cum poate poporul tău să înghită toate minciunile turnate de CIA? Cu mine nu le va merge atît de ușor. Militarii de aici sînt oamenii mei. Asasinatul politic nu va fi suficient.

A zîmbit.

- Însăși CIA va trebui să mă omoare!

Timp de cîteva clipe am rămas învăluți în tăcere, fiecare cufundat în propriile gînduri. Torrijos a rupt primul tăcerea.

- Știi cine deține United Fruit? m-a întreat el.

- Zapata Oil, compania lui George Bush - ambasadorul nostru la ONU.

- Un om plin de ambiții.

S-a aplecat spre mine și mi-a spus cu voce joasă:

-Iar acum eu mă opun ortacilor săi de la Bechtel.

Auzind acestea, am fost de-a dreptul surprins. Bechtel era cea mai puternică firmă de inginerie din lume și un colaborator frecvent al celor de la MAIN. În cazul planului strategic pentru Panama, crezusem că ei vor fi unul dintre cei mai importanți concurenți ai noștri.

- Ce vreți să spuneți?

- Ne-am gîndit să construim un nou canal, unul la nivelul mării, fără ecluze. Care să poată suporta și nave mai mari. Japonezii ar putea fi interesați în finanțarea acestuia.

- Ei sînt cei mai importanți clienți ai Canalului.

- Exact. Bineînțeles, dacă vor da banii, ei vor face și construcția. Brusc, am înțeles.

- Bechtel va fi lăsat pe dinafară.

- Cel mai mare proiect de construcție din istoria actuală. A făcut o pauză.

- Președintele corporației Bechtel este George Schultz, fost secretar al Trezoreriei pe vremea lui Nixon. Îți imaginezi ce influență are - și un temperament pe măsură. Bechtel este plin de ortaci de-ai lui Nixon, Ford și Bush. Mi s-a spus că familia Bechtel trage sforile Partidului Republican.

Această conversație mi-a creat o senzație de disconfort. Eu eram unul dintre cei care perpetuau sistemul pe care el îl disprețuia atît de mult și, mai mult ca sigur, știa acest lucru. Sarcina mea de a-i convinge să accepte împrumuturile internaționale în schimbul angajării firmelor de inginerie și construcții americane părea să se izbească de un zid uriaș. M-am hotărît să-i înfrunt fără ocolișuri.

- Domnule General, de ce m-ați invitat aici? L-am întreat.

Și-a privit ceasul de la mînă și a zîmbit.

- Da, acum este momentul potrivit să trecem la treburile noastre personale. Panama are nevoie de ajutorul tău. Eu am nevoie de ajutorul tău.

Eram de-a dreptul uluit.

- Ajutorul meu? Ce pot face pentru dumneavoastră?

- Vom lua înapoi Canalul. Dar asta nu este de ajuns.

S-a așezat mai confortabil în scaun.

- Trebuie să devenim un model. Trebuie să le arătăm celorlalți că ne pasă de săraci și trebuie să demonstrăm, fără să lăsăm nici o umbră de îndoială, că sîntem hotărîți să ne dobîndim independența și că acest lucru nu ne este dictat de Rusia, China sau Cuba. Trebuie să demonstrăm lumii că Panama este o țară dreaptă, că noi nu sîntem *împotriva* Statelor Unite, *ci pentru* drepturile celor săraci.

Și-a pus picior peste picior.

- În acest scop, trebuie să construim o bază economică fără egal în această emisferă. Electricitate, da, dar electricitate care să ajungă pînă și la cel mai sărac dintre săraci și care să fie subvenționată. Același lucru este valabil și pentru transport și pentru comunicații. Dar, în special, pentru agricultură. Pentru a realiza toate acestea este nevoie de bani - de banii voștri, ai Băncii Mondiale și ai Băncii de Dezvoltare Interamericană.

S-a aplecat din nou spre mine.

- Înțeleg că MAIN vrea mai mult de lucru și că, de regulă, obține asta prin umflarea dimensiunilor proiectelor - autostrăzi mai largi, uzine de electricitate mai mari, porturi cu apă mai adîncă. De data aceasta însă, lucrurile stau nițeluș altfel. Dați-mi ce este mai bun pentru poporul meu și vă voi oferi contractele pe care le vreți.

Ceea ce îmi propunea el era absolut neașteptat și mi se părea în egală măsură șocant și incitant. Cu siguranță, sfida tot ceea ce învățasem eu la MAIN. Fără îndoială, știa că jocul ajutorului internațional nu era decît o escrocherie - trebuia să știe. Că acest joc exista numai pentru a-l îmbogăți pe el și pentru a-i împovăra țara cu datorii. Că acest joc exista numai pentru ca Panama să fie îndatorată pe vecie Statelor Unite și corporatocrației. Că acest joc exista numai pentru a menține America Latină pe drumul deschis de Manifest Destiny și pentru a o aservi pe vecie Washingtonului și Wall Street-ului. Eram sigur că Torrijos știa că sistemul se baza pe premisa că toți cei care dețin puterea sînt coruptibili și că decizia sa de a nu se folosi pentru beneficiul personal de acest avantaj va fi percepută ca o amenințare, o nouă formă de domino care putea declanșa o reacție în lanț, conducînd, în cele din urmă, la prăbușirea întregului sistem. L-am privit pe deasupra măsuței de cafea pe acest om care, mai mult ca sigur, înțelegea că datorită Canalului el se bucura de o putere cu totul specială, unică aș spune, și că acest fapt îl pune într-o postură cît se poate de primejdioasă. Trebuia să aibă foarte mare grijă. Se constituise deja ca lider printre liderii SMPD. Dacă el, ca și Arbenz, eroul lui, era hotărît să ia atitudine, toată lumea va fi cu ochii în patru. Cum va reacționa sistemul? Mai precis, cum va reacționa guvernul SUA? Istoria Americii Latine era împînzită de eroi morți. Mai știam, în plus, că îl aveam în față pe omul care îmi pusese la încercare toate justificările pe care mi le formulasem pentru propriile mele acțiuni. Nu încapere vreo îndoială că acest bărbat avea și el propriile-i defecte, dar nu era nicidecum un pirat, nici vreun Henry Morgan sau vreun Francis Drake — acei aventurieri fără căpătîi care foloseau scrisori cu sigiliul regilor englezi ca documente pentru legitimizarea pirateriei. Fotografia de pe afiș nu era defel o altă iluzie politică. „Idealul lui Omar este libertatea: nu s-a inventat încă glonțul care să poată ucide un ideal!” Nu scrisese și Tom Paine ceva asemănător? Am ajuns, totuși, să mă întreb: Poate că idealurile nu mor, dar ce se întîmplă cu oamenii din spatele lor? Che, Arbenz, Allende. Și asta m-a condus la o altă întrebare: Cum aveam să reacționez eu dacă Torrijos avea să fie împins în rolul de martir? La despărțire, eram înțeleși că MAIN va primi contractul pentru planul de dezvoltare, iar eu urma să veghez ca cererile lui Torrijos să fie îndeplinite.

CAPITOLUL 14

Începutul unei noi și sinistre perioade din istoria economică

În calitate de economist-șef, nu răspundeam numai de un departament din cadrul MAIN și de studiile pe care le făceam pe tot globul, ci mi se cerea să fiu bine la curent cu ultimele tendințe și teorii economice. Începutul anilor 1970 a fost o perioadă de mari transformări în științele economice mondiale.

În timpul anilor '60, un grup de câteva țări înființase OPEC-ul, cartelul națiunilor producătoare de petrol, în mare măsură o replică la puterea marilor companii de prelucrare a țițeiului. Iranul constituia, de asemenea, un factor important. Chiar dacă șahul își datora poziția și, pesemne, viața intervenției clandestine a Statelor Unite în timpul luptei cu Mossadegh - sau poate tocmai datorită acestui lucru, - el era pe deplin conștient că sorții puteau în orice moment să se întoarcă împotriva-i. Șefii statelor celorlalte națiuni bogate în petrol erau la fel de conștienți de acest lucru și la fel de paranoici în această privință. La fel de bine mai știau și că cele mai importante companii petroliere internaționale, denumite „Cela șapte surori”, colaborau pentru a menține cât mai jos prețurile petrolului - și, în consecință, și veniturile plătite țărilor producătoare - ca mijloc de a-și mări propriile profituri imense. OPEC fusese pus la cale pentru a riposta.

Toată această situație a ajuns la limită la începutul anilor '70, când OPEC a reușit să-i îngenuncheze pe giganții industriali. O serie de acțiuni concertate, culminând cu embargoul pe petrol impus în 1973, reprezentat simbolic prin imensele cozi de la benzinăriile din SUA, au amenințat să provoace o catastrofă economică ce putea rivaliza cu Marea Depresiune. Era un șoc sistemic pentru economia țărilor dezvoltate, de o amploare pe care numai puțini oameni aveau cum s-o înțeleagă.

Criza petrolului nici că putea veni într-un moment mai prost pentru Statele Unite, o națiune confuză, plină de teamă și de îndoieli, refacându-se după un război umilitor în Vietnam și după un președinte gata să își dea demisia. Problemele lui Nixon nu se limitau la Asia de Sud și la Watergate. El intrase în scenă într-o perioadă care, retrospectiv, avea să fie privită drept pragul către o nouă epocă în politica și economia mondiale. La acea vreme, se părea că „micuții”, incluzând țările din OPEC, dobândeau atuuri importante.

Eram fascinat de evenimentele internaționale. Corporatocrația îmi oferea totul pe tavă, și, totuși, o parte tainică din mine se delecta privindu-i pe stăpînii mei cum sînt puși la punct. Cred că acest lucru îmi mai atenua nițel sentimentul de vinovăție. Vedeam umbra lui Tom Paine stînd pe margine și susținîndu-i pe cei din OPEC. Nici unul dintre noi nu putea fi pe deplin conștient de impactul efectiv al embargoului în momentul producerii sale. Fără îndoială, aveam teoriile noastre, dar nu puteam înțelege ceea ce, de atunci încolo, a devenit clar. Retrospectiv, știm că ratele de creștere economică după criza petrolului au fost la jumătate față de acelea din anii '50 și '60, și că ele s-au produs sub o presiune inflaționistă mult mai mare. Creșterea produsă a fost structural diferită și nu a creat nici pe departe tot atîtea locuri de muncă, așa că rata șomajului a săltat bine. Și, colac peste pupăză, sistemul monetar internațional a primit o lovitură; rețeaua cursului valutar fix, care era în vigoare de la sfîrșitul celui de Al Doilea Război Mondial, s-a prăbușit semnificativ.

La acea vreme, mă întîlneam frecvent cu prietenii să discutăm aceste chestiuni, în timpul mesei de prînz sau la o bere, după serviciu. Unii dintre aceștia lucrau pentru mine - personalul meu includea oameni foarte pricepuți, femei și bărbați, în general tineri, care, în cea mai mare parte a lor, erau liber-cugetători, cel puțin dacă îi judecai după standardele convenționale. Alții erau directori din grupuri de experți din Boston sau profesori la colegiile din oraș, iar unul dintre ei era asistentul unui membru al Congresului. Aceste întîlniri erau neoficiale, la ele participînd, uneori, doar doi dintre noi, alteori, vreo doisprezece. Adunările erau mereu însuflețite și pline de controverse. Acum, cînd îmi amintesc de discuțiile de la acea vreme, sînt stînjenit de sentimentul de superioritate pe care l-am

încercat adesea în acele momente. Știam lucruri despre care nu puteam să vorbesc, prietenii mei făceau, uneori, paradă de relațiile lor — legături la Beacon Hill sau la Washington, profesori universitari și doctori în filozofie, — iar eu replicam cu rolul meu de economist-șef la o firmă importantă de consultanță, care mă obliga să călătoresc la clasa întâi pe tot globul. Și, totuși, nu puteam să vorbesc despre întâlnirile secrete cu oameni ca Torrijos sau despre lucrurile pe care le știam, despre felul în care manipulam țări de pe toate continentele. Acestea reprezentau și un motiv de aroganță, dar și de frustrare.

Cînd vorbeam despre puterea celor mici, eram nevoit să-mi impun un dificil exercițiu de voință. Știam că nici unul dintre ei nu avea cum să știe un lucru: Corporatocrația, banda ei de asasini economici și șacalii care așteptau în fundal nu le vor permite niciodată „micuților” să preia controlul. Nu trebuia decît să dau exemplul lui Arbenz și Mossadegh - și pe cel mai recent, datînd de prin 1973, cînd CIA l-a eliminat pe președintele statului Chile, Salvador Allende, ales democratic. De fapt, eu înțelesesem că lațul imperiului global se strîngea din ce în ce mai mult, în ciuda OPEC-ului - sau, după cum bănuiam la vremea aceea, dar avea să se confirme mai tîrziu, chiar cu ajutorul OPEC-ului.

Discuțiile noastre se concentrau de multe ori asupra similitudinilor dintre anii '70 și '30, cei din urmă reprezentînd un moment crucial în economia internațională și în felul în care a fost studiată, analizată și percepută. Acest deceniu a deschis calea economiei keynesiene și ideii că guvernul ar trebui să joace un rol important în managementul piețelor și în asigurarea unor servicii, ca cele legate de sănătate, ajutor de șomaj și alte forme de asigurare socială. Ne îndepărtam de vechile premise care susțineau că piețele se reglează singure și că intervenția statului trebuie să fie minimă.

Depresiunea a avut drept rezultat acordul New Deal și politici care promovau reglementarea economică, manipularea financiară guvernamentală și aplicarea extensivă a politicii fiscale. În plus, atît Depresiunea, cît și cel de Al Doilea Război Mondial au dus la crearea unor organizații ca Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional și Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT). Anii '60 au reprezentat un deceniu de răscruce al acestei perioade și al trecerii de la economia neoclasică la cea keynesiană. El s-a desfășurat sub administrațiile lui Kennedy și Johnson, iar poate singura și cea mai importantă influență a fost exercitată în această perioadă de un singur om, Robert McNamara.

McNamara era un vizitator frecvent al grupurilor noastre de discuții - *in absentia*, desigur. Toți cunoșteam ascensiunea sa rapidă spre glorie, de la manager al analizei și planificării financiare la Ford Motor Company în 1949 pînă la președinte al companiei Ford, în 1960, primul conducător al acesteia ales din afara familiei Ford. La scurt timp după aceea, Kennedy l-a numit secretar de stat al Departamentului Apărării.

McNamara a devenit un puternic apărător al abordării keynesiene a guvernării, folosind modele matematice și date statistice pentru a determina nivelul trupelor, alocarea de fonduri și alte strategii în Vietnam. Pledoaria în favoarea unei „conduceri agresive” a devenit emblematică nu numai pentru responsabilii din guvern, ci și pentru directorii corporațiilor. Ea a pus bazele unei noi perspective filozofice asupra predării managementului la cele mai bune școli de afaceri din SUA și, în cele din urmă, a dus la apariția unei noi specii de președinți executivi care aveau să propulseze goana către imperiul global¹. În timp ce stăteam în jurul mesei discutînd despre evenimentele mondiale, eram fascinați cu deosebire de rolul lui McNamara în calitate de președinte al Băncii Mondiale, o slujbă pe care a acceptat-o după ce a părăsit postul de secretar al Apărării. Majoritatea prietenilor mei au scos în evidență faptul că el simboliza ceea ce, popular, purta denumirea de complexul militaro-industrial. Deținuse poziții superioare într-o corporație importantă, într-un departament al guvernului, iar acum,

în cea mai mare bancă din lume. O asemenea aparent încălcare a separării puterilor în stat îi îngrozea pe mulți; poate că eu eram singurul dintre ei care nu eram cîtuși de puțin surprins. Acum înțeleg că cea mai mare și mai sinistru contribuție a lui McNamara la istorie a fost să manevreze Banca Mondială pînă la a o transforma într-un agent al imperiului global la o scară inexistentă pînă acum în istoria lumii. Tot el a fost și cel care a stabilit un precedent. Capacitatea lui de a umple golurile existente între componentele esențiale ale corporatocrației avea să fie preluată de succesorii săi. De exemplu, George Schultz a fost secretar al Trezoreriei și președinte al Consiliului Politicii Economice în timpul lui Nixon, a deținut funcția de președinte la Bechtel, devenind sub Reagan secretar de stat. Caspar Weinberger a fost vicepreședinte la Bechtel și consilier general, iar, mai tîrziu, secretar al apărării sub Reagan. Richard Helms a fost director al CIA sub Johnson și apoi a devenit ambasador în Iran, sub Nixon. Richard Cheney a fost secretar al Apărării în timpul lui George H.W. Bush, președinte la Halliburton și Vicepreședinte al SUA sub președinția lui George W. Bush. Pînă și un președinte al Statelor Unite, George H. W. Bush, a început ca fondator al Zapata Petroleum Corp, a slujit ca ambasador la ONU sub Nixon și Ford și a fost directorul CIA în timpul președinției lui Ford.

Privind retrospectiv, sînt uimit de inocența din acea perioadă. În multe privințe, continuam să fim prinși în vechiul model de fondare a unui imperiu. Kermit Roosevelt ne arătase o cale mai bună în momentul în care eliminase un democrat iranian, înlocuindu-l cu un rege despot. Noi, asasinii economici, ne îndeplineam multe dintre misiuni în locuri precum Indonezia și Ecuador și, totuși, Vietnamul era un exemplu uimitor despre cît de ușor puteam recurge, din nou, la vechile obiceiuri.

Va fi nevoie de un membru de seamă al OPEC-ului - mai precis Arabia Saudită - care să schimbe acest lucru.

CAPITOLUL 15

Afacerea de spălare a banilor Arabiei Saudite

În 1974, un diplomat din Arabia Saudită mi-a arătat niște fotografii cu capitala țării sale, Riad. Printre acestea era și una cu o turmă de capre care scotoceau printr-o grămadă de gunoi din fața unei clădiri guvernamentale. Cînd l-am întrebat pe diplomat despre ele, răspunsul lui m-a șocat. El mi-a spus că acesta era sistemul principal de salubritate al orașului.

- Nici un saudit care se respectă nu ar accepta vreodată să adune gunoiul, mi-a spus el. Îl lăsăm în seama animalelor.

Capre! În capitala celui mai mare regat al petrolului din lume. Părea incredibil.

La acea vreme, făceam parte dintr-un grup de consultanți care tocmai începuse să pună cap la cap o soluție pentru criza petrolului. Acele capre m-au făcut să realizez cum ar putea evolua acea soluție, mai ales dacă aveam în vedere și modelul de dezvoltare al țării de-a lungul ultimelor trei secole.

Istoria Arabiei Saudite abundă în violență și fanatism religios. În secolul XVIII, Mohammed ibn Saud, un despot războinic local, și-a unit forțele cu cele ale fundamentalistilor din secta ultraconservatoare Wahhabi. Era vorba de o uniune puternică, familia Saud și aliații lor, Wahhabi,

ajungînd ca, pe parcursul următoarelor două sute de ani, să cucerească o mare parte din Peninsula Arabică, inclusiv locurile sfinte ale musulmanilor, Mecca și Medina.

Societatea saudită reflecta idealismul puritan al fondatorilor săi care i-au impus o interpretare strictă a preceptelor Coranului. Poliția religioasă asigură respectarea dispoziției de a se face rugăciuni de cinci ori pe zi. Femeilor li se cerea să se acopere din cap pînă în picioare. Pedepsa pentru infrațiuni era drastică; execuțiile publice și lapidările erau la ordinea zilei. În timpul primei mele vizite în Riad, am fost uimit cînd șoferul mi-a spus că-mi puteam lăsa aparatul de fotografiat, servieta și chiar portofelul la vedere în mașină, parcată lîngă o piață în aer liber, fără să o încui.

- Nimănui, mi-a spus el, nu i-ar trece nici măcar prin minte să le fure. Hoților li se taie mîinile.

Mai tîrziu, în aceeași zi, m-a întrebat dacă n-aș vrea să vizitez așa-numită Chop Chop Square și să asist la o decapitare. Adeziunea wahhabismului la ceea ce noi am considera un puritanism extrem a făcut ca străzile să fie în siguranță și ferite de hoți - și a impus cele mai dure forme de pedeapsă corporală pentru aceia care încălcau legea. Am refuzat invitația.

Perspectiva saudiților asupra religiei ca element important al politicii și economiei a contribuit la acel embargo asupra petrolului care a zguduit lumea occidentală. La 6 octombrie 1973 (Yom Kippur, cea mai sacră sărbătoare a evreilor), Egiptul și Siria au lansat simultan atacuri asupra Israelului. Era începutul Războiului din Octombrie - al patrulea și cel mai distructiv dintre războaiele arabo-israeliene, care avea să aibă și cel mai mare impact asupra lumii. Președintele egiptean, Sadat, l-a presat pe regele Arabiei Saudite, Faisal, să se răzbune pe Statele Unite pentru complicitatea acestora cu Israelul, prin angajarea în luptă a ceea ce Sadat numea „arma petrolului”. Pe 16 octombrie, Iranul și alte cinci state arabe din Golf, inclusiv Arabia Saudită, au anunțat o creștere cu 70% a prețului impus al petrolului.

Întîlnindu-se în Kuweit City, miniștrii arabi responsabili cu petrolul au prezentat mai multe alternative. Reprezentantul irakian era vehement în favoarea luării Statelor Unite ca țintă. I-a îndemnat pe delegați să naționalizeze afacerile americane din lumea arabă, să impună un embargo total pe petrol Statelor Unite și tuturor națiunilor prietene cu Israelul și să retragă fondurile arabe din toate băncile americane. El a scos în evidență faptul că aceste conturi bancare erau substanțiale și că acțiunea ar putea avea drept rezultat o panică nu foarte diferită de cea din 1929.

Alți miniștri arabi nu au fost de acord cu un plan atît de radical, dar pe 17 octombrie ei au decis să pună în aplicare un embargo limitat, care să înceapă cu o scădere de 5 la sută a producției și apoi cu impunerea unei scăderi lunare de 5 procente pînă la realizarea obiectivelor lor politice. Au fost de acord cu faptul că Statele Unite ar trebui pedepsite pentru poziția lor proisraelită și că, prin urmare, ar trebui să li se impună cel mai sever embargo. Cîteva dintre țările participante la întîlnire au anunțat că vor face reduceri în producție nu de 5, ci de 10%.

Pe 19 octombrie, președintele Nixon a cerut Congresului un ajutor de 2,2 miliarde de dolari pentru Israel. În ziua următoare, producătorii din Arabia Saudită au impus embargo total asupra transporturilor de petrol către Statele Unite¹.

Embargoul asupra petrolului a luat sfîrșit pe 18 martie 1974. Durata sa a fost scurtă, dar impactul a fost imens. Prețul de vînzare al petrolului saudit a sărit de la 1,39 dolari barilul, la 1 ianuarie 1970, la 8,32 dolari barilul la 1 ianuarie 1974². Politicienii și administrațiile viitoare nu vor uita niciodată lecțiile învățate în perioada primelor decenii ale anilor 1970. Într-un final, trauma acelor cîteva luni a servit la întărirea corporatocrației; cei trei piloni ai acesteia - corporațiile mari, băncile internaționale și guvernul - s-au consolidat mai bine ca niciodată. Iar legătura dintre ele avea să dureze. Embargoul a avut ca rezultat și schimbări semnificative de atitudine și de politică. Wall Street-ul și

Washingtonul s-au convins astfel că un asemenea embargo nu va mai trebui nicicând tolerat. Protejarea rezervelor noastre de petrol fusese întotdeauna o prioritate; după 1973 însă, ea a devenit o obsesie. Embargoul a ridicat Arabia Saudită la statutul de jucător pe scena politicii mondiale, forțând Washingtonul să recunoască importanța strategică a acestui regat pentru propria noastră economie. Mai mult chiar, el a încurajat liderii corporatocrației americane să caute cu disperare metode de a aduce înapoi în țară petrodolarii și să analizeze cu atenție faptul că guvernului Arabiei Saudite îi lipseau cadrele administrative și instituționale pentru a-și administra corespunzător bogăția înfloritoare.

Pentru Arabia Saudită, venitul adițional rezultat din fluctuațiile prețului petrolului a fost o binecuvântare cu două tăișuri. A umplut cuferele naționale cu miliarde de dolari și, pe de altă parte, a servit la subminarea unora dintre credințele religioase spartane ale Wahhabi-lor. Saudiții bogați călătoreau în toată lumea. Ei frecventau școli și universități din Europa și America. Cumpărau mașini scumpe și-și mobilau locuințele cu mobilier în stil occidental. Credințele religioase conservatoare au fost înlocuite de o nouă formă de materialism - acela care a dat o soluție temerilor legate de viitoarele crize ale petrolului. Aproape imediat după sfârșitul embargoului, Washingtonul a început să negocieze cu arabii saudiți, oferindu-le sprijin tehnic, echipament și instrucție militară, precum și ocazia de a-și emancipa națiunea și de a o aduce în secolul XX, în schimbul petrodolarilor și, cel mai important punct, al asigurării că nu va mai exista niciodată un embargo asupra petrolului. Negocierile au avut drept rezultat crearea celei mai extraordinare organizații, Comisia Economică Reunită a SUA și a Arabiei Saudite. Cunoscută sub numele de JECOR, ea a întruchipat un concept inovator, antagonic programelor străine tradiționale de ajutorare: avea la bază banii saudiți cu ajutorul cărora trebuiau angajate firme americane în scopul construirii Arabiei Saudite.

Deși tot ceea ce ținea de management și responsabilitate fiscală revenea Departamentului Trezoreriei SUA, această comisie era complet independentă. În cele din urmă, ea va cheltui miliarde de dolari pe o perioadă de mai bine de 25 de ani, fără vreun control din partea Congresului. Dat fiind că nu era implicat nici un fond american, Congresul nu avea nici o autoritate în această chestiune, în ciuda rolului Trezoreriei. După studiul *in extenso* asupra JECOR, David Holden și Richard Johns au ajuns la următoarea concluzie: „A fost înțelegerea cu cele mai ambițioase scopuri dintre cele de acest tip, pe care SUA a angajat-o cu o țară în curs de dezvoltare. A avut potențialul de a consolida profund poziția SUA în Regat, susținând conceptul de interdependență reciprocă³”.

Într-un stadiu incipient, Trezoreria a atras în afacere și pe MAIN, în calitate de consultant. Am fost convocat și mi s-a spus că misiunea mea era crucială și că tot ceea ce făceam și auzeam trebuia considerat strict confidențial. Din punctul meu de vedere, părea o operațiune clandestină. La vremea aceea, eram manipulat astfel încât să cred că MAIN era consultantul principal în acel proces; pe parcurs am ajuns să-mi dau seama că noi eram unul dintre numeroșii consultanți a căror expertiză era solicitată.

Din moment ce totul se făcea în cel mai mare secret, nu dețineam informații secrete despre discuțiile reprezentanților Trezoreriei cu ceilalți consultanți, așa că nu pot fi sigur de importanța rolului meu în încheierea acestei afaceri. Ceea ce știu este că aranjamentul stabilea noi standarde pentru un AE și că a lansat alternative inovatoare la abordările tradiționale de promovare a intereselor imperiului. Și mai știu și că majoritatea scenariilor care au evoluat din studiile mele au fost, în cele din urmă, aplicate, că MAIN a primit drept răsplată unul dintre cele mai importante - și extrem de profitabile - contacte în Arabia Saudită și că, în acel an, eu am primit o primă cât se poate de generoasă.

Sarcina mea era să dezvolt previziuni asupra a ceea ce avea să se întâmple cu Arabia Saudită, dacă o cantitate uriașă de bani se investea în infrastructură, și să realizez scenarii pentru modalitățile de a cheltui acei bani. Pe scurt, mi se cerea să-mi folosesc întreaga creativitate pentru a justifica infuzia sutelor de milioane de dolari în economia Arabiei Saudite, în condițiile în care tehnologia și construcțiile erau realizate de companii din SUA. Mi s-a spus să fac acest lucru de unul singur, să nu mă bazez pe personalul meu și am fost izolat într-o săliță de conferințe, cu câteva etaje mai sus față de locul unde se afla departamentul meu. Am fost avertizat că sarcina mea era o chestiune de securitate națională, dar și cu un foarte mare potențial lucrativ pentru MAIN.

Am înțeles, desigur, că obiectivul principal de această dată nu era unul obișnuit - să împovăram țara cu datorii pe care nu le va putea plăti niciodată - ci, mai degrabă, să găsim modalități de a asigura circulația celei mai mari părți din petrodolari înapoi către SUA. Pe parcurs, Arabia Saudită avea să fie înghițită, economia ei devenind din ce în ce mai mult dependentă de noi și, probabil, din ce în ce mai occidentalizată și, prin urmare, din ce în ce mai permisivă față de sistemul nostru și mai integrată în el.

Odată lansat pe această pistă, am înțeles că acele capre rătăcind pe străzile Riadului erau cheia simbolică: ele erau punctul slab al tuturor saudiților bogați care călătoreau în întreaga lume. Acele capre implorau să fie înlocuite cu ceva mai potrivit pentru acest regat al deșertului care râvnea să intre în lumea modernă. Mai știam și că economiștii OPEC puneau mare accent pe necesitatea ca țările bogate în petrol să obțină mai multe produse cu valoare adăugată din petrolul pe care îl aveau. În loc să exporte petrol brut, economiștii le impuneau acestor țări să-și dezvolte industrii proprii care să-i prelucreze în vederea obținerii unor produse petroliere pe care le-ar putea vinde lumii întregi la prețuri mai mari decât prețul petrolului brut. Această dublă revelație mi-a deschis porțile spre o strategie pe care am simțit-o ca fiind profitabilă pentru toată lumea. Caprele, bineînțeles, reprezentau numai un punct de plecare. Veniturile din petrol ar putea fi investite pentru a angaja companii din SUA să înlocuiască acele capre cu cel mai modern sistem din lume de strângere și depozitare a gunoiului, iar saudiții ar putea fi foarte mândri de această capodoperă a tehnologiei.

Începusem să consider caprele ca pe o parte a ecuației care putea fi aplicată la aproape toate sectoarele economiei, o formulă de succes în ochii familiei regale, ai Trezoreriei SUA și ai șefilor mei de la MAIN. Prin această formulă, banii vor fi folosiți pentru a crea un sector industrial orientat spre prelucrarea petrolului brut în produse finite pentru export. Complexe petrochimice uriașe ar putea lua naștere din deșert, iar, pe lângă ele, imense parcuri industriale. În mod natural, un asemenea plan ar fi cerut o capacitate energetică de producere a mii de megawați, linii de transmisie și distribuție, autostrăzi, conducte, rețele de comunicații și sisteme de transport, inclusiv aeroporturi, porturi îmbunătățite, o vastă gamă de servicii și infrastructura necesară pentru a menține toate aceste roțițe în mișcare.

Toți aveam mari speranțe că acest plan avea să se transforme într-un model al felului în care ar trebui făcute lucrurile și în restul lumii. Globe-trotterii saudiți aveau să ne ridice osanale; ei aveau să invite lideri din numeroase țări să vină în Arabia Saudită și să fie martori la miracolul ce avusese loc; acei lideri ne vor chema, la rîndul lor, pentru a-i ajuta să facem planuri asemănătoare și pentru țările lor și - în cele mai multe cazuri, pentru țările din afara cercului OPEC - vom aranja cu Banca Mondială sau vom folosi alte metode bazate pe împrumut pentru a-i finanța. Imperiul global va fi slujit așa cum se cuvine.

Pe măsură ce trudeam la aceste idei, mă gândeam la capre, cuvintele șoferului meu răsunîndu-mi adesea în minte:

- Nici un saudit care se respectă nu va strînge gunoiul vreodată.

Auzisem acest refren de atîtea ori, în diferite contexte. Era clar că saudiții nu aveau nici o intenție să-și pună propriii oameni să lucreze ca gunoieri sau ca muncitori în uzinele industriale sau în construcții. În primul rînd, erau prea puțini. În plus, Casa Regală Saud vorbise despre obligația sa de a le asigura cetățenilor săi un anumit nivel de educație și un standard de viață care erau incompatibile cu statutul de muncitori cu cîrca. Saudiții îi puteau organiza pe alții, dar nu aveau nici dorința, nici motivația de a deveni muncitori în fabrici sau în construcții. Prin urmare, ar fi fost necesar să importăm forță de muncă din alte țări - țări unde mîna de lucru era ieftină și unde oamenii aveau nevoie de locuri de muncă. Pe cît posibil, această mîna de lucru ar fi trebuit să provină din alte țări islamice, din Orientul Mijlociu, cum era Egiptul, Palestina, Pakistan și Yemen. Această perspectivă a creat o nouă stratagemă și mai cuprinzătoare încă, raportată la oportunitățile de dezvoltare. Va fi necesară construirea unor complexe de locuințe mamut pentru acești lucrători, precum și a unor complexe uriașe de magazine, spitale, sedii pentru departamente de poliție și de pompieri, uzine de filtrare și tratare a apei potabile și de evacuare a apei reziduale, rețele electrice, de transport și de comunicații - de fapt, rezultatul final fiind crearea unor orașe moderne, acolo unde nu existase cîndva decît deșertul. Și în acest caz, exista posibilitatea de a exploata tehnologia, de exemplu, în uzine de desalinizare, în sisteme de microunde, complexe medicale și tehnologie IT.

Arabia Saudită reprezenta visul îndeplinit al oricărui strateg, dar și o fantezie devenită realitate pentru oricine ar fi fost angajat într-o afacere în domeniul ingineriei și construcțiilor. Ea reprezenta o oportunitate economică unică în istorie: o țară subdezvoltată cu resurse financiare, în principiu, nelimitate și cu dorința de a păși în era modernă în stil mare și rapid.

Trebuie să recunosc: îmi plăcea la nebunie slujba asta. Nici în Biblioteca Națională din Boston și nici în altă parte nu erau disponibile date sigure despre Arabia Saudită, date care să justifice folosirea în acest context a modelelor econometrice. De fapt, proporțiile uriașe ale acestui demers - transformarea imediată și totală a întregii națiuni la o scară nemaipomenită pînă atunci - făceau ca, oricum, datele istorice existente să fie irelevante.

Și nici nu se aștepta nimeni la acest tip de analiză cantitativă, cel puțin nu în acest stadiu al jocului. Mi-am pus, pur și simplu, imaginația la lucru și am scris raportul care prevedea un viitor glorios pentru regat. Cunoșteam ceva cifre din experiența mea, cifre pe care le puteam folosi pentru a estima chestiuni de genul costurilor aproximative pentru a produce un megawatt de electricitate, un kilometru de șosea sau servicii de reciclare a apei reziduale, de obținere a apei potabile, de cazare și hrană pentru un muncitor. Nu mi se cerea să cizelez aceste estimări și nici să trag concluzii finale. Sarcina mea era pur și simplu să descriu o serie de planuri (sau poate că ar fi mai corect să spun „viziuni”) asupra a ceea ce era posibil și să ajung la cîteva estimări, în linii mari, ale costurilor pe care ele le presupuneau.

Aveam mereu în minte adevăratele obiective: plățile către firmele din SUA trebuiau umflate, iar Arabia Saudită trebuia să devină din ce în ce mai dependentă de Statele Unite. Nu mi-a luat mult pînă să-mi dau seama că cele două erau foarte strîns împletite; aproape toate proiectele noi de dezvoltare vor necesita o actualizare și întreținere permanente, deoarece se bazau pe tehnologia de ultimă oră, aceasta pentru a ne asigura că tot companiile care le-au implementat le vor asigura și întreținerea, și modernizarea. De fapt, pe măsură ce avansam în îndeplinirea sarcinii mele, am început să pun cap la cap două liste pentru fiecare proiect conceput: una pentru contractele privitoare la tipurile de design și de construcții la care să ne așteptăm și cealaltă pentru acordurile de întreținere pe termen lung și de management. MAIN, Bechtel, Brown&Roots, Halliburton, Stone&Webster și

multe alte firme de inginerie și construcții din SUA aveau să scoată profituri frumoase în următoarele decenii.

Dincolo de perspectiva pur economică, mai exista și o altă situație care ar fi putut face Arabia Saudită dependentă de noi, deși într-un mod diferit. Modernizarea acestui regat bogat în petrol va declanșa tot felul de reacții adverse. De exemplu, cea a musulmanilor conservatori va fi una de furie; Israelul și alte țări din vecinătate s-ar putea simți amenințate. Dezvoltarea economică a acestei națiuni urma să impulsioneze dezvoltarea unei alte industrii: protejarea Peninsulei Arabice. Companii private, specializate în aceste activități, ca și industria militară și de apărare a SUA urmează să se aștepte la contracte generoase - și, repet, la acorduri de management și întreținere pe termen lung. Prezența acestora va impune o altă fază de proiecte de inginerie tehnică și construcții, incluzând aeroporturi, depozite de rachete, baze militare și toată infrastructura indispensabilă acestor dispozitive.

Mi-am trimis raportul într-un plic sigilat prin curieratul intern, adresându-l „Managerului de Proiect de la Trezorerie”. Mă întâlneam ocazional și cu membri ai echipei noastre - vicepreședinți de la MAIN și superiori ai mei. Din moment ce nu aveam un nume oficial pentru acest proiect, aflat deocamdată în faza de cercetare și elaborare, și cum el nu era parte din JECOR, îl pomeneam - pe șoptite - numai cu numele de SAMA. Aparent, acest nume venea de la Saudi Arabian Money-laundering Affair (Afacerea de spălare a banilor Arabiei Saudite), dar el era, în același timp, și un joc de cuvinte, din moment ce banca centrală a regatului se numea Saudi Arabian Monetary Agency, adică SAMA.

Uneori, ni se alătura și câte un reprezentant al Trezoreriei. În timpul acestor întâlniri am pus și câteva întrebări. În principal, am descris doar ce aveam de făcut, am răspuns la comentariile lor și mi-am dat acceptul de a încerca să fac orice mi se cerea. Vicepreședinții și reprezentanții Trezoreriei au fost impresionați, în special, de ideea mea cu acordurile de întreținere și management pe termen lung. Ea l-a determinat pe unul dintre vicepreședinți să inventeze o frază referitoare la regat pe care aveam să o folosim deseori după aceea, considerat „vaca pe care o s-o putem mulge pînă ieșim la pensie”. Pentru mine, imaginea pe care mi-o evoca această frază era mai degrabă aceea a unor capre, decît a unor vaci.

În timpul acelor întâlniri am înțeles că mai erau implicați și cîțiva dintre concurenții noștri care aveau sarcini similare și că, la sfîrșit, toți ne așteptam să primim contracte profitabile ca răsplată a eforturilor noastre. Am presupus că MAIN și ceilalți făceau deja o echilibrare a notei de plată pentru munca depusă pînă acum, asumîndu-și un risc pe termen scurt. Această presupunere era întărită și de faptul că suma pe care o luam pentru prestația mea, de pe fișa zilnică de pontaj, părea să fie un cont de cheltuieli de regie generale și administrative. O asemenea abordare era tipică pentru faza de pregătire în care se cerceta și se elabora propunerea finală în cazul majorității proiectelor. Desigur, în această situație, investiția inițială depășea cu mult norma, dar vicepreședinții de care vorbeam păreau extrem de încrezători cu privire la plată.

În ciuda faptului că știam despre implicarea concurenților noștri, toți porneam de la premisa că erau suficiente lucruri de făcut pentru a-i putea satisface pe toți. Eram în branșă de suficient de mult timp ca să cred că recompensa urma să reflecte gradul de acceptare al proiectului de către Trezorerie și că cele mai bune contracte vor fi date consultantilor care vor veni cu strategiile ce urmau să fie și aplicate. Am luat-o ca pe o provocare personală și mi-am propus să ajung în stadiul final de proiectare-și-construcție. Steaua mea se ridicase rapid pe firmamentul de la MAIN. Dar postul de jucător-cheie în SAMA mi-ar fi garantat, în cazul acceptării proiectului, o ascensiune fulminantă.

În timpul întâlnirilor noastre, discutam deschis și despre posibilitatea ca SAMA și întreaga operațiune JECOR să creeze noi precedente. Ea reprezenta o perspectivă inovatoare asupra muncii profitabile în țări care nu aveau nevoie să-și facă datoriile la bănci internaționale. Iranul și Irakul ne veneau imediat în minte ca două alte exemple de astfel de țări. Mai mult, dată fiind natura umană, simțeam că liderii acestor țări vor fi foarte motivați să încerce să imite modelul Arabiei Saudite. Părea absolut sigur că embargoul din 1973 - care inițial părușe un lucru atât de negativ — va sfârși prin a oferi multe daruri neașteptate oamenilor de afaceri din domeniul ingineriei tehnice și construcțiilor, contribuind în același timp la netezirea căii către imperiul global.

Am lucrat la această fază vizionară vreo opt luni - deși niciodată mai mult de câteva zile la rând de muncă intensivă, - izolat în propria mea sală de conferință sau în apartamentul meu cu vedere spre împrejurimile Bostonului. Oamenii mei aveau alte însărcinări și își cam purtau singuri de grijă, chiar dacă eu îi verificam periodic. În timp, secretul asupra misiunii noastre s-a mai diluat. Mai mulți oameni își dădeau seama că se întâmpla ceva de proporții care avea legătură cu Arabia Saudită. Incitarea devenea mai mare, zvonurile circulau cu mare viteză. Vicepreședinții și reprezentanții Trezoreriei deveneau mai deschiși - în parte, cred eu, datorită faptului că ei înșiși începeau să ne mai informeze asupra detaliilor ingenioasei scheme concepute.

Având acest plan, Washingtonul a vrut ca saudiții să garanteze menținerea furnizării de petrol și a prețurilor la niveluri ce puteau fluctua, trebuind însă să rămână mereu la un nivel acceptabil pentru SUA și pentru aliații noștri. Dacă alte țări, precum Iran, Irak Indonezia sau Venezuela, ne amenințau cu embargoul, Arabia Saudită, cu rezervele ei uriașe de petrol, urma să vină și să umple golul; dar pînă și simpla cunoaștere a acestei chestiuni ar putea, în cele din urmă, să descurajeze celelalte țări să ia în considerație chiar și varianta embargoului. În schimbul acestei garanții, Washingtonul avea să-i ofere Casei de Saud o afacere extrem de atrăgătoare: obligația SUA de a asigura, în totalitate și fără echivoc, sprijin politic și - la nevoie - militar, asigurînd, astfel, continuitatea lor la conducerea țării.

Era o înțelegere pe care Casa de Saud nu o putea refuza, dată fiind localizarea lor geografică, lipsa puterii militare și vulnerabilitatea lor aproape totală în fața unor vecini ca Iran, Siria, Irak și Israel. În consecință, era și firesc ca Washingtonul să-și folosească atuurile și să le impună o condiție de o importanță crucială, o condiție care redefinea rolul unui AE în lume, servind, de asemenea, drept model pe care ulterior aveam să-i aplicăm în alte țări, printre care, cel mai vizibil, în Irak. Retrospectiv, uneori îmi este greu să înțeleg cum a putut Arabia Saudită să accepte o asemenea condiție. Desigur, o mare parte din lumea arabă, OPEC și alte țări islamice au fost dezgustate în momentul cînd au aflat termenii înțelegerii și felul în care casa regală a capitulat în fața cererilor Washingtonului. Condiția era ca Arabia Saudită să folosească petrodolarii câștigați pentru a cumpăra obligațiuni de stat emise de SUA; în schimb, dobînda câștigată de pe urma acestor obligațiuni va fi cheltuită de Departamentul Trezoreriei SUA, astfel încît să ajute Arabia Saudită să iasă din evul mediu și să pășească în lumea modernă, industrializată. Cu alte cuvinte, dobînda rezultată din miliarde de dolari obținuți de pe urma venitului din petrolul regatului urma să fie folosită pentru a plăti companiile SUA în scopul înlăturării viziunii pe care eu (și, probabil, alți competitori de-ai mei) aveam să o pun la punct pentru a transforma Arabia Saudită într-o putere industrială modernă. Propria noastră Trezorerie urma să ne angajeze, pe cheltuiala saudiților, pentru a construi proiecte de infrastructură și chiar orașe întregi de-a lungul întregii Peninsule Arabe.

Deși casa regală își rezervase dreptul de a verifica natura generală a acestor proiecte, realitatea era că un corp de elită format din străini (în majoritate necredincioși, în ochii musulmanilor) aveau

să stabilească viitorul aspect și imaginea economică a Peninsulei Arabe. Și asta se întâmpla într-un regat fondat pe principiile conservatoare ale Wahhabi-ilor, condus după aceste principii timp de câteva secole la rând. Era un act de curaj din partea lor, date fiind circumstanțele, dar și presiunile politice și militare pe care le exercita, fără îndoială, Washingtonul, iar eu bănuiam că familia Saud simțea că nu prea are de unde alege.

Din perspectiva noastră, posibilitățile unor profituri imense păreau nelimitate. Era o afacere de mai mare dragul, cu potențialul de a crea un uimitor precedent. Și pentru ca afacerea să fie și mai bună, nimeni nu avea nevoie de aprobarea Congresului - un demers urât de corporații, mai ales de cele private, ca Bechtel și MAIN, care preferă să nu-și deschidă registrele și să nu-și împărtășească secretele cu nimeni. Thomas. S. Lippman, cercetător adjunct la Middle East Institute și fost ziarist, rezumă elocvent punctele semnificative ale acestei înțelegeri:

Saudiții, care se scaldă în bani peșin, vor aduce sute de milioane de dolari în trezorerie, care va reține fondurile pînă cînd va fi nevoită să plătească furnizorii și angajații. Acest sistem garanta faptul că banii saudiți aveau să fie reintroduși în economia americană... Și mai garanta că managerii comisiilor puteau aplica orice proiect pe care saudiții îl considerau folositor, fără să fie nevoie să obțină aprobarea lui de către Congres⁴.

Stabilirea parametrilor pentru această întreprindere istorică a luat mai puțin timp decît și-ar fi putut cineva imagina. După aceea, în orice caz, a trebuit să găsim o cale de aplicare a lor. Pentru a pune în mișcare întregul angrenaj, a fost trimis în Arabia Saudită cineva de la cel mai înalt nivel guvernamental - cu o misiune ultraconfidențială. Nu am știut niciodată sigur, dar cred că cel trimis a fost Henry Kissinger.

Oricine ar fi fost, prima sa misiune a fost de a aminti familiei regale ce s-a întâmplat în țara învecinată, Iran, cînd Mossadegh a încercat să periclitizeze interesele celor de la British Petroleum. Apoi, el trebuie să prezinte un plan care să fie atît de atractiv pentru ei, încît să nu-l poată refuza, dar care, în realitate, să le arate reprezentanților Casei de Saud că aveau puține alternative. Nu aveam nici o îndoială că le fusese dată impresia foarte clară că puteau fie să accepte oferta noastră și astfel să primească asigurări că-i vom sprijini și proteja în calitatea lor de conducători, fie să refuze - și să apuce calea lui Mossadegh. Cînd omul Washingtonului s-a întors în SUA, acesta a adus cu el mesajul că familia Saud se va supune.

Mai exista doar un mic obstacol. Trebuia să-i convingem pe jucătorii principali din guvern, ceea ce, după cum am fost noi informați, era o chestiune de familie. Arabia Saudită nu era o democrație, și totuși, se părea că în interiorul Casei de Saud se simțea nevoia unui consens, în 1975, mi s-a repartizat unul dintre acei jucători-cheie. În mintea mea, el a fost întotdeauna Prințul W., deși nu am reușit să aflu dacă era cu adevărat moștenitor al coroanei. Misiunea mea era să-i conving că afacerea de spălare a banilor Arabiei Saudite ar fi un beneficiu pentru țara sa, dar și pentru el, personal. Nu a fost deloc ușor cum mi s-a părut la început. Prințul W. se considera un bun Wahhabi și insista asupra faptului că nu voia să-și vadă țara călcînd pe urmele mercantilismului occidental. El mai susținea că înțelegea natura insidioasă a ceea ce propuseserăm noi. Noi, spunea el, aveam aceleași obiective ca și cruciații de acum un mileniu: creștinarea lumii arabe. De fapt, el avea parțial dreptate în această privință. În opinia mea, diferența dintre cruciați și noi era o chestiune de grad. Catolicii din Europa medievală susțineau că scopul lor era salvarea musulmanilor de Purgatoriu; noi susțineam că voiam să-i ajutăm pe saudiți să se modernizeze. Adevărul era că, după părerea mea, cruciații, ca și corporatocrația, căutau, în primul rînd, să-și extindă imperiul.

Cu excepția credinței religioase, singura slăbiciune a Prințului W. erau blondele frumoase. Pare de-a dreptul ridicol să menționez ceea ce acum este recunoscut ca un stereotip nedrept și ar trebui să amintesc faptul că, dintre numeroșii bărbați saudiți pe care i-am cunoscut, Prințul W. era singurul care avea această înclinație sau cel puțin singurul care mi-a împărtășit acest lucru. Ea a jucat însă un rol în structurarea acestei înțelegeri istorice, demonstrând în același timp cât de departe aș fi mers eu pentru a-mi îndeplini misiunea.

CAPITOLUL 16

Proxeneții și finanțatorii lui Osama bin Laden

De la început, Prințul W. mi-a dat de înțeles că se aștepta ca, de fiecare dată când venea la Boston, să aibă la dispoziție o femeie pe placul său și că se aștepta ca aceasta să îndeplinească mai multe atribuții decât o simplă damă de companie. Era absolut evident însă că nu voia o profesionistă, una pe care vreun membru al familiei sale sau vreun prieten să o întâlnească din întâmplare pe la vreo petrecere sau pe stradă. Întâlnirile mele cu Prințul W. se petreceau în secret, ceea ce-mi ușura sarcina de a-i îndeplini dorințele.

„Sally” era o blondă superbă, cu ochi albaștri, care locuia pe lângă Boston. Soțul ei, pilot la United Airlines, care călătorea foarte mult, atât cu slujba, cât și în timpul liber, nu făcea mari eforturi de a-și ascunde infidelitatea. Sally avea o atitudine mândră față de activitățile soțului ei. Ea îi aprecia salariul, apartamentul de lux din Boston și beneficiile de care se bucura o soție de pilot pe vremea aceea. Cu zece ani înainte, fusese o hippy care practicase sexul promiscuu, iar ideea unei surse de venit suplimentare a încântat-o. A fost de acord să facă o încercare cu Prințul W., cu o singură condiție: a insistat ca viitorul relației să depindă în exclusivitate de comportamentul și de atitudinea acestuia față de ea.

Din fericire pentru mine, s-au potrivit unul cu celălalt.

Afacerea Prințul W. - Sally, un subcapitol al Afacerii de Spălare a banilor Arabiei Saudite, a reprezentat o altă serie de probleme pentru mine. MAIN interzicea cu strictețe partenerilor să facă ceva ilegal. Din punct de vedere legal, eu procuram sex — proxenetism —, ceea ce era ilegal în Massachusetts, și astfel principala problemă care apărea era cea a modalității de a plăti serviciile prestate de Sally. Din fericire, departamentul financiar îmi permitea o mare libertate în privința contului meu de cheltuieli. Eram un tip care dădea bacșișuri grase, așa că am reușit să conving câțiva chelneri de la unele dintre cele mai scumpe restaurante din Boston să-mi dea chitanțe în alb; era o epocă în care oamenii, nu computerele, completau chitanțele.

Prințul W. devenea tot mai îndrăzneț pe măsura trecerii timpului. În cele din urmă, m-a pus să aranjez ca Sally să vină în Arabia Saudită și să locuiască în vila lui personală. Această cerere nu era una surprinzătoare în acele vremuri; între anumite țări europene și cele din Orientul Mijlociu se practica un comerț activ cu femei tinere. Aceste femei primeau contracte pe perioade determinate, iar când contractul expira, ele se întorceau acasă cu conturi bancare substanțiale. Robert Baer, un ofițer care, timp de douăzeci de ani, s-a ocupat de aceste cazuri în conducerea operațională a CIA, specialist în Orientul Mijlociu, a rezumat astfel situația: „La începutul anilor 1970, când petrodolarul au intrat pe piață, libanezii întreprinzători au început să facă contrabandă cu prostituate pentru prinții din regate... Din moment ce nici o familie regală nu cunoștea moderația în privința carnetului de

cecuri, libanezii au devenit fabulos de bogați¹. Această situație îmi era cunoscută și chiar știam oameni care îmi puteau aranja astfel de contracte. Oricum, din punctul meu de vedere, existau două obstacole majore: Sally și plata. Eram sigur că Sally nu avea de gând să părăsească Bostonul și să se mute într-un palat, în deșert, în Orientul Mijlociu. Și era destul de evident și faptul că nici o colecție de chitanțe în alb de la restaurante nu ar fi putut acoperi asemenea sume.

Prințul W. a avut grijă de ultimul aspect, asigurându-mă că își propusese să-și plătească singur noua amantă; mie mi se cerea să fac numai aranjamentul. M-am simțit extrem de ușurat când mi-a mărturisit că nu se aștepta ca Sally din Arabia Saudită să fie exact aceeași persoană cu cea care îi ținuse companie în Statele Unite. Am dat telefoane la câțiva prieteni care aveau contacte cu libanezii din Londra și Amsterdam. În câteva săptămâni, o Sally-surogat semna contractul. Prințul W. era o persoană complexă. Sally îi satisfăcea dorința trupească, iar capacitatea mea de a-i ajuta în acest sens m-a făcut să-i câștig încrederea. În orice caz, acest lucru nu l-a convins deloc că SAMA era o strategie pe care ar fi dorit s-o recomande țării sale. A trebuit să muncesc din răspuțeri spre a-mi îndeplini misiunea. Am petrecut ore întregi arătându-i statistici și ajutându-l să analizeze studiile pe care le făcusem pentru alte țări, inclusiv modele econometrice pe care le concepusem pentru Kuwait pe vremea când mă antrenam cu Claudine, în acele câteva luni dinaintea plecării în Indonezia. Într-un final, s-a înduplecat.

Nu cunoșteam amănunte despre ce se petrecuse între colegii mei, asasinii economici, și ceilalți oameni-cheie saudiți. Tot ceea ce știu este că întregul pachet a fost, în cele din urmă, aprobat de familia regală. MAIN primea ca recompensă pentru partea sa unul dintre cele mai lucrative contracte administrate de Trezoreria SUA. Eram delegați să facem o analiză completă asupra sistemului electric al țării, dezorganizat și depășit, și să concepem unul nou care să îndeplinească standarde echivalente cu cele din Statele Unite.

Ca de obicei, sarcina mea era să trimit acolo prima echipă, pentru a face previziuni privind încărcarea electrică pentru fiecare regiune a țării. Trei dintre bărbații care lucrau cu mine - toți cu experiență în proiecte internaționale - se pregăteau să plece la Riad, când ne-a sosit vestea de la departamentul nostru juridic că, potrivit contractului, eram obligați să avem în Riad un birou complet echipat și care să intre în funcțiune în câteva săptămâni. Timp de mai bine de o lună, această clauză trecuse aparent neobservată. Înțelegerea noastră cu Trezoreria stipula, mai departe, că tot echipamentul trebuia să fie fabricat fie în Statele Unite, fie în Arabia Saudită. Din moment ce Arabia Saudită nu avea fabrici care să producă așa ceva, totul trebuia să fie trimis din SUA. Spre amărăciunea noastră, am aflat că se formaseră uriașe cozi de vase petroliere, așteptând să intre în port în Peninsula Arabică. Transportarea întregului echipament în regat pe cale maritimă putea să dureze luni de zile.

MAIN nu avea de gând să piardă un contract atât de valoros din pricina câtorva încăperi cu mobilă de birou. La o conferință cu toți partenerii implicați, am organizat o sesiune de brainstorming timp de câteva ore. Soluția a fost găsită: un Boeing 747, pe care să-i umplem cu provizii de la magazinele din Boston și care se fie trimis în Arabia Saudită. Îmi amintesc gândul pe care l-am avut atunci, că s-ar potrivi de minune ca avionul să fie în proprietatea United Airlines, iar comandantul să fie un anume pilot a cărui soție a jucat un rol atât de important în câștigarea de partea noastră a Casei de Saud.

Înțelegerea dintre Statele Unite și Arabia Saudită a transformat regatul pur și simplu peste noapte. Caprele au fost înlocuite cu două sute de camioane americane de colectare a gunoiului, strălucitoare, de culoare galbenă, furnizate printr-un contract de 200 de milioane de dolari de către compania de salubritate Waste Management, Inc.² După un model asemănător, fiecare sector al

economiei saudite a fost modernizat, de la agricultură și energie pînă la educație și comunicații. Așa cum observase Thomas Lippman, în 2003:

După propria lor concepție, americanii au schimbat aspectul unei întinderi vaste, mohorîte, populate de corturi nomade și de bordeie țărănești din chirpici, reproducînd pînă și cafenelele din rețeaua Starbucks și rampele de acces pentru scaunele cu roțile de la cele mai noi clădiri publice. Arabia Saudită de astăzi este o țară a autostrăzilor, computerelor, a complexelor Mall cu aer condiționat, pline cu aceleași magazine strălucitoare pe care le găsim și în suburbiile prospere ale Americii, hoteluri elegante, restaurante fast-food, televiziune prin satelit, spitale cu tehnologie de ultima oră, clădiri uriașe de birouri și parcuri de distracții cu carusele ametoitoare³. Planurile pe care le-am conceput în 1974 au stabilit un standard pentru negocierile viitoare cu toate țările bogate în petrol. Într-un fel, SAMA/JECOR a reprezentat următorul pas după cel făcut de Kermit Roosevelt în Iran, prezentînd un alt nivel, mai inovator, de sofisticare a arsenalului de arme politico-economice folosite de o nouă rasă a soldaților imperiului global.

Afacerea de Spălare a banilor Arabiei Saudite și Comisia Comună au stabilit, de asemenea, noi precedente în jurisprudența internațională, lucru deosebit de evident în cazul lui Idi Amin. Cînd faimosul dictator din Uganda a luat drumul exilului în 1979, i s-a acordat azil în Arabia Saudită. Deși considerat un despot sîngeros, vinovat de moartea unui număr de vreo trei sute de mii de oameni, el s-a retras, ducînd o viață de lux, garnisită cu mașini și servitori puși la dispoziția sa de Casa de Saud. Statele Unite s-au opus fără nici o zarvă, dar nu au insistat, de frică să nu-și periclitizeze aranjamentele cu Arabia Saudită. Amin și-a petrecut ultimii ani de viață pescuind în voie sau plimbîndu-se tacticos de-a lungul plajei. A murit în 2003, în Jiddah, în urma unui blocaj renal, la vîrsta de optzeci de ani⁴.

Mai subtil și, în esență, mai periculos a fost rolul permis Arabiei Saudite în finanțarea terorismului internațional. Statele Unite nu au făcut un secret din dorința lor de a permite Casei de Saud să finanțeze războiul dus de Osama bin Laden în Afganistan împotriva Uniunii Sovietice, în anii 1980, iar Riadul și Washingtonul au contribuit împreună, cu aproximativ 3,5 miliarde de dolari, la mișcarea mujahedinilor⁵. În orice caz, participarea SUA și a saudiților a mers mult mai departe.

Spre sfîrșitul anului 2003, *U.S. News&World Report* a făcut un studiu exhaustiv intitulat „The Saudi Connection” („Legătura Saudită”). Publicația a trecut în revistă mii de pagini de înregistrări de procese, rapoarte ale spionajului SUA și din străinătate și alte documente, intervievînd, de asemenea, zeci de oficiali din guvern și experți în terorism și în Orientul Mijlociu. Cercetările au dus la următoarele concluzii: Dovada era incontestabilă: Arabia Saudită, aliatul pe termen lung al Americii și cel mai mare producător de petrol, devenise, cumva, după spusele unui oficial de la Departamentul de Trezorerie, „epicentrul” finanțării teroriste... Începînd cu sfîrșitul anilor 1980 - după dublul șoc al revoluției iraniene și al războiului sovietic în Afganistan - acțiunile caritabile cvasi-oficiale ale Arabiei Saudite au devenit sursa prioritară de finanțare a mișcării jihad ce căpătase o ascensiune fulminantă. În vreo 20 de țări, banii erau folosiți pentru baze de antrenament paramilitare, achiziționarea de arme și recrutarea de noi membri...

Larghețea saudiților i-a impulsionat pe unii dintre oficialii SUA să privească în partea cealaltă, spun unii ofițeri în rezervă ai serviciilor de spionaj. Miliarde de dolari în contracte, subvenții și salarii mergeau spre oficiali americani din diverse domenii, dintre cei care colaboraseră cu saudiții: ambasadori, directori regionali din CIA, chiar secretari de cabinet...

Interceptarea electronică a convorbirilor îi implica pe membrii familiei regale în sprijinirea nu numai a organizației Al-Qaeda, ci și a altor grupări teroriste⁶.

După atacurile din 2001 de la World Trade Center și Pentagon, au apărut și mai multe dovezi despre relațiile secrete dintre Washington și Riad. În octombrie 2003, revista *Vanity Fair* a publicat informații care nu mai fuseseră niciodată făcute publice, într-un articol de anchetă intitulat „Saving the Saudis” („Salvându-i pe saudiți”). Pe mine personal, povestea despre relația dintre familia Bush, Casa de Saud și familia Bin Laden nu m-a surprins cîtuși de puțin. Știam că acele relații datau oricum de pe vremea Afacerii de Spălare a banilor Arabiei Saudite, începute în anul 1974, și de pe vremea cînd George H. W. Bush era ambasador al SUA la ONU (din 1971 pînă în 1973) și apoi șeful CIA (din 1976 pînă în 1977). Ceea ce m-a surprins însă a fost faptul că adevărul ajunsese în cele din urmă la nivelul presei. *Vanity Fair* trăgea următoarele concluzii: Familia Bush și Casa de Saud, cele mai puternice două dinastii din lume, avuseseră relații personale, de afaceri și politice foarte strînse, care durau de peste 20 de ani...

În sectorul privat, saudiții susțineau compania Harken Energy, o companie de petrol bățăioasă în care investise George W. Bush. Recent, fostul președinte George H. W. Bush și aliatul său pe termen lung, fostul secretar de stat, James A. Baker III, au apărut în fața saudiților la acțiunea de caritate pentru Carlyle Group, discutabil că e cel mai mare fond privat de investiții din lume. Astăzi, fostul președinte Bush continuă să fie consilier senior al companiei, printre ai cărei investitori se pare că se numără și un saudit acuzat de legături cu grupurile de sprijin terorist...

La numai cîteva zile după atentatul de la 11 septembrie, saudiți bogați, inclusiv membri ai familiei bin Laden, au fost scoși rapid din SUA în avioane particulare. Nimeni nu respecta ordinul de anulare a zborurilor, iar pasagerii nu au fost interogați. Să fi contribuit oare la aceasta lunga relație dintre familia Bush și cei din Casa de Saud?⁷

PARTEA III

Din 1975 pînă în 1981

CAPITOLUL 17

Graham Greene și negocierile pentru Canalul Panama

Arabia Saudită a propulsat multe cariere. A mea era deja bine conturată, dar, cu siguranță, succesele mele în regatul deșertului mi-au deschis noi porți. Pînă în 1977, îmi construise un mic imperiu alcătuit dintr-o echipă de vreo douăzeci de profesioniști, cu cartierul general în biroul nostru din Boston, și o trupă de consultanți de la celelalte departamente și oficii ale MAIN răspîndiți pe întreg globul. Devenisem cel mai tînăr partener din istoria centenară a firmei. Pe lîngă funcția de economist-șef, am fost numit și director al Departamentului de Economie și Planificare Regională. Țineam cursuri la Harvard și la alte facultăți, iar ziarele îmi solicitau articole despre evenimentele recente¹. Aveam propriul meu iaht, ancorat în Golful Boston, lîngă istorica fregată de luptă *Constitution*, „Old Ironsides”, renumită pentru a-i fi supus pe pirații barbari nu la multă vreme după Războiul de Independență. Mi se plătea un salariu excelent și aveam acțiuni cu dividende care, cu mult înainte de a împlini patruzeci de ani, îmi promiteau ascensiunea către înălțimile rezervate elitei milionarilor. Ce-i drept, căsnicia mea se destrămase, dar îmi petreceam timpul în compania celor mai frumoase și mai inteligente femei de pe mai multe continente. Bruno a venit cu o idee de abordare

inovatoare a previziunilor: un model econometrie bazat pe scrierile unui matematician rus de la începutul secolului. Modelul presupunea atribuirea de probabilități subiective estimărilor privind creșterile dintr-un anumit sector economic. Părea instrumentul ideal pentru a justifica ratele umflate ale creșterii pe care doream să o prezentăm în vederea obținerii unor împrumuturi imense, iar Bruno m-a rugat să văd ce puteam face referitor la acest plan.

Am adus în departamentul meu un tânăr matematician de la MIT, Dr. Nadipuram Prasad, și i-am pus la dispoziție un buget. În șase luni, el a dezvoltat metoda Markov de modelare econometrică. Împreună, am întocmit o serie de prezentări tehnice care înfățișau această metodă ca pe o metodă revoluționară de analiză a impactului avut de investițiile în infrastructură asupra dezvoltării economice.

Era exact ceea ce ne doream: un instrument care să „demonstreze” științific faptul că noi le făceam țărilor o favoare, ajutându-le să contracteze datoriile pe care nu aveau cum să le achite nicicând în totalitate. În plus, numai un econometrist foarte iscusit, cu o grămadă de timp și de bani, ar fi fost capabil să priceapă chichițele și încâlcurile metodei Markov sau să pună sub semnul întrebării concluziile sale. Hîrțile au fost publicate de cîteva organizații prestigioase, iar noi le prezentăm în mod oficial la conferințe și universități din numeroase țări. Documentele - și noi împreună cu ele - au devenit faimoase în industrie.²

Atît Omar Torrijos, cît și eu ne-am onorat înțelegerea secretă. M-am asigurat că studiile noastre erau cinstite și că recomandările noastre îi luau în calcul și pe cei săraci. Deși am auzit bombănindu-se cum că analizele mele din Panama nu erau umflate cum erau de obicei, ba chiar și că miroseau a socialism, un fapt era cert: MAIN obținea în permanență contracte de la guvernul lui Torrijos. Aceste contracte includeau și unul în premieră - realizarea unor strategii inovatoare care să aibă în vedere agricultura împreună cu sectoarele tradiționale de infrastructură. Am privit și eu de pe margine cum Torrijos și Jimmy Carter se pregăteau să renegocieze Tratatul privind Canalul Panama.

Negocierile asupra Canalului au trezit un interes imens, generînd un adevărat entuziasm în întreaga lume. Toți așteptau să vadă dacă Statele Unite vor face ceea ce toți considerau a fi un gest de corectitudine - să le permită panamezilor să preia controlul asupra Canalului - sau dacă, dimpotrivă, vor încerca să impună din nou versiunea noastră globală pentru *Manifest Destiny*, zdruncinat oarecum de conflictul din Vietnam. Mulți aveau impresia că la președinția SUA fusese ales, exact la momentul oportun, un om cinstit și plin de compasiune. Oricum, bastioanele conservatoare ale Washingtonului și amvoanele dreptei religioase răsunau de indignare. Cum era posibil ca noi să renunțăm la acest bastion al siguranței naționale, la acest simbol al ingeniozității Statelor Unite, la această panglică de apă care lega averile Americii de Sud de capricioasele interese comerciale ale SUA?

În timpul călătoriilor mele în Panama, mă obișnuisem să fiu cazat la Hotel Continental. Mă rog, la cea de-a cincea vizită, m-am mutat peste drum, la Hotel Panama, deoarece Continentalul era în renovare, iar lucrările de construcție erau foarte zgomotoase. La început, mi-a displicut această inconveniență - Continentalul fusese casa mea departe de casă. Acum însă, holul impresionant în care mă aflam, cu fotoliile lui din ratan și cu ventilatoare de tavan cu palete din lemn, începea să mă cucerească. Ar fi putut foarte bine să fie decorul filmului *Casablanca*, și îmi imaginam deja cum Humphrey Bogart ar fi putut intra aici din clipă în clipă. Am lăsat din mîna *New York Review of Books*, din care tocmai terminasem de citit un articol despre Panama scris de Graham Greene, și mi-am ațintit privirea spre acele ventilatoare suspendate, amintindu-mi de o seară de acum aproape doi ani.

- Ford este un președinte slab care nu va mai fi reales, a prezis Omar Torrijos în 1975.

Se adresa unui grup de panamezi influenți. Eu eram unul dintre puținii străini care fuseseră invitați la clubul vechi, elegant, cu ventilatoarele lui zbîrnînd de sus, de pe tavan.

- Acesta este motivul pentru care m-am hotărît să accelerez problema Canalului. Este un moment propice pentru a lansa o luptă politică decisivă în vederea recîștigării sale.

Discursul lui m-a inspirat. M-am întors în camera de hotel și am schițat o scrisoare pe care, în cele din urmă, am pus-o, la poștă pe adresa *Boston Globe*. Cei de la Boston mi-au răspuns, iar un redactor de la ei m-a sunat la birou pentru a-mi cere să scriu un articol pentru rubrica lor „Op-Ed”. „Colonialism in Panama Has No Place in 1975” (*Colonialismul nu își are locul în Panama în 1975*) a ocupat aproape o jumătate de pagină în comparație cu articolele de fond ale numărului din 19 septembrie 1975.

Articolul enunța trei motive principale pentru transferul Canalului în posesia statului Panama. În primul rînd, „situația prezentă este nedreaptă - un motiv excelent pentru orice decizie.” În al doilea rînd, „tratatul existent generează riscuri mult mai grave de securitate decît dacă Panama ar deține controlul”. M-am referit la un studiu făcut de Interoceanic Canal Commission, care concluziona că „traficul ar putea fi oprit timp de doi ani din pricina unei bombe plasate - posibil chiar de un singur om - într-o laterală a Barajului Gatun”, aspect pe care însuși generalul Torrijos l-a accentuat în mod public. Și în al treilea rînd, „situația prezentă creează probleme serioase pentru relațiile îngrijorătoare deja dintre Statele Unite și America Latină”. Am încheiat în felul următor:

Cea mai bună cale de a asigura procesul continuu și eficient de lucru în Zona Canalului este să-i ajutăm pe panamezi să cîștige controlul și să-și asume responsabilitatea asupra acestei zone. Procedînd astfel, am putea fi mîndri de a fi inițiat o acțiune care să reafirme devotamentul față de cauza autodeterminării la care ne-am angajat în urmă cu 200 de ani...

Colonialismul era la modă la răscruce de secole (începutul anilor 1900), așa cum fusese și în 1775. Poate că ratificarea unui asemenea tratat poate fi înțeleasă în contextul acelor vremuri. Astăzi însă, ea nu are nici o justificare. Colonialismul nu-și are locul în 1975. Celebrînd bicentenarul independenței noastre, ar trebui ca noi să ne dăm seama de acest lucru și să acționăm în consecință³.

Scrierea aceluia articol a însemnat o mișcare îndrăzneată pentru mine, mai ales că recent fusesem făcut partener la MAIN. Partenerilor li se recomanda să evite presa și, în orice caz, să se abțină de la publicarea de diatribe politice în paginile dedicate editorialelor din cel mai prestigios ziar din New England. Am primit prin curieratul intern o grămadă de note răutăcioase, majoritatea anonime, atașate la copii ale articolului. Am fost sigur că, pe unul dintre ele, am recunoscut scrisul lui Charlie Illingworth. Primul meu manager de proiect se afla la MAIN de mai bine de 10 ani (în comparație cu mine, care aveam o vechime de numai vreo cinci ani) și nu era încă partener. Un craniu fioros cu oase încrucișate era desenat clar pe bilet, iar mesajul era simplu: „Să fie oare acest Tov. cu adevărat partener în firma noastră?”

Bruno m-a convocat în biroul lui și mi-a spus:

- O să-ți pară foarte rău pentru asta. MAIN este un loc destul de conservator. Vreau să știi însă că văd în tine un tip isteț. Lui Torrijos o să-i placă; sper din tot sufletul că-i vei trimite și lui o copie. Bun. Ei bine, păcălicilor de aici, care cred că Torrijos este socialist, puțin le pasă, atîta timp cît contractele curg.

Bruno avusese dreptate - ca de obicei, de altfel. Eram acum în 1977. Președinte la Casa Albă era Carter și negocieri serioase asupra Canalului erau în curs de derulare. Mulți dintre rivalii companiei MAIN aleseseră tabăra greșită și fuseseră alungați din Panama, dar noi aveam de muncă înzecit. Iar

eu stăteam în holul Hotelului Panama, tocmai terminând de citit un articol de Graham Greene din *New York Review of Books*.

Articolul „The Country with Five Frontiers” (*Țara cu cinci frontiere*) era un articol îndrăzneț, abordând corupția la nivelul ofițerilor superiori din Garda națională a Republicii Panama. Autorul accentua faptul că Generalul însuși acceptase să le ofere multora dintre angajații săi privilegii, cum ar fi locuințe de lux, deoarece „Dacă eu nu-i plătesc, o va face CIA.” Implicația era evidentă: agenția de spionaj a SUA era hotărâtă să submineze dorințele președintelui Carter și, dacă era necesar, să-i mituiască pe șefii armatei să saboteze negocierile⁴ pentru tratat. Nu mă puteam abține să nu mă întreb dacă nu cumva șacalii îi dădeau deja tîrcoale lui Torrijos.

În secțiunea „People” a revistei TIME sau în Newsweek văzusem o fotografie a lui Torrijos împreună cu Greene; legenda pozei indica faptul că scriitorul era un oaspete special care devenise în timp un bun prieten. Mă întrebam ce părere avea Generalul despre acest romancier - în care aparent avea încredere - care scrisese această critică.

Articolul lui Graham Greene a ridicat o altă întrebare, legată de acea zi din 1972 cînd stătusem vizavi de Torrijos, la masa pentru cafea. La acea vreme, presupuneam că Torrijos știa despre jocul ajutorului extern al cărui scop era să-i facă pe el bogat, împovărînd țara cu datoriile. Fusesem sigur că el știa că acest procedeu se baza pe premisa că oamenii care au puterea sînt coruptibili și că decizia sa de a nu urmări beneficiul personal - ci, mai curînd, de a folosi împrumutul extern pentru a-și ajuta poporul - ar putea fi văzută ca o amenințare ducînd, în cele din urmă, la prăbușirea întregului sistem. Lumea întreagă își îndrepta privirile spre acest om: acțiunile sale aveau ramificații care se întindeau mult dincolo de Panama și care, prin urmare, trebuiau luate în serios.

Mă întrebam cum ar fi reacționat corporatocrația dacă împrumuturile făcute de Panama i-ar fi ajutat pe săraci fără să contribuie la datoriile imposibile. Acum mă întrebam dacă Torrijos regreta înțelegerea pe care o făcuse în acea zi - și nu eram foarte sigur nici de ceea ce simțeam eu personal referitor la astfel de tranzacții. Mă îndepărtasem de rolul meu de AE. Jucasem jocul lui în locul jocului meu, acceptînd să-i ofer onestitatea mea în schimbul unor contracte mai numeroase. În termeni pur economici, fusese o decizie înțeleaptă de afaceri pentru MAIN, în contradicție însă cu ceea ce mă instruiseră Claudine, căci nu propulsa imperiul global. Să fi fost aceasta cea care acum slobozise șacalii din lesă?

Mi-am amintit cum, în acea zi, pe cînd părăseam bungaloul lui Torrijos, mă gîndeam că istoria Americii Latine este presărată cu eroi morți. Un sistem bazat pe figuri publice coruptibile nu acceptă cu plăcere personalitățile publice care refuză să fie corupte.

Apoi m-am gîndit că ochii îmi joacă feste. O figură cunoscută se plimba agale de-a lungul holului. La început, am fost atît de surprins, încît am crezut că era Humphrey Bogart, doar că Bogart era mort demult. Apoi am recunoscut în bărbatul care trecea agale pe lîngă mine pe una dintre cele mai mari figuri ale literaturii engleze moderne, pe autorul lucrărilor *The Pride and the Glory* (*Mîndrie și Glorie*), *The Comedians* (*Comedianții*), *Our Man in Havana* (*Omul nostru din Havana*) și al articolului din revista pe care tocmai o pusesem pe măsura de lîngă mine. Graham Greene a ezitat un moment, s-a uitat cu atenție în jur și s-a îndreptat spre cafenea.

Am fost tentat să strig sau să alerg după el, dar m-am oprit singur. O voce lăuntrică îmi spunea că nu trebuie să-i tulbur intimitatea; o alta mă avertiza că avea să mă evite. Am luat *New York Review of Books* și am fost surprins peste o clipă să descopăr că mă aflam în pragul cafenelei.

Tocmai luasem micul dejun mai devreme, iar șeful de sală mi-a aruncat o privire bizară. M-am uitat de jur împrejur. Graham Greene stătea singur la o masă de lângă perete. Am arătat către masa de lângă el.

- Acolo, i-am spus șefului de sală. Pot sta acolo să mai iau micul dejun o dată?

Eram un tip care dădea mereu bacșișuri bune; șeful de sală a zîmbit cu înțelegere și m-a condus la masă.

Romancierul era cufundat în lectura ziarului său. Am comandat cafea și un corn cu miere. Voiam să aflu părerile lui Greene despre Panama, despre Torrijos și despre afacerea Canalului, dar nu aveam nici o idee despre cum aş fi putut aborda o astfel de conversație. Atunci, el și-a ridicat privirea pentru a sorbi din pahar.

- Scuzați-mă, i-am spus.

S-a uitat la mine - sau așa mi s-a părut mie.

- Da?

- Îmi pare rău că vă deranjez. Dar sînteți Graham Greene, nu-i așa?

- Ei bine, da, așa-i.

A zîmbit cu căldură.

- Majoritatea oamenilor din Panama nu mă recunosc.

Am exagerat spunîndu-i că era autorul meu preferat și apoi i-am făcut o scurtă descriere a vieții mele, inclusiv a muncii mele de la MAIN și a întîlnirilor pe care le avusesem cu Torrijos. M-a întrebat dacă eu eram consultantul care scrisese un articol despre plecarea Statelor Unite din Panama.

- În *Boston Globe*, dacă-mi aduc eu bine aminte.

Eram de-a dreptul uluit.

- Un lucru curajos, dată fiind poziția dumitale, a spus el. N-ai vrea să vii la masa mea?

M-am mutat și am stat acolo, cu el, vreo o oră și jumătate. În timp ce discutam amîndoi, mi-am dat seama cît de apropiați deveniseră el și Torrijos. Vorbea despre General ca un tată despre fiul lui.

- Generalul, mi-a zis el, mi-a propus să scriu o carte despre țara sa. Și exact asta fac. Aceasta nu va fi o ficțiune – ceva destul de neobișnuit pentru mine.

L-am întrebat de ce, de regulă, scrie romane în loc de cărți documentare.

- Ficțiunea este mai lipsită de pericole, a replicat. Majoritatea chestiunilor de care mă ocup sînt controversate. Vietnam, Haiti. Revoluția din Mexic. O mulțime de editori s-ar teme să publice altceva decît romane despre asemenea subiecte.

A arătat către *New York Review of Books*, aflată pe masa de la care mă ridicasem.

- Cuvinte ca acelea pot face mult rău.

Apoi a zîmbit.

- Și, în afară de asta, îmi place să scriu ficțiune. Îmi lasă mai multă libertate.

M-a privit insistent.

- Cel mai important este să scrii despre lucruri care contează. Cum e articolul tău din *Globe* despre Canal.

Admirația lui pentru Torrijos era evidentă. Se părea că șeful statului Panama putea să impresioneze la fel de mult un romancier ca și un sărac bătut de soartă. Și la fel de evidentă era și îngrijorarea lui Greene pentru viața prietenului său.

- Este un efort colosal, a exclamat el, să conduci Gigantul Nordului.

Și-a scuturat capul cu tristețe.

- Mă tem pentru siguranța lui.

A sosit momentul să plece.

- Trebuie să prind avionul de Franța, mi-a spus, ridicându-se încet și strângându-mi mâna. M-a privit adânc în ochi.

- Dumneata de ce nu scrii o carte?

A înclinat capul cu un gest de încurajare.

- O ai deja în dumneata. Dar, ține minte, fă-o despre lucruri care contează.

S-a întors și s-a îndepărtat. Apoi s-a oprit și a mai făcut câțiva pași înapoi în restaurant.

- Nu te teme, a precizat el. Generalul va reuși. O să ia înapoi Canalul. Și, într-adevăr, Torrijos a reușit această performanță. În același an, 1977, el a negociat cu succes noi tratate cu președintele Carter care a transferat Canalul și Zona Canalului sub control panamez. Apoi Casa Albă a trebuit să convingă Congresul SUA să-l ratifice. A urmat o luptă aprigă îndelungată. Mărturia finală arată că Tratatul privind Canalul Panama a fost ratificat la un vot diferență. Conservatorii au jurat răzbunare.

Cînd, cu mulți ani mai târziu, a apărut pe piață noua carte a lui Graham Greene, *Getting to Know the General (Cum l-am cunoscut pe General)*, ea era dedicată „Prietenilor prietenului meu, Omar Torrijos, din Nicaragua, El Salvador și Panama”.

CAPITOLUL 18

Regele Regilor Iranului

Între anii 1975 și 1978, am vizitat frecvent Iranul. Uneori, făceam naveta între America Latină, Indonezia și Teheran. Șahul Șahilor (în traducere literală, „Regele Regilor”, titlul său oficial) avea o situație complet diferită de a celor din celelalte țări în care lucraserăm. Iranul era bogat în petrol și, ca și Arabia Saudită, nu era necesar să facă datorii pentru a-și finanța ambițioasa listă de proiecte. În orice caz, Iranul era sensibil diferit față de Arabia Saudită, în privința numărului mare al populației, care, deși predominant orientală și musulmană, nu era de origine arabă. În plus, țara avea o istorie tumultuoasă la nivel politic – atît în plan intern, cît și în relațiile cu vecinii săi. Prin urmare, am aplicat o abordare diferită: Washington și comunitatea oamenilor de afaceri și-au unit forțele pentru a-i transforma pe șah într-un simbol al progresului. Am depus un imens efort pentru a arăta lumii ce putea obține un adept puternic și democratic al intereselor corporatiste și politice ale SUA. Nu mai conta titlul său evident nedemocratic sau mai puțin evidentă lovitură dată de CIA primului său ministru ales pe cale democratică; Washingtonul și partenerii săi europeni erau hotărîți să prezinte guvernul șahului ca pe o alternativă la acelea din Irak, Libia, China, Coreea și alte națiuni unde se simțea un puternic curent antiamerican.

În ciuda aparențelor, șahul era un prieten, cu vederi progresiste, al celor năpăstuiți. În 1962, el ordonase ca întinse domenii private să fie parcelate și returnate țăranilor care le deținuseră. În anul următor, el a inaugurat propria sa Revoluție Albă, care propunea o agendă extrem de cuprinzătoare de reforme socio-economice. În anii 1970, puterea OPEC a crescut, iar șahul a devenit un lider mondial din ce în ce mai influent. În același timp, Iranul și-a dezvoltat una dintre cele mai puternice structuri militare din Orientul Mijlociu musulman¹.

MAIN era implicată în proiecte care acopereau mare parte din țară, de la zonele turistice de-a lungul Mării Caspice, în nord, pînă la bazele militare secrete ce dominau Strîmtoarea Hormuz, în sud. Încă o dată, obiectivul nostru era să analizăm potențialul de dezvoltare regională și apoi să proiectăm sistemele de producere, distribuție și transport al energiei electrice care să furnizeze energia atît de importantă, necesară stimulării creșterii industriale și comerciale pe care o prognozaau analizele noastre.

Am vizitat aproape toate regiunile importante din Iran, în diverse momente. Am mers pe urmele bătrînei caravane prin munții deșertului, de la Kirman pînă la Bandar Abbas, și am cutreierat ruinele de la Persepolis, palatul legendar al vechilor regi și una dintre minunile lumii antice. Am făcut un tur al celor mai faimoase și spectaculoase obiective turistice ale țării: Shiraz, Isfahan, precum și magnificul oraș de corturi de lîngă Persepolis, unde fusese încoronat și șahul. În acest răstimp, am început să nutresc o sinceră afecțiune pentru acest pămînt și pentru poporul lui atît de eterogen.

Aparent, Iranul părea să fie un model al cooperării dintre creștini și musulmani. Am aflat însă, în curînd, că aparențele liniștite pot masca resentimente adînci.

Tîrziu, într-o seară de prin 1977, m-am întors la hotel unde am găsit un bilet care-mi fusese vîrît pe sub ușa. Am fost șocat să descopăr că era semnat de un bărbat pe nume Yamin. Nu-i întîlnisem niciodată, dar îmi fusese descris în timpul unei ședințe guvernamentale ca fiind un radical foarte cunoscut și subversiv. Cu o scriere foarte frumos meșteșugită în limba engleză, biletul mă invita să mă întîlnesc cu acest bărbat la un anumit restaurant. El conținea însă și un avertisment: trebuia să vin numai dacă eram interesat să descopăr o parte a Iranului pe care majoritatea oamenilor „în poziția mea” nu au văzut-o niciodată. Mă întrebam dacă Yamin știa care era cu adevărat poziția mea. Mi-am dat seama că îmi asumam un risc enorm, dar, cu toate acestea, nu puteam rezista tentației de a întîlni acest personaj enigmatic.

Taxiul m-a lăsat în fața unei porțițe dintr-un zid nespus de înalt –atît de înalt încît nu puteam vedea clădirea din spatele lui. O superbă iraniană, înveșmîntată într-o rochie lungă neagră, m-a condus înăuntru și m-a însoțit de-a lungul unui coridor iluminat de lămpi cu ulei fixate de tavanul jos. La capătul coridorului, am intrat într-o cameră care radia ca interiorul unui diamant, orbindu-mă cu strălucirea sa. După ce ochii mi s-au acomodat, în cele din urmă, am văzut că pereții erau încrustați cu pietre semiprețioase și cu perle. Restaurantul era luminat de lumînări albe, înalte, așezate în candelabre din bronz cu modele complicate.

Un bărbat înalt, cu părul lung și negru, purtînd un costum bleumarin făcut pe comandă, s-a apropiat de mine și mi-a strîns mîna. S-a prezentat ca fiind Yamin, cu un accent care sugera că era un iranian ce fusese educat în sistemul britanic, și, din primul moment, am fost surprins de cît de puțin arăta el a radical subversiv. M-a condus printre cîteva mese, la care erau așezate cupluri ce luau masa liniștit, spre un separeu foarte intim; m-a asigurat că aici puteam vorbi în deplină siguranță. Am avut impresia clară că acest restaurant era dedicat întîlnirilor clandestine. A noastră era, pe cît se părea, singura întîlnire neamoroasă din acea seară.

Yamin a fost foarte cordial. În timpul discuției noastre, mi-a fost cît se poate de limpede că mă considera numai un consultant economic, nu o persoană care ar fi avut și motivații mai ascunse. Mi-a explicat că mă alesese pe mine, deoarece știa că eu făcusem parte din Peace Corps ca voluntar și deoarece i se spusese că exploatez orice posibilă ocazie pentru a ajunge să-i cunosc țara și pentru a mă familiariza cu oamenii ei.

- Ești foarte tînăr comparativ cu majoritatea celor din branșa ta, a spus el. Și te interesează sincer istoria noastră, ca și problemele noastre actuale. Tu ești speranța noastră.

Acest lucru, ca și decorul, aspectul său și prezența atîtor alți oameni în restaurant m-au făcut să mă simt cît de cît în largul meu. Mă obișnuisem ca oamenii să fie prietenoși cu mine, cum fusese Rasy în Java, sau Fidel în Panama, și acceptam acest lucru ca pe o mare favoare și ca pe o oportunitate. Știam că mă evidențiam față de ceilalți americani datorită faptului că eram îndrăgostit la nebunie de locurile pe care le vizitam. Îmi dădusem seama că oamenii se atașează foarte repede de tine dacă îți deschizi ochii, urechile și inima către cultura lor.

Yamin m-a întrebat dacă aveam vreo idee despre proiectul *înflorirea Deșertului*.

- Șahul crede că deșerturile noastre au fost cîndva cîmpii fertile și păduri luxuriante. Cel puțin așa susține el. Conform teoriei sale, în timpul domniei lui Alexandru cel Mare, armate uriașe au traversat aceste pămînturi, împreună cu milioane de capre și de oi. Animalele au consumat toată iarba și vegetația. Dispariția plantelor a dus la secetă, așa că, în cele din urmă, întreaga regiune a devenit un deșert. Acum, tot ceea ce ar trebui noi să facem ar fi - cel puțin așa spune șahul - să plantăm milioane și milioane de copaci. Abia după aceea - instantaneu - ploile se vor porni iarăși, iar deșertul va înflori din nou. Desigur, această acțiune va costa sute de milioane de dolari.

A zîmbit cu îngăduință.

- Companii ca a voastră vor culege profituri uriașe.

- Înțeleg că nu credeți în această teorie.

- Deșertul este un simbol. A-l înverzi este mai mult decît o chestiune de agricultură.

Cîțiva chelneri ne-au asaltat cu tăvi de mîncare iraniană foarte frumos ornată. Cerîndu-mi mai întîi permisiunea, Yamin a început să aleagă diverse feluri de pe tăvi, după care s-a întors spre mine.

- O întrebare pentru dumneavoastră, domnule Perkins, dacă îmi permiteți să fiu atît de îndrăzneț. Ce a distrus culturile băștinașilor din țara dumneavoastră, adică ale indienilor?

Am răspuns că senzația mea era că, la acest lucru, au contribuit mai mulți factori, printre care lăcomia și armele superioare.

- Da. Evident că au contribuit și toate acestea. Mai mult decît orice însă, nu se reduce oare totul, în esență, la o distrugere a mediului lor? A început să-mi explice cum, din momentul în care pădurile și anumite animale, cum ar fi bivoli, sînt distruse, iar oamenii, mutați în rezervații, adevăratul fundament al culturilor lor se năruie.

- Vezi, același lucru se întîmplă și aici, a spus el. Deșertul este mediul nostru natural. Proiectul *înflorirea Deșertului* pune în pericol nici mai mult, nici mai puțin decît întreaga noastră structură. Și-atunci, cum să putem noi permite să se întîmple așa ceva?

I-am spus că, după cum înțelesesem eu, ideea care susținuse proiectul venise de la poporul său. Mi-a răspuns cu un rînjit sarcastic, spunînd că ideea fusese sădită în mintea șahului de către chiar guvernul SUA și că șahul nu era decît o marionetă de care acesta se folosea.

- Un adevărat persan nu ar permite nicicînd așa ceva, a replicat Yamin.

Apoi s-a lansat într-o amplă disertație despre relațiile dintre oamenii lui — beduinii — și deșert. A scos în evidență faptul că mulți dintre iranienii de la oraș își petrec vacanțele în deșert. Își instalează corturi suficient de mari pentru întreaga familie și se mută în ele timp de o săptămînă sau mai mult.

- Noi - poporul meu - sîntem o parte a deșertului. Oamenii pe care susține șahul că-i conduce cu mîna lui de fier nu sînt numai *din* deșert. Ei *sînt* chiar deșertul.

Mi-a povestit apoi despre experiențele lui personale în deșert. Cînd seara a luat sfîrșit, m-a însoțit înapoi pînă la ușița din peretele uriaș.

Taxiul mă aștepta în stradă, chiar în față. Yamin mi-a strâns mâna și și-a exprimat recunoștința pentru timpul pe care l-am petrecut împreună cu el. A mai pomenit încă o dată de vârsta mea tânără și de franchețea mea, iar faptul că eu ocupam poziția pe care o ocupam îi dădea speranțe pentru viitor.

- Nici nu știi cât de încântat sînt că am petrecut acest timp cu un om ca tine.

Continua să-mi țină mâna într-a lui.

- Nu am să-ți cer decît o singură favoare. Nu-mi e deloc ușor să ți-o cer. O fac însă numai pentru că, după timpul petrecut împreună în această seară, știu că va însemna ceva pentru tine. Vei avea mult de cîștigat de pe urma ei.

- Ce pot face pentru dumneata?

- Mi-ar face mare plăcere să te prezint unui prieten foarte drag mie, un om care-ți poate spune o mulțime de lucruri despre al nostru Rege al Regilor. Acest om te-ar putea șoca, dar te asigur că merită să-l cunoști.

CAPITOLUL 19

Confesiunile unui om torturat

La cîteva zile după aceea, Yamin m-a condus cu mașina în afara Teheranului, prin suburbii sărăcite, năpădite de praf, de-a lungul unui vechi drum străbătut de cămile, pînă aproape de marginea deșertului. Pe cînd asfințitul se lăsa deasupra orașului, a oprit mașina lîngă un pîlc de bordeie din chirpici, înconjurat de palmieri.

- O oază veche, veche, mi-a explicat el, datînd cu cîteva secole înaintea sosirii lui Marco Polo aici.

M-a condus pînă la unul dintre bordeie.

- Omul dinăuntru are un doctorat în filozofie obținut la una din cele mai prestigioase dintre universitățile voastre. Din motive care vor deveni în curînd lesne de înțeles, el trebuie să rămîină anonim, îi poți spune Doc.

A bătut la ușa din lemn dinapoia căreia s-a auzit un răspuns slab. Yamin a împins ușa și m-a lăsat să intru. Cămăruța nu avea ferestre, fiind luminată doar de o lampă cu ulei aflată pe o măsuță joasă dintr-un colț. Pe măsură ce ochii mi se obișnuiau cu întunericul, am văzut că podeaua murdară era acoperită cu covoare persane. Apoi, a început să se contureze din umbră silueta unui bărbat. Stătea așezat în fața lămpii într-un mod care-i masca trăsăturile feței. Nu-mi puteam da seama decît că era înfășurat în cîteva pături și că purta ceva în jurul capului. Stătea într-un scaun cu rotile, de altfel singura mobilă din încăperea, în afară de măsuță. Yamin m-a invitat să iau loc pe covor. El s-a dus și l-a îmbrățișat tandru pe bărbat, spunîndu-i cîteva cuvinte la ureche, după care s-a întors și s-a așezat lîngă mine.

- V-am povestit despre domnul Perkins, a spus el. Sîntem amîndoi onorați că ne-ați oferit ocazia de a vă vizita, domnule.

- Domnule Perkins. Sînteți binevenit.

Vocea, cu un accent aproape imperceptibil, era gravă și răgușită. M-am aplecat spre el, în spațiul destul de mic ce ne despărțea, cînd l-am auzit spunînd:

- Aveți în fața ochilor un om frînt. Nu am fost întotdeauna așa. Cîndva am fost și eu puternic, ca dumneata. Am fost un sfetnic apropiat și de încredere al șahului.

A urmat o pauză lungă.

- Șahul Șahilor, Regele Regilor.

Tonul lui suna, mi se părea mie, mai mult trist decît furios.

- Am cunoscut personal mulți dintre conducătorii lumii. Eisenhower, Nixon, De Gaulle. Aceștia se bazau pe mine să-i ajut să conducă această țară în lagărul capitalist. Șahul avea încredere în mine... A scos un sunet care ar fi putut fi o tuse, dar pe care am interpretat-o ca fiind un hohot de rîs.

- Iar eu aveam încredere în șah. Credeam în propaganda lui. Eram convins că Iranul avea să conducă lumea musulmană spre o epocă nouă, că Persia își va îndeplini promisiunea. Părea că acesta era destinul nostru — al șahului, al meu, al nostru, cei care încercam să ne ducem la bun sfîrșit misiunea pentru care credeam că am venit pe lume.

Grămada de pături s-a mișcat; scaunul cu roțile a scos un scîrțîit și s-a întors puțin. Puteam vedea conturul feței acestui bărbat din profil, barba-i stufoasă și - apoi mi-a sărit în ochi - aplatizarea feței sale. Nu avea nas! M-am cutremurat și mi-am înăbușit un icnet.

- Nu-i o priveliște prea plăcută, nu-i așa, domnule Perkins? Păcat că nu-l puteți vedea într-o lumină mai puternică. Este cu adevărat grotesc.

Și, din nou, s-a auzit un rîs înăbușit.

- Dar, cum sînt sigur că puteți să înțelegeți, trebuie să rămîn anonim. Bineînțeles că mi-ați putea afla identitatea dacă ați încerca, deși ați putea afla că sînt mort. Oficial, eu nu mai exist. Și totuși, am încredere că nici nu veți încerca să o faceți. Dumitale și familiei dumitale vă va fi mai bine să nu știți cine sînt. Brațul șahului și al SAVAK-ului ajunge departe.

Scaunul a scîrțîit, revenind în poziția inițială. Am simțit un sentiment de ușurare, ca și cum, dacă n-aș mai fi văzut profilul acela, s-ar fi șters urmele violenței actului respectiv. Pe vremea aceea, nu știam de acest obicei comun civilizațiilor islamice. Persoanele bănuite de a fi adus dezonoarea sau rușinea asupra societății sau a liderilor acesteia erau pedepsite prin tăierea nasului. În felul acesta ei erau însemnați pe viață - după cum mi-a demonstrat-o clar fața acestui bărbat.

- Sînt sigur, domnule Perkins, că vă întrebați de ce v-am invitat aici.

Fără să mai aștepte răspunsul meu, bărbatul din scaun a continuat:

- Vezi dumneata, acest individ care-și spune Regele Regilor este în realitate un demon. Tatăl său a fost mazilit de către CIA voastră cu - detest să spun asta - ajutorul meu, deoarece se spunea că fusese colaborator al naziștilor. Și apoi s-a întîmplat calamitatea declanșată de Mossadegh. Astăzi, șahul nostru este pe cale de a-i surclasa pe Hitler pe tărîmul răului. Iar acest lucru îl face cu buna știință a guvernului dumitale care îi acordă întreg sprijinul.

- Dar de ce? am întrebat.

- Cît se poate de simplu. El vă este singurul aliat efectiv din Orientul Mijlociu, iar industria mondială se rotește în jurul axei petrolului care este Orientul Mijlociu. Ah, da! Mai aveți și Israelul, desigur, dar acesta este mai curînd o povară pentru voi, decît un bun de preț. Iar acolo nu se află petrol. Politicienii voștri trebuie să împace votul evreiesc, spre a le lua banii pentru finanțări de campanii. Așadar, tare mă tem că v-ați cam pricopsit cu Israelul. În orice caz, Iranul reprezintă cheia. Companiile voastre petroliere - care dețin mai multă putere chiar decît evreii - au nevoie de noi. Voi aveți nevoie de șahul nostru - sau credeți că aveți nevoie, cum ați crezut că aveți nevoie și de liderii corupți ai Vietnamului de Sud.

- Sugerăți că lucrurile ar sta altfel? Iranul este echivalentul Vietnamului?

- Posibil, chiar mult mai rău. Vedeti, acest șah nu va mai rezista multă vreme. Lumea musulmană îl urăște. Nu numai arabii, dar și musulmanii de pretutindeni - Indonezia, Statele Unite, iar cea mai mare parte chiar aici, propriu-i popor persan.

S-a auzit o lovitură și mi-am dat seama că dăduse cu pumnul în scaun.

- Este diabolic! Noi, persanii, îl urîm.

Apoi tăcere. Îi puteam auzi numai respirația greoaie, ca și cum acest efort l-ar fi epuizat.

- Doc este foarte apropiat de mullahi, mi-a spus Yamin, încet și calm. Există un curent subteran foarte puternic printre facțiunile religioase de aici, răspîndit în cea mai mare parte a țării noastre, excepție făcînd numai o mîna de oameni din clasa comercianților care beneficiază de capitalismul șahului.

- Nu mă îndoiesc de tine, i-am zis. Dar trebuie să-ți spun că în timpul celor patru vizite aici, nu am observat nimic din toate acestea. Toți cei cu care am vorbit par să-i iubească pe șah și să se bucure de ascensiunea economică.

- Tu nu vorbești dialectul farsi, a insistat Yamin. Auzi numai ceea ce ți se spune de către cei care beneficiază cel mai mult. Aceia care au fost educați în Statele Unite sau în Anglia și care au ajuns să lucreze pentru șah. Doc, cel pe care-i vezi aici, este o excepție - acum.

A făcut o pauză, pîrînd că-și cîntărea cuvintele pe care urma să le spună.

- Este același lucru care se întîmplă azi cu presa voastră. Reprezentanții ei vorbesc numai cu cei cîțiva care fac parte dintre rubedeniile lui, din cercul lui de apropiați. Desigur, în cea mai mare parte, și presa voastră este controlată de petrol. Așa că ei aud numai ce vor să audă și scriu ceea ce finanțatorii lor vor să citească.

- De ce îți spunem noi toate aceste lucruri dumitale, domnule Perkins?

Vocea lui Doc era parcă și mai răgușită decît înainte, ca și cum efortul de a vorbi și emoțiile îi secătuiau puțina energie pe care acest om o păstrase pentru întîlnirea cu mine.

-Pentru că am vrea să te convingem să pleci și să-ți convingi și compania să stea departe de țara noastră. Vrem să te avertizăm că, deși credeți că veți face o mulțime de bani aici, totul nu-i decît o iluzie. Acest guvern nu va dura.

S-a auzit din nou mîna sa lovind în scaun.

- Iar cînd se va prăbuși, cel care îl va înlocui nu va avea nici un fel de simpatie pentru dumneata sau pentru cei de teapa dumitale.

- Vreți să spuneți că nu ne vom primi banii?

Doc a fost întrerupt de un acces de tuse. Yamin s-a dus la el și l-a frecat pe spate. După ce tușea a încetat, i-a spus lui Doc cîteva cuvinte în farsi, după care s-a așezat la locul lui.

- Trebuie să punem capăt acestei conversații, mi-a spus Yamin. Ca răspuns la întrebarea dumitale: așa este, nu veți fi plătiți. Veți face toată treaba și cînd va veni timpul să vă luați banii, șahul o să dispară.

În timp ce ne întorceam cu mașina, l-am întrebat pe Yamin de ce el și Doc voiau să scutească MAIN-ul de dezastrul financiar pe care îl prezicea.

- Am fi fericiți să vedem cum compania ta dă faliment. Cu toate acestea însă, cel mai bine ar fi să vă vedem părăsind Iranul. Numai dacă o singură companie ca a voastră ar pleca, ea ar putea declanșa un val de plecări. Este ceea ce sperăm noi. Vezi tu, noi nu vrem o baie de sînge aici, dar șahul trebuie să plece și vom încerca totul pentru a ușura lucrurile. Așa că ne rugăm lui Allah să-i poți convinge pe domnul Zambotti să se cărăbănească de aici cît mai e timp.

- De ce tocmai eu?

- În timpul cinei pe care am luat-o împreună, mi-am dat seama, cînd am discutat despre proiectul *înflorirea Deșertului*, că ești deschis spre adevăr. Știam că informațiile noastre despre tine erau corecte - ești un om între două lumi, un om prins la mijloc.

Am ajuns astfel să mă întreb cam cât de multe știa omul acesta despre mine.

CAPITOLUL 20

Căderea unui rege

Într-o seară, în cursul anului 1978, pe când stăteam singur în selectul bar din holul Hotelului Intercontinental din Teheran, am simțit o atingere pe umăr. M-am întors și am văzut un iranian îndesat, îmbrăcat într-un costum elegant.

- John Perkins! Nu-ți mai amintești de mine?

Fostul jucător de fotbal luase mult în greutate, dar vocea îi era inconfundabilă. Era vechiul meu prieten de la Middlebury, Farhad, pe care nu-i mai văzusem de mai bine de zece ani. Ne-am îmbrățișat și s-a așezat lângă mine. Într-o clipită, mi-am dat seama că știa totul despre mine și despre slujba mea. Tot atât de evident era însă și faptul că nu avea de gând să-mi împărtășească prea multe despre slujba lui.

- Hai să trecem direct la subiect, mi-a spus el în timp ce comandam al doilea rînd de beri.

- Mîine plec la Roma cu avionul. Părinții mei locuiesc acolo. Am un bilet pentru tine la aceeași cursă cu mine. Aici lucrurile încep să se destrame. Trebuie să pleci.

Mi-a întins un bilet de avion. Nu am pus nici o clipă la îndoială cele spuse de el.

La Roma, am cinat la părinții lui Farhad. Tatăl său, generalul iranian în rezervă care, odinioară, pentru a-i salva viața șahului, se așezase pe traiectoria glonțului tras de un pretins asasin, și-a exprimat deziluzia cu privire la fostul lui șef. El ne-a spus că în ultimii ani, șahul își dăduse arama pe față, o dată cu aroganța și lăcomia. Generalul dădea vina pe politica SUA - în special pe sprijinul acordat de acestea Israelului, liderilor corupți și guvernelor despotice — pentru vrajba care afecta Orientul Mijlociu și a prezis că șahul va dispărea în câteva luni.

- Știi, mi-a spus, voi ați sădit semințele răzvrătirii la începutul anilor cincizeci, când l-ați îndepărtat pe Mossadegh. La acea vreme, aveți impresia - ca și mine, de altfel - că era o chestie foarte inteligentă.

Acum însă, ea ajunge să vă tortureze - să ne tortureze.¹

Eram uimit de predicțiile lui. Mai auzisem ceva asemănător de la Yamin și de la Doc, dar, venind de la acest om, ele căpătau o altă semnificație. Pînă atunci, toată lumea știuse de existența unui curent islamic fundamentalist, dar ne convinseserăm singuri că șahul era extrem de iubit de majoritatea poporului său și, prin urmare, era invincibil din punct de vedere politic. În orice caz, generalul era de neclintit.

- Ține minte vorbele mele, mi-a spus el solemn, căderea șahului va însemna doar începutul. Ea va fi o repetiție a ceea ce se prefigurează în lumea musulmană. Furia noastră a mocnit sub nisipuri mult prea mult. În curînd ea va izbucni.

La cină, am aflat o mulțime de lucruri despre Ayatollah Rouhollah Khomeini. Farhad și tatăl său au spus clar că nu sînt susținători ai šiismului fanatic al acestuia, dar erau în mod vizibil impresionați de atacurile pe care acesta le lansase la adresa șahului. Mi-au spus că acest cleric, al cărui nume de botez s-ar traduce prin „cel inspirat de Dumnezeu”, s-a născut într-o familie de intelectuali, șiiți convinși, într-un sat de lângă Teheran, în anul 1902.

Khomeini își făcuse clară poziția de a nu se amesteca în luptele dintre Mossadegh și șah de la începutul anilor 1950, dar el a început să se opună în mod deschis șahului în anii 1960, criticându-l pe conducător atât de dur, încât a fost surghiunit, mai întâi în Turcia, apoi în orașul sfânt al șiiților, An Najaf din Irak, unde a fost recunoscut drept lider al opoziției. A trimis scrisori, articole și mesaje înregistrate pe casete în care îi îndemna pe iranieni să se revolte, să-i îndepărteze pe șah și să creeze un stat religios. La două zile după cina luată împreună cu Farhad și cu părinții lui, am primit vestea că Iranul era pradă bombardamentelor și răzmerițelor. Ayatollah Khomeini și mullahii lui au început ofensiva în urma căreia aveau să dețină în curând controlul. Evenimentele s-au derulat apoi cu rapiditate. Furia de care vorbea tatăl lui Farhad a explodat într-o revoltă islamică violentă. Șahul a fugit din țară în Egipt, în ianuarie 1979, și, mai apoi, diagnosticat cu cancer, s-a îndreptat spre un spital din New York.

Oamenii lui Ayatollah Khomeini au cerut ca el să se întoarcă. În noiembrie 1979, o gloată de militanți islamiști a luat cu asalt Ambasada Statelor Unite din Teheran și a ținut ostatici cincizeci și doi de oameni timp de 444 zile². Președintele Carter a încercat să negocieze eliberarea ostaticilor. Dat fiind că această metodă a eșuat, el a autorizat o misiune militară de salvare, lansată în aprilie 1980, care însă a fost un dezastru, dovedindu-se a fi ciocanul ce avea să bată și ultimul cui în coșciugul prezidențial al lui Carter.

O presiune infernală, exercitată de grupurile americane comerciale și politice, l-a forțat pe șahul suferind de cancer să părăsească Statele Unite. Din momentul în care părăsise Teheranul